

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Živa Žibert

Mentorica: izr. prof. dr. Monika Kalin Golob

**SLOVENSKA VEJICA:
BALAST ALI SKLADENJSKA NUJNOST
SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

KAZALO

UVOD	1
1. VEJIČARSKA KULTURA	5
1.1 VEJICA IN ŠOLSKE KLOPI	6
1.2 VEJICA IN JEZIKOVNA KULTURA	7
1.3 VEJICA IN JEZIKOVNI KOTIČKI	11
1.4 VEJICA IN TEŽAVE V JEZIKOVNIH PRIROČNIKIH	13
1.5 VEJIČARSKI NAVDUŠENCI	15
2. V SVETU LOČIL	17
3. SKLADENJSKA VEJICA	22
3.1 NAUČLJIVA VEJICA	22
3.2 VEJICA IN NAGAJIVI VEZNIKI	24
3.2.1 NAGAJIVI "IN"	24
3.2.1.1 IN SICER	25
3.2.1.2 STILNO ZAZNAMOVANI "IN"	26
3.2.1.3 VERIGA <i>KI ... IN KI ...</i>	27
3.2.1.4 IN ČE/IN KO/IN KER	28
3.2.1.5 VEJICA IN DOSTAVEK	31
3.2.2 NAGAJIVI "ALI"	31
3.2.2.1 OZIROMA	32
3.2.2.2 NAŠTEVALNI "ALI"	33
3.2.3 NAGAJIVI "KOT"	34
3.3 SKLADENJSKE NEVEJICE	36
3.3.1 VEM, ZAKAJ VEJICE NI	36
3.3.2 ZAPOREDJE ODVISNI + GLAVNI STAVEK	38
3.3.3 VEJICA IN STAVČNI PRILASTEK	39
3.3.3.1 KI-STAVKI	40
3.3.4 VEJICA IN POLSTAVČNI PRILASTEK	41
3.4 NESKLADENJSKA VEJICA	43
3.5 PITIJSKA VEJICA	44
4. LEVOSMERNNA VEJICA	46
5. POSLUŠNA NADVEJICA oz. VEJICA PO POSLUHU	50
5.1 LAŽNI ATRAKTORJI ZA VEJICO	52
5.2 OB NAKUPU VAM PODARIMO ŠE VEJICO	52
6. VEJICA IN (OB)PRAVOPIISNI PRIROČNIKI	54
6.1 KAM PO RAZLAGO?	55
6.1.1 KOPIČENJE VEZNIKOV	55
6.1.2 PROSIMO, PREMISLITE	57
6.2 PRAVOPIISNA POLJUBNOST V PRAKSI	58
6.2.1 VEJICA PRI ZAPISOVANJU DATUMOV	59
6.2.2 POGLEJMO, ZAKAJ	60
6.2.3 NEDOLOČNIŠKI POLSTAVEK	62
6.3 PRAVOPIIS IN RABA V NASPROTJU	64
6.3.1 VEČBESEDNI VEZNIKI	64
6.3.1.1 KLJUB TEMU, DA	64
6.3.1.2 MED TEM, KO	66
6.3.1.3 PO TEM, KO	66
6.3.1.4 S TEM, KO	68

6.3.2	VEJICA, d. o. o.	69
6.4	VEJIČARSKE NAPAKE V PRIROČNIKI	69
7.	VEJICA V OGLASIH	72
7.1	OGLAŠEVANA (NE)VEJICA	72
7.1.1	KUPUJEM TAM, KJER VEJICO IMAM	73
7.2	VSEGA JE KRIVA DRŽAVA	74
8.	SKLEP	77
	SEZNAM VIROV	79
I.	SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE	79
II.	ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH	82
III.	JEZIKOVNI KOTIČKI	83
IV.	SPLETNI VIRI	84

UVOD

"Pa saj manjka samo ena vejica, se vseeno razume, kaj piše, ali ne!?" je bil odziv prodajalke, pospremljen z rahlo zajedljivim nasmehom in zamahom z roko. *Pa saj se razume* me je najprej osupnil, mi za trenutek vzel sapo in me nato spodbudil k razmišljanju o slovenski vejici, rezultat katerega je diplomsko delo, ki je pred vami.

Torej, dobrodošli v svetu vejic. Pa brez panike in strahu. V pričujoči diplomski nalogi vejice ne bodo tečne in ne bodo povzročale ne glavobolov ne preglavic. Z njimi se bomo igrali in skušali dokazati ravno nasprotno, in sicer: da stava vejice ni tako zelo zahtevno in naporno opravilo, kot nas prepričujejo številni jezikovni priročniki; da je vejica kot ločilo v sistemu slovenskega knjižnega jezika nujno potrebna; da ima v tem sistemu natančno določeno mesto in je torej večinoma skladijska; da stavo vejice – prav zaradi njene nepogrešljivosti v sistemu slovenskega knjižnega jezika – določajo pravila in teh se je hočeš nočeš treba naučiti, kar pa še ne pomeni, da je vejica težka, zakomplicirana, nepotrebna. Pokazali bomo (v petem poglavju), da se pri stavi vejice ne moremo in ne smemo zanašati na posluh, saj nas ta zlahka zavede – zelo pogosto nam namreč velevala stava vejice tam, kjer je slovenski jezikovni sistem ne zahteva oziroma ne dopušča –, od tod številne odvečne vejice (v nadaljevanju bomo za te vejice uporabili tudi izraz Jožeta Toporišiča, in sicer nadvejice). Prav odvečne vejice se nahajajo na enem izmed dveh bregov slovenskega vejičarstva, tj. na tistem s preveč vejicami. Drugi slovenski vejičarski breg – tisti s premalo vejicami – nas bo (v tretjem poglavju) pripeljal do slovenske skladijske vejice. Ta, kot bomo videli, skače večinoma po povsem jasnih in preprostih skladijsko-pravopisnih pravilih. V prvem poglavju bomo zato skušali odgovoriti na vprašanje, zakaj v jezikovni praksi zasledimo toliko odstopanj od pravopisne norme in od kod tolikšno nespoštovanje, ali bolje rečeno, nepoznavanje pravopisnih pravil. Zanimalo nas bo predvsem, zakaj je vejica tako osovražena med slovenskimi jezikovnimi uporabniki, od kod torej njena nepriljubljenost in od kod mnenje, da je ta majcena stvar povsem odvečna in nepotrebna. Da bi razelektrili napetost, ki jo vejica nehote seje naokrog, jo bomo mestoma poosebili in si pri njeni obravnavi dovolili rahlo šaljev ton.

Poigrali se bomo tudi s primeri, ko nas pravopisna pravila pustijo na cedilu, ko ustrezne razlage ne najdemo v jezikovnih priročnikih – ko smo torej glede stave vejice prepuščeni lastni presoji. Ob tem bomo opozorili, da tako slovenski pravopis kot številni obpravopisni priročniki navajajo predvsem pet glavnih skupin uporabe vejice,

premalo – če sploh – pa jih zanima dejanska jezikovna praksa, v kateri često ni dovolj, da vemo, da vejica ločuje glavni stavek od odvisnega in obratno. Opozorili bi torej radi na dejstvo, da so primeri za stavo vejice, navedeni v priročnikih, preveč shematični in poenostavljeni – pa še ti se pogosto ponavljajo v različnih izdajah –, medtem ko je jezikovna praksa veliko bolj pestra in raznolika. (Ob)pravopisni jezikovni priročniki – o njih in o vejici v njih bomo spregovorili v šestem poglavju – se tudi preslabo odzivajo na najbolj pogostne primere napačne stave vejice, na primer ob nagajivih veznikih, kot so *in*, *ali*, *kot*, ki nemalokrat jezikovnim uporabnikom povzročajo težave – na to kažejo tudi številni napačni primeri iz vsakdanje jezikovne prakse – in ki bi jih bilo treba prav zaradi njihove večfunkcijskosti obravnavati ločeno, in ne razpršeno, z enim primerom tu in drugim tam, brez nujno potrebnih dodatnih opozoril in razlage. Tudi tem, t. i. nagajivim veznikom bomo posvetili pozornost v tej diplomski nalogi, in sicer v tretjem poglavju.

Ob opozarjanju na slabosti in pomanjkljivosti predstavitve vejice v pravopisnih priročnikih bomo v četrtem poglavju – opirajoč se na poimenovanji, ki ju predlaga Tomo Korošec – z delitvijo slovenske skladenjske vejice na levo- in desnosmerno skušali odpraviti nejasne definicije, ki npr. govorijo o vejici pred *in*, ko vejica z veznikom *in* nima prav nič skupnega, ali pa o vejici, ki jo zahteva vrinjeni ali vmesni stavek oziroma dostavek. V obeh primerih gre – kot bomo videli – za levosmerno vejico.

Naslovno vprašanje je izključevalno in obenem za nas retorično, saj nas bo od vsega začetka vodilo prepričanje, da je slovenska vejica večinoma skladenjsko ločilo. Pri odkrivanju vejičarskega sveta in dokazovanju njene skladenjskosti nam bodo v glavno pomoč trije nepogrešljivi prebivalci vsake slovenske knjižne police, in sicer Slovenski pravopis 2001, Slovenska slovnica in Slovar slovenskega knjižnega jezika. Pokukali bomo v obpravopisne jezikovne priročnike, ki so na voljo; v učbenike in jezikovne vadnice za osnovne in srednje šole; pomagali si bomo s prispevki jezikoslovcev, objavljenimi v različnih publikacijah. Pobrskali bomo tudi med jezikovnimi kotički in v prvem poglavju skušali utemeljiti njihovo pomembnost za vsakdanjo pravilno jezikovno prakso ter njihov vpliv nanjo; videli bomo, da je bilo od osemdesetih let – v tem obdobju bodo za nas še posebej zanimivi jezikovni kotički Jožeta Toporišiča v 7D, namenjeni stavi vejice – do danes kar nekaj takih, ki so se trudili približati vejico slovenskim jezikovnim uporabnikom, da pa danes jezikovnih kotičkov – ne samo tistih,

ki bi se ukvarjali z vejico – primanjkuje. Skušali bomo utemeljiti njih potrebo in pozvati jezikoslovce s koticarskimi ambicijami, naj zopet obudijo slovensko koticarstvo.

V drugem poglavju se bomo na kratko dotaknili vloge in pomembnosti ločil v zapisanem besedilu. Pokukali bomo v tujejezične jezikovne priročnike (angleške, nemške, italijanske in španske) in ugotovili, da je pravilna in dosledna stava ločil nadvse pomembna v vseh teh med seboj zelo različnih jezikovnih okoljih, čeprav so si – kar se vejice tiče – pravila za njeno stavo v zgoraj omenjenih jezikih lahko tudi povsem različna in včasih skorajda nasprotujoča.

Med vso literaturo, s katero si bomo pomagali, želimo v uvodu še posebej omeniti dva priročnika, ki sta nam bila med pisanjem diplomske naloge v veliko spodbudo in pomoč; oba namreč skušata prikazati ločila na šaljav in zabaven način in jih tako približati jezikovnim uporabnikom. Berta Golob skuša to narediti z vejico v slovenskem jezikovnem okolju v knjižici *Vejica, nagajiva Smejica*, Lynne Truss pa skuša predramiti angleško jezikovno javnost v knjigi *Eats, Shoots & Leaves*, jezikovnem priročniku o ločilih, ki je v Veliki Britaniji postal knjižna uspešnica. Obema avtoricama je skupen sproščen in lahkoten odnos do ločil ob zavedanju njihove pomembnosti v zapisanem besedilu.

Seveda pa se slovenski (skladenjski) vejici ne bomo posvečali zgolj v teoriji, ampak bomo skozi vso diplomsko nalogo v stiku tudi z vejico v jezikovni praksi. Primeri – tako napačne kot pravilne stave vejice –, ki jih bomo navajali v posameznih poglavjih, so bili zbrani med letoma 2003 in 2006 in, velja poudariti, najdeni povsem naključno. To pomeni, da nismo načrtno vzeli pod drobnogled samo ene funkcijske zvrsti jezika ali znotraj te samo ene podzvrsti, ampak nas je vejica zanimala na vsakem koraku, tj. v različnih jezikovnih situacijah oziroma različnih funkcijskih zvrsteh. Lahko bi rekli, da so napačni primeri našli nas, in ne mi njih. Besedila, v katerih smo jih zasledili, pripadajo zlasti publicistični in praktičnosporazumevalni zvrsti jezika. V sedmem poglavju nas bo še posebej zanimala vejica v oglaševalskih besedilih, torej podzvrsti publicistične funkcijske zvrsti. Spraševali se bomo, ali lahko oglasna sporočila v težnji, da bi pritegnila pozornost čim večjega kroga potrošnikov in jih s tem prepričala v nakup določenega izdelka, kršijo prav vse pravopisne norme slovenskega knjižnega jezika. Skušali bomo dokazati, da – in kako zelo – je pomembna pravopisna pravilnost oglasnih sporočil, saj je prav oglaševalska zvrst tista zvrst slovenskega jezika, ki doseže največje število jezikovnih uporabnikov, poleg tega pa je za ta sporočila značilna večja pogostnost pojavljanja. Neodpušljive, če ne kar osnovnošolske napake smo našli v

besedilih praktičnega sporočanja, kot so razni dopisi, vabila, objave in obvestila – in tudi tem bomo namenili našo pozornost, saj imamo s tovrstnimi besedili opravka vsak dan tako v zasebnem kot poklicnem delovanju. Nekaj napačnih primerov smo našli tudi v knjižnih izdajah, tako leposlovnih kot strokovnih, pa v priročnikih in učbenikih – tu si napak res ne bi želeli, zato se bomo temu natančneje posvetili ob koncu šestega poglavja. Tudi ob teh primerih želimo poudariti, da so bili najdeni naključno, in ne kot plod načrtna analize. Ne nazadnje želimo kot primera slabe stave vejice in slabe jezikovne prakse v pravnih besedilih omeniti Zakon o varstvu potrošnikov in Zakon o javni rabi slovenščine – v teh zakonskih besedilih vejičarske napake kar mrgolijo, in tudi na te bomo opozorili v sedmem poglavju.

Seveda velja poudariti, da bomo v diplomski nalogi navajali predvsem primere napačne stave vejice, kar pa ne pomeni, da je vsa vejičarska realnost tako zelo – in samo – slaba. Z navajanjem teh primerov, ob katerih bomo navedli tudi, kdaj in kje smo jih našli, bi želeli le opozoriti na še vedno preveč razširjeno nespoštovanje in (ali) nepoznavanje pravopisnih pravil o stavi vejice.

Ker je vejica zelo uporabno in nadvse koristno ter obenem v sistemu slovenskega jezika nujno potrebno ločilo in kot taka prevečkrat tarča stokanja in mrščenja obrvi, je naš glavni namen ta, da vejico predstavimo na karseda jasen, poljuden in zanimiv način. S tem želimo narediti prvi korak k trganju napetosti, ki se je neupravičeno nabrala okrog slovenske vejice.

Ob koncu uvoda naj samo še poudarimo, da avtorica pričujočega dela ni jezikoslovka slovenistka. Njena razmišljanja in opažanja v tej diplomski nalogi naj bodo zato sprejeta kot razmišljanja jezikovnega uporabnika, ki spoštuje svoj materni jezik in ki mu ni vseeno, kakšna je vsakdanja jezikovna praksa. Avtoričina želja je, da bi se spremenil odnos do vejice, ker ta ne grize in ne ogroža nikogar. Tu je, da nam – bralcem – pomaga razumeti besedila, da nam skratka pove, kdaj se smejati in kdaj jokati.

Pa še to. Morebiten malo daljši in bolj poglobljen razmislek ob kakšni stavi vejice – tudi naš Cankar je menda lahko ure in ure prebil, premišljajoč o eni sami vejici – nam nikoli ne sme biti odveč, saj je le-ta znak naše jezikovne kultiviranosti in našega odnosa do jezika. In prav tu se vse začne. Tudi naša diplomatska naloga, zato pogledjmo v prvo poglavje.

1. VEJIČARSKA KULTURA

Zakaj nam vejica tako smrdi, se sprašuje Berta Golob (1998), mi pa se v uvodnem poglavju sprašujemo, zakaj – in ali je prav, da – nam je vseeno, ali vejico stavimo ali ne. Prvi odgovor nam ponuja Janez Gradišnik (1967: 209): "Vejica – malenkost boste rekli, pa ni, ker ne gre za vejico, temveč za občutek ljudi, da je vejica nekje potrebna." Lahko si pomagamo tudi s primerom z dobrimi manirami, ki ločila primerja z dobro oliko, saj naj bi bila "ustvarjena zato, da bralcu pomagajo razumeti zgodbo brez spotikanja" (Truss 2003: 7).¹ Avtorica še dodaja (prav tam), da so "resnično dobre manire nevidne. Olajšujejo komunikacijo in so pri tem povsem neopazne." In kaj bi porekli na naslednji oglasni vložek (Delo, 7. 5. 2005: 1)? Smo se ob njem morda spotaknili?

- *Želite □ da so vaša okna bolj varna in hkrati vaš prostor prezračevan □ tudi ko so zaprta?*²

Se razume, kaj nam prodaja oglas? Seveda. Pa vendar, ali bi kupili avto brez dveh koles, pa čeprav bi razumeli, da gre za dober avto? Verjetno, da ne. In prav tak je zgornji oglasni vložek. Lepo oblikovana in povsem razumljiva poved brez dveh koles. Dve namreč ima, to sta velika začetnica in končno ločilo, manjkata pa dve vejici. Torej, imamo nevozno poved. Vsaj malo nas bi moralo zaskrbeti. Lynne Truss nam na primer svetuje, da "se za obstoj ločil borimo kot tigri", saj je pravilna stava ločil "tako znak kot vzrok jasnega razmišljanja, in če se ji odpovemo, se bomo morali soočiti z nepredstavljenim intelektualnim osiromašenjem" (2003: 201–202). Pa da ne bo pomote – naš namen v tej diplomski nalogi ni zgražanje nad napakami niti nimamo namena prevzeti vloge pravopisne policije. Jezikoslovnih, kottičarskih sporov o vejici je bilo že dovolj.³ Primerov napačne stave smo, nasprotno, še kako veseli, saj menimo, da so dobra priložnost, da se iz njih nekaj naučimo. Povsem se strinjamo z Bogdano Herman o nepotrebnosti jezikovne policije in nesprejemljivosti kakršnega koli sankcioniranja in ji pritrujemo, ko pravi, "ne smem se bati, ali bom kaj rekla prav ali narobe – moram si želeti, da se bom izražala pravilno" (Kalin Golob 1994: 26).

¹ Vse citate iz angleščine prevedla Ž. Ž.

² Pri navajanju primerov za nepravilno stavo vejice bomo mesta, kjer vejica manjka, označili s kvadratom □, vejice, ki so odveč, pa bomo krepko podčrtali in odebelili.

³ Zgovoren je primer iz osemdesetih let 20. stoletja, ko so osrednji slovenski časopisi obdolžili Jezikovno razsodišče, da namerava zapirati zaradi napačnih vejic. Komentar sodelavca Jezikovnega razsodišča na pisanje v Nedeljskem dnevniku je bil morda res malce preoster: "Ali ni treba takega pisca enostavno ubiti, ne pa le obsojati njegov jezik!" (Jezikovno razsodišče 1984: 80)

1.1 VEJICA IN ŠOLSKE KLOPI

Želja po pravilnem izražanju pa nas vrača v šolske klopi, kjer smo prvič soočeni z dejstvom, da se je tudi maternega jezika treba učiti. Prav zato je kakovost pouka slovenščine v osnovnih in srednjih šolah še kako pomembna, kot je tudi pomembno, da malčkom že v tem prvem obdobju učenja materinščine skušamo privzgojiti pozitiven odnos tako do maternega jezika kot tudi do njegove skladnje in pravopisa. Nekaj podobnega skuša s svojimi publikacijami doseči Berta Golob. Tako na primer slovnico poimenuje "najslavnejša čarovnica" (1995: 4) in o njej pravi (1995: 46):

*Tako je lahko vsak spoznal,
da SLOVNICA sploh ni bavbav,
da slovnica sploh ni puščoba
ne kaka slinasta tečnoba.
To je prav vesela teta,
ki skrbi jo leva peta
in se z desno zavrti,
njen plesalec si pa ti!*

S tako pozitivnim in sproščenim odnosom do slovnice in jezika se zdi učenje še tako zagonetnih in 'zateženih' skladenjskih pravil takoj lažje, in to ne samo jezikovnim nadebudnežem v šolskih klopih, ampak tudi njihovim učiteljem. Ti bi zato morali biti sposobni "predstaviti slovnico ne kot zbirko dolgočasnih pravil, ki se jih je treba 'napiflati', ampak kot pravila, ki jih potrebujemo, če hočemo uspešno komunicirati" (Kalin Golob 1994: 34). Težnje po prenovi pouka slovenščine v osnovnih – in zlasti srednjih – šolah so že stalnica jezikovnih posvetov in razmišljanj, saj segajo vse tja v sedemdeseta leta 20. stoletja, ko zasledimo prve predloge o delitvi predmeta slovenski jezik v dve samostojni veji, in sicer slovstvene vede (zgodovina, teorija) in jezik (z neumetnostnim sporočanjem). Ideja o delitvi pouka slovenščine je bila tudi kasneje še večkrat izražena,⁴ pa žal do sedaj še ne uresničena. Zdi se, da jo je nadomestila težnja po bolj sporočanjško naravnem pouku, uveljavljena v devetdesetih, ki kot osnovni cilj sodobnega jezikovnega pouka pojmuje "razvito sporazumevaln/o/ zmožnost učencev, tj. zmožnost tvorjenja in sprejemanja različnih besedil – različnih glede na okoliščine, namen in vsebino" (Križaj - Ortar, Bešter in Kržišnik 1994: 18), rezultat razvite jezikovne zmožnosti pa naj bi bila "pravilna in razumljiva besedila" (prav tam). O uspehih takšnega pouka bomo lahko sodili šele čez kakšno desetletje, "ko bodo današnji

⁴ Monika Kalin Golob na primer v prispevku *Slovenski knjižni jezik na Fakulteti za družbene vede* (1995: 63) predlaga ponoven razmislek o tej delitvi: "Najbrž bi bilo pametno še enkrat razmisliti, ali je delitev predmeta slovenski jezik in književnost na dva samostojna predmeta res neuresničljiva in ali ni tisto, kar je leta 1979 zbudilo številne odpore, morda le strah pred novostmi, tudi če so boljše."

osnovnošolci začeli sooblikovati podobo javne besede" (Verovnik 2003č: 39), do takrat pa nam preostane le, da smo jim vedno in povsod dober pravopisni zgled, tudi ko jih na primer peljemo v ljubljanski nakupovalni center, kjer nas nad enim izmed tamkajšnjih lokalov pričaka tale napis:

- ČE TE LAKOTA PRIME□ SMO TU, DA TE MINE

Ker nas lakota mine, še preden dobro vstopimo, globoko vdihnemo in odidemo dalje, malčkom ob sebi pa razložimo, da so tudi povedi lačne vejic in da je tale naša še posebej sestradana – poželjivo si namreč želi vejice med pogojnim odvisnim in glavnim stavkom.

Ob tem, ko govorimo o šolskih prenovah, ne smemo pozabiti še na dejstvo, da te – pa čeprav zelo dobrodošle in morda nujno potrebne – nikoli niso uspešne brez uspešnega, iznajdljivega⁵ in 'jezikovno zabavnega' učitelja, ki bo znal najti pravo mero in način pri popravljanju in odpravljanju jezikovnih in predvsem pravopisnih napak. Ali bo pri tem uporabil rdeč, ali zelen, ali morda vijoličen svinčnik,⁶ je po našem mnenju obrobne pomena, bolj pomembno je, da bo svoje učence znal prepričati, "da slovnica ni dolgočasen izmislek ljudi, ki ne vedo, kaj početi s seboj, temveč eden izmed temeljev jezikovne izobrazbe, ki nam pomaga tvoriti dobra in jezikovno neoporečna besedila" (Kalin Golob 1995: 64). In prav s svojimi – na žalost ne vedno jezikovno neoporečnimi – besedili jezikovni uporabniki dnevno v svojem zasebnem in poslovnem življenju soustvarjamo jezikovno kulturo slovenskega jezika, z vsemi (ne)pravilno (ne)postavljenimi vejicami vred.

1.2 VEJICA IN JEZIKOVNA KULTURA

Monika Kalin Golob v svojem delu *Jezikovni kotički in jezikovna kultura* jezikovno kulturo opredeli v ožjem in širšem pomenu besede. V širšem pomenu je jezikovna kultura "poseben del teorije knjižnega jezika, ki jo je teoretično razvil Praški lingvistični krožek v 20. in 30. letih /20./ stoletja" (1996a: 13), v ožjem pomenu pa jo pojmuje kot "dobro ali slabo rabo jezika, (ne)upoštevanje slovničnih, pravopisnih, pravorečnih in sporočanjских pravil" (prav tam). Nas bo zanimala zlasti jezikovna kultura v ožjem

⁵ "Učitelj mora biti pri popravljanju nalog potrpežljiv, občutljiv za pravopisne težave učencev in iznajdljiv pri usmerjanju učencev od napačnega k pravilnemu." (Žagar 2002: 159)

⁶ Med predlogi za otroku prijaznejšo šolo je v zadnjih letih slišati tudi, naj učitelji pri popravljanju nalog ne bi uporabljali rdečih pisal – France Žagar o tem: "V šoli je v navadi, da se popravna znamenja pišejo z rdečim črnilom, da se jih dobro vidi; vendar so mnogi pedagogi mnenja, da veliko število rdečih zaznambov učenca preveč prizadene in svetujejo uporabo črnega drugačne barve." (2002: 159)

pomenu, za namene pričujoče obravnave pa bomo kot njeno podzvrst skušali opredeliti vejičarsko⁷ kulturo, tj. (ne)pravilno stavo vejice in (ne)upoštevanje skladenjskih in pravopisnih pravil, ki jo določajo.

"Vejica gor ali dol – si mislijo nekateri in jo zakoličijo, kamor se jim zdi. Mnogo pa je tudi takih, ki jim ni vseeno" (Moljk 1991: 56). Tako je vejica predstavljena veselošolcem, obenem pa ta misel nazorno opisuje tudi oba pola slovenske vejičarske kulture, in sicer vejičarsko ravnodušnost tistih, ki jim je vseeno (kot npr. naši prodajalki iz uvoda), in vejičarsko osveščenost tistih, ki jim je za vejice mar. Zgledov za prvo v vsakdanji jezikovni praksi ni težko najti – naj navedemo samo nekaj primerov:

- *Prosimo□ da osebno prtljago in torbe ne nosite v garderobo.
(napis v športni trgovini IGLU ŠPORT v BTC-ju, 29. 4. 2005)*⁸
- *Poglejte na monitor□ koliko števil je pred vami.
(napis pred referatom na Filozofski fakulteti v Ljubljani, 6. 7. 2004)*
- *Želite pravni nasvet□ preden pride do zapletov?
(zgibanka Brezplačna pravna pomoč, april 2005)*
- *Spij□ kolikor želiš!
(napis pred mehiško restavracijo v City Parku, 30. 6. 2005)*
- *Ne samo, da so deleži učencev pri NPZ, ki dosežejo nižjo raven
znanja (15 odstotkov) ali pa je niti ne dosežajo (3 odstotki)□
dvakrat ali celo petkrat nižji□ kot jih izmeri mednarodno
preverjanje Timss; /.../. (Delo, 14. 11. 2005: 7)*
- *Srečaš druge prostovoljce□ nekatere že prekaljene mačke□ s
katerimi izmenjaš poglede na svet, se posvetuješ o oni ali drugi
skrbi, ki ti roji po glavi□ in se imaš zelo fajn.
(zgibanka Te zanima prostovoljno delo v tujini?, Voluntariat,
poleti 2004)*
- *Z veseljem Vas vabimo, da se udeležite enega izmed izletov v času
prvomajskih praznikov□ za katere Vam že lahko zagotovimo
odhod□ in sicer: /.../ (katalog turistične agencije Kažipot, 12. 4. 2005)*
- *Če ste noseči, ali menite□ da ste, vas prosimo, da nas na to
opozorite pred začetkom preiskave.
(Urgentni kirurški blok, Klinični center, 27. 4. 2005)*
- *Pozdravljeni, pošiljamo vam najnovejšo izdajo Adecco novičk, ki
vas obvešča o vseh novostih□ povezanih s poslovanjem Adecca□
in trenutno aktualnimi novicami na področju zaposlovanja.
(spletne novičke podjetja Adecco, 1. 7. 2005)*

⁷ Ker pridevnika, ki bi se nanašal na vejico kot ločilo, v SSKJ nismo našli, smo skovali izraz *vejičarski*, kot npr. *vejičarska kultura*, in iz tega tudi *vejičarstvo*, tj. nauk (praksa, zavest) o (ne)pravilnem postavljanju vejice v slovenskem knjižnem jeziku. Nastali izraz pa ni povsem nov, saj o slovenskem vejičarstvu govori tudi Monika Kalin Golob v prispevku *Na napakah se učimo*, objavljenem v *Tajnici* (2005: 43): "Vsako leto se tako izmenjujeta obe težnji slovenskega vejičarstva: ali preveč ali premalo."

⁸ Primere navajamo v izvirniku, kar pomeni, da morebitnih drugih jezikovnih napak, ki se ne tičejo stave vejice, v navedenih zgledih nismo popravljali. Vsi primeri, razen redkih izjem, kjer se nam je zdelo nujno ohraniti prvotno velikost pisave, so zapisani z malimi tiskanimi črkami.

Te in tem podobne nepravilno (ne)postavljene vejice prav gotovo odražajo en vidik vejičarske ravnodušnosti, in sicer nepoznavanje skladenjskih in pravopisnih pravil za stavo vejice, zelo verjetno pa tudi drugega, tj. pomanjkanje hotenja po spoštovanju teh pravil. Namreč, zavedati se moramo, da ni dovolj, da so uporabniki z normo in predpisi samo seznanjeni, v njih mora dozoreti tudi želja po spoštovanju teh norm in predpisov. Ne zadostuje torej, da se naučimo pravil o stavi vejice, "/p/otrebne so vaje v rabi vejice, a tudi hotenje, da spoštujemo pravopisno normo" (Kunst Gnamuš 1992: 5). Naš odnos do rabe jezika, ali natančneje, v našem primeru do (ne)pravilne stave vejice je odvisen od poznavanja pravopisnih in skladenjskih pravil ter našega hotenja, da ta pravila vsakodnevno dosledno uresničujemo v jezikovni praksi. In zakaj bi sploh morali spoštovati in upoštevati jezikovno normo in predpise, zakaj ne bi preprosto pisali, kot se nam zdi? In spet se nam vsiljuje vprašanje iz uvoda – *Pa saj se vseeno razumemo, ali ne!* Ko človek naleti na jezikovne dvomljivce takega kova, ga kaj hitro lahko mine želja, da bi sogovornika prepričeval o nasprotnem. Pa je kljub temu vredno poskusiti, kajti vsako še tako drobno sporočilo – pa naj bo to napis na javnem mestu, oglasni vložek v časopisu, obrazec, časopisni članek, prošnja za delovno mesto, dopis itn. – sooblikuje jezikovno podobo slovenskega knjižnega jezika. Jezikovni uporabniki bi se zato morali zavedati, da jezik ni "le moje, temveč tudi tvoje orodje, obema mora dobro služiti in oba ga morava vzajemno izpopolnjevati" (Moder, Jezikovno razsodišče 1984: 323). Stanko Šimenc ob tem opozarja (1994: 5):

Sploh se moramo zavedati, da večina pisnega sporočanja spada v javnost. Kdor pa piše za javnost, je za svojo pisano besedo odgovoren. Tudi tisti, ki dopise le podpisuje, sestavljajo pa mu jih drugi, je odgovoren za kulturo pisnega izražanja. In še to pristavimo: kdor nikdar ne uporablja jezikovnega priročnika, kadar piše, je prav gotovo v izražanju malomaren. Takšni ljudje se niti ne zavedajo, da je kultura pisnega izražanja tudi del naše splošne kulture.

In če je kultura pisanja del naše splošne kulture, potem lahko rečemo, da je tudi vejičarska kultura kot del kulture pisanja del naše splošne kulture. Prav je zato, da vejice v naših besedilih plešejo po skladenjsko-pravopisnih pravilih, saj drugače "te nesrečne drobne stvarce /.../ tako hitro izdajo našo knjižnojezikovno omikanost" (Toporišič 1985a: 48). Morda jo izdajajo tudi v naslednjih primerih:

- *Cenjene stranke, obveščamo, da znesek □ nižji od 1000 SIT □ ni plačljiv s plačilnimi karticami./ (Mercator Kamnik, 2. 6. 2005)*
- *V kolikor imate sklenjeno zavarovanje delnega kaska (npr. H kombinacija), ki pokriva škode □ nastale na prakirišču z dotikom drugega neznanega vozila □ potem vam ni potrebno več klicati*

policije□ saj so zavarovalnice večji del to določilo umaknile iz svojih splošnih pogojev.

(Odškodnina svetuje, v: Žurnal, 9. 9. 2005: 51)

- *Kaj je potrebno urediti pred odhodom v tujino□ si lahko preberete v spodnji preglednici.*

(<https://www.zzzs.si/zzzs/konv/konv.nsf/sp/zacasno>, 6. 3. 2006)

- *S tem opozorimo soigralce□ da imamo samo še eno kartico. Če pozabimo vzklikniti »ENA«□ moramo za kazen vzeti iz kupčka eno kartico. Igralec, ki odloži zadnjo kartico□ je zmagovalec. Ostali preštejejo vrednost kartic□ katere so jim ostale v roki.*

(navodila za igranje kart Ena)

- *Če ste geslo pozabili ali ga želite spremeniti□ se ponovno oglasite pri okencu za vpis /.../.*

(zgibanka Navodila za uporabnike NUK, julij 2005)

Razumemo, kaj so avtorji zgornjih sporočil želeli povedati? Že morda, ampak verjetno bolj po naključju kot pa zaradi pravopisne in slovnične brezhibnosti zapisanega.⁹ Avtorji navedenih besedil so očitno pozabili, da poleg svoje jezikovnokulturne (ne)omikanosti "z besedilom izražamo svoj odnos do bralca" in da je ta "podcenjujoč, če ne poskrbimo za čist jezik, še posebej če jezikovne napake motijo branje" (Dermol Hvala 2002: 155). "To je cirkusantski odnos do jezika," bi lahko pritrdili sodelavcem Jezikovnega razsodišča, ki so v osemdesetih letih 20. stoletja opozarjali na podobne jezikovne pomanjkljivosti v navodilih za uporabo, prospektih, reklamnih sporočil itn. prepričani, da je tudi najbolj droben napis "naša izkaznica, zato ni vseeno, kako je sestavljen. Vodilni odgovarjajo ne le za kakovost blaga, temveč tudi za brezhibnost besedil" (Jezikovno razsodišče 1984: 38). Pa si pogledjmo še nekaj takih nadvse pomenljivih jezikovnih osebnih izkaznic:

- *V kolikor bi Vas zanimala zaposlitev v SV□ se za nadaljne informacije zglasite na Izpostavi za obrambo Domžale ali Pisarni Kamnik, ali pokličite na tel. 7214255 ali 8391323.*
(dopis Ministrstva za obrambo, 10. 8. 2005)
- *Uporabniki Zaposlitev.net, ki so Mobitelovi naročniki□ se lahko na zaposlitvene oglase prijavite prek SMS sporočil: pošljite ZAP in šifro oglasa na 2929 (...). Če nimate elektronskega življenjepisa ali ga želite posodobiti□ lahko to storite na portalu zaposlitev.net.*
(oglasni vložek, Dnevnik, 4. 2. 2006: 25)

⁹ V intervjuju, objavljenem na spletu, Dario Voltolini, urednik knjige *Ločila (Punteggiatura)*, pravi: "Večkrat se mi je zgodilo, da so ljudje na moje ugovore glede rabe ločil odgovarjali s 'Pa saj se razume'. Dejstvo je, da to skoraj nikoli ne drži. Ni res, da se razume. Ali bolje: če se razume, je to bolj po naključju kot zaradi smiselnosti sporočila. To je vse." (<http://www.librialice.it/news/primo/punteggiatura.htm>, 14. 8. 2005; iz italijanščine prevedla Ž. Ž.)

Vejičarska kultura teh in podobnih jezikovnih izkaznic je slaba, in ne sme nas prepričati, da ji nasedemo. Tudi tak "drobček, kakor je vejica, namreč lahko povzroči popolno nejasnost in iz sporočila napravi zmešnjavo" (Moder 1999: 9); tudi tak "drobček" sooblikuje podobo našega besedila, le-to pa je – kot lahko povemo z besedami Berte Golob – "ogledalo, naše podobe pravično zrcalo" (1995: 12). Torej, vejica ni neko povsem odvečno in nepomembno jezikovno motovilo, ki je tu samo zato, da nam sivi lase, ampak je v slovenskem jezikovnem sistemu nujno potrebno in večinoma skladenjsko ločilo, ki nam – jezikovnim uporabnikom – potrpežljivo in vdano ureja besedila po skladenjsko-pravopisnih pravilih tako, da se bolje, lažje in hitreje razumemo in da so naša besedila naše podobe zgledno jezikovno ogledalo. Zavedati se moramo, "da tudi s svojim pisanjem, četudi bo še tako skromno, sooblikujemo kulturo slovenskega pisnega jezika" in da "/k/kultura pisnega sporočanja zadeva vsakega sodobnika. Sega celo v našo zasebnost, trdno je povezana s tradicijo, našo jezikovno in splošno kulturo. Za kulturo pa je značilno, da se je ne le učimo, temveč jo gojimo – bolj ali manj – vse življenje." (Šimenc 1994: 6 in 7)

1.3 VEJICA IN JEZIKOVNI KOTIČKI

Na začetku poglavja smo govorili o izobraževalnem procesu, pouku slovenščine in vlogi učitelja in vse te dejavnike predstavili kot pomembne promotorje jezikovne kulture in kultiviranosti, in to predvsem v začetnem obdobju sistematičnega spoznavanja z materinščino. Kasneje, po zaključenem izobraževanju, njihovo odgovorno in pomembno vlogo večinoma prevzamejo jezikovni priročniki in jezikovni koticiki.

Zgodovina slovenskega koticikarstva je pestra in bogata; zametki jezikovnih koticikov segajo v konec 19. stoletja, ko je Stanislav Škrabec na platnicah mesečnika *Cvetje z vrtov sv. Frančiška* objavljal svoje jezikovne prispevke. Podrobnejši razvoj jezikovnih koticikov, njihovo pojavljanje in njihova tipkost nas tu ne bodo zanimali, želeli bi le poudariti njihovo pomembno vlogo pri opozarjanju na slabo, nepravilno rabo jezika in s tem pri jezikovnem kultiviranju slovenskih jezikovnih uporabnikov. Ker smo predvsem vejičarsko razpoloženi, nas bodo zanimali le tisti – in bilo jih je kar nekaj –, ki so paberkovali po skladenjsko-pravopisnih pravilih za stavo vejice.¹⁰ V osemdesetih letih 20. stoletja je v tedniku *7D* jezikovne koticike objavljal Jože Toporišič in jih kar nekaj

¹⁰ Pregledali smo jezikovne koticike, ki so izšli v obdobju od osemdesetih let 20. stoletja do danes.

posvetil slovenski vejici. Med drugim je v njih opozarjal na *nevejice*, "to so tiste vejice, ki jih pisatelj ni zapisal, čeprav bi jih bil moral" (1985c: 48), in – nasproti tem – na "nadvejice", torej vejice, ki so v besedilu odveč.¹¹ V devetdesetih je vejica našla mesto v kottičkih Janeza Dularja, objavljenih v *Slovincu*; v njih se je avtor trudil z "razlago 'višje matematike' o rabi vejice v slovenščini" (1994: 29). O vejici je v reviji *Tajnica* pogosto pisal Janko Moder – v svojih kottičkih je bralce skušal prepričati, da je stava vejice "prava poezija", saj "/z/ njo napravimo v besedilu red, olajšamo razumevanje in predpišemo branje" (1994: 18). V reviji *Življenje in tehnika* je v začetku devetdesetih jezikovne kottičke objavljala Marta Kocjan-Barle¹² in v njih pisala tudi o vejici. Vejici je bilo namenjenih tudi precej kottičkov izpod peresa Monike Kalin Golob, objavljenih v *Pravni praksi*. V njih je avtorica med drugim skušala za vejico uveljaviti dve novi poimenovanji, in sicer levosmerna in desnosmerna vejica.¹³ Njeno kottičarsko delo sta v *Pravni praksi* nadaljevali Aleksandra Belšak in Tina Verovnik, danes pa to počne Nataša Logar. Predvsem Tina Verovnik se je v svojih kottičkih pogosto vračala k vejici in slovenskemu vejičarstvu, o katerem pravi (Verovnik 2003a: 31):

Marsikateri pišoči Slovenec je prepričan, da so si vejice izmislili jezikoslovci, in to iz enega samega razloga: da bi njemu grenili življenje, njegovim pisnim izdelkom pa kvarili jezikovno kakovost. (Resnici na ljubo naj povem, da so pisci, ki jim delajo težave vejice, ponavadi "revni" tudi drugod.)

Ob pregledovanju jezikovnih kottičkov – ne samo vejičarskih – pa nas je predvsem zanimalo jezikovno kottičkarstvo danes.¹⁴ Z rahlim obžalovanjem lahko ugotovimo, da je slovensko kottičkarstvo izgubilo nekaj svojega nekdanjega elana, saj smo stalne jezikovne kottičke našli le v *Nedeljskem dnevniku*, *Tajnici* (oba jezikovna kottička vztrajno objavlja Janko Moder) in v *Pravni praksi*. Jezikovni kottiček prinaša tudi revija za računovodstvo in finance *IKS*, ki pa ni v redni prodaji; sem pa tja se s kakšnim jezikovnim kottičkom v Delovih književnih listih oglasi tudi Julijana Bavčar. Vsekakor bi si želeli več jezikovnih kottičkov (in predvsem več le-teh v publikacijah, namenjenih širšemu krogu bralcev), saj smo prepričani, da imajo jezikovni uporabniki še veliko

¹¹ Izraza *nevejice* in *nadvejice* bomo pri obravnavi slovenske skladenjske vejice uporabljali tudi v tej diplomski nalogi.

¹² V tej obliki, torej z obojestransko stičnim vezajem, je bila avtorica podpisana pod omenjenimi prispevki. Njeno ime pa na drugih mestih najdemo zapisano tudi z nestičnim vezajem.

¹³ Ti dve poimenovanji že vrsto let pri svojih predavanjih na Fakulteti za družbene vede uporablja Tomo Korošec. Ker izraza zelo dobro ponazarjata vlogo vejice v povedi in ker sta torej v veliko pomoč pri lažjem razumevanju vejice, ju bomo z velikim veseljem uporabili tudi v tej diplomski nalogi, podrobneje pa bomo o tem govorili v četrtem poglavju.

¹⁴ Na lovu za jezikovnimi kottički smo pregledali vse dnevne, tedenske in mesečne publikacije, ki so bile na voljo v NUK-u julija 2005.

vprašanj, ki jim ne dajo spati,¹⁵ in da jezikovna praksa tudi danes še vedno nudi dovolj primerov slabe rabe jezika – in nepravilne rabe vejice –, ki bi ji bilo vredno posvetiti kottičarsko pozornost.

1.4 VEJICA IN TEŽAVE V JEZIKOVNIH PRIROČNIKIH

Seveda pa jezikovni kottički za jezikovno omikanost slovenske pisane besede – predvsem ta nas tu zanima – niso dovolj, če ob tem jezikovni uporabniki vsaj včasih ne pogledajo tudi v danes že kar številne obpravopisne jezikovne priročnike. Pregledali smo jih tudi mi, pri čemer smo predvsem skušali ugotoviti, kako in v kakšnem obsegu je v njih predstavljena vejica.¹⁶ Ugotovimo lahko, da vejica v jezikovnih priročnikih (in učbenikih za slovenski jezik) ni zapostavljena in da ji avtorji odmerjajo dobršen del prostora, presenetljivo je le, da je njeno postavljanje (pre)pogosto po nepotrebnem predstavljeno kot težavno in zapleteno. Prva asociacija ob misli na stavo vejice, krepko podkrepljena s predstavitvami vejice v priročnikih in učbenikih, je tako težava. Na začetku poglavja smo se spraševali, zakaj nam vejica tako "smrdi". Kot kaže, se del odgovora na to vprašanje skriva v razlagah, v katerih nas priročniki vztrajno prepričujejo, kako težka in mukotrpna je stava vejice. Že zelo zgodaj, tj. v petem razredu osnovne šole, nas o tem obvesti slovenska vadnica (Hiti 1995: 87):

Vejica je nekončno ločilo in jo v govoru nakazujemo s premorom. Zapisovanje vejice je zahtevno in vezano na številna pravila ter prav zato tudi tebi povzroča toliko preglavic.

Zahtevno, številna pravila, toliko preglavic – je sploh mogoče, da vejica ob taki predstavitvi vsaj malo ne "zasmrdi"? Ali nam ne bi bila vejica mnogo ljubša, če bi nam jo po Modrovo opisali kot poezijo? Namesto tega pa se okrog nas in naše vejice še naprej zgrinajo same težave (Čižman 1994: 67):

V tej lekciji bomo spoznali poglavje pravopisa, ki govori o ločilih. Pri pisanju nam ločila navadno delajo velike težave, predvsem smo v zadregi, kadar moramo postaviti vejico.

¹⁵ Na to kažeta tudi priljubljenost in številčnost vprašanj, ki jih jezikovni uporabniki naslavljajo na Šuss, nekakšno spletno jezikovno posvetovalnico študentov slovenistike. V predgovoru v knjižno izdajo najpogostejših vprašanj in odgovorov so Šussovi sodelavci zapisali: "Do zdaj (oktober 2000), torej v dveh letih, smo dobili skoraj 300 dopisov /.../. Vprašanja so raznolika, kažejo pa na nujnost obstoja tovrstnega svetovalnega servisa, saj se marsikdo želi prepričati, ali piše/govori prav, ustrezno, razumljivo – večinoma pač težimo k podrejanju normam in k neizstopanju – pa nima dostopa do strokovne literature, ne ve, koga vprašati, ali pa mu v (prezahtevni) literaturi ne uspe najti oziroma izluščiti iskane informacije." (Šuss 2001: 10)

¹⁶ Natančneje bomo o teh ugotovitvah spregovorili v 6. poglavju.

Na težave opozarja tudi Marta Kocjan-Barle v jezikovnem kotičku v reviji *Življenje in tehnika* (1992: 78):

Vejica je najpogostejše rabljeno nekončno ločilo, ki vsem pišočim povzroča največ težav.

O težavah s stavo vejice govorijo tudi drugi avtorji – resda ne v jezikovnih priročnikih in kotičkih –, kot npr. "/p/ostavljanje vejic v slovenskih besedilih je dokaj zapleteno" (Žagar 2002: 160) ali pa "/v/vejica je tisto ločilo, ki povzroča največ težav" (Humar 1995: 72), kot tudi "/m/ed ločili povzroča pišočim največ preglavic vejica" (Majdič 2004: 146). Dobro in prav je, da strokovnjaki slovenisti v strokovnih prispevkih beležijo svoja opažanja in ugotovitve o dejanski (vejičarski) jezikovni praksi. Slabo in narobe pa je, če je vejica v jezikovnih priročnikih in kotičkih ter učbenikih predstavljena vedno in samo kot težavna in zapletena. Z večino zgoraj navedenega se sicer strinjamo in zelo verjetno povsem ustreza jezikovni realnosti. Menimo le, da je od načina podajanja snovi, v našem primeru od načina predstavitve vejice, lahko zelo odvisen tako obseg osvojene snovi kot odnos, ki si ga do te snovi ustvarijo jezikovni uporabniki.

K sreči je slovenskim jezikovnim uporabnikom – tako mlajšim kot starejšim – vejica predstavljena tudi na veliko manj 'težaven' in 'zapleten' način. Omenili smo že vejičarsko poezijo Janka Modra, predvsem pa velja tu izpostaviti prizadevanja Berte Golob, da osnovnošolcem vejico predstavi na čim bolj preprost ter obenem zabaven in šaljiv način¹⁷ – mlade jezikovne nadebudneže skuša prepričati, da "najlepša pravopisna slika so VEJICA, KLICAJ in PIKA" (1995: 14), pomembno je le, da "/d/obro odskočiš, pa si na konju! Na pravopisnem konju, ki ima za uzdo vejico" (1998: 5). Berta Golob vejico poimenuje "pravopisni postopač" (1995: 18) in razlaga, da (1988a: 38):

/v/vejice, ki jih je treba postaviti v povedi, niso za okras. Tam delajo red kot najbolj strog prometnik. Brž ko jih zagledamo, že vemo, kako je treba poved brati. Zato so vejice nadvse koristna stvar.

Vejica Berte Golob postavlja "pregrade, da se besede ne zaletavajo druga v drugo" (1998: 8), in "nastopa najraje kot baletka. Skaklja po povedih gor in dol, sem in tja, natančno po plesno-pravopisnih pravilih" (1984: --¹⁸). Golobova ob tem hudomušno dodaja (1998: 48):

¹⁷ *Vejica, nagajiva Smejica*, zabaven in nadvse koristen priročnik za osnovnošolce, je tudi edini jezikovni priročnik v slovenskem prostoru, namenjen samo vejici – v spremni besedi je France Žagar zapisal: "Vzdevek Smejica je v nasprotju z razvpitim mnenjem, da je postavljanje vejic grozno težko." (Golob 1998: 4)

¹⁸ V knjigi strani niso oštevilčene, zato smo pri navajanju namesto številke strani zapisali dve črtici.

Ha, ha, vejica je res smejica! Nagajivo se smeji in čaka, ali jo bomo postavili na pravo mesto.

V podobno šaljivem slogu skuša vejico veselošolcem približati Fanči Moljk: vejice količi, jim daje rumene kartone ter pravi (1991: 56): "Smeh je pol zdravja. Tudi pri učenju vejice se lahko zgodi, da se nasmejiš do ušes. Ne verjamete?"

1.5 VEJIČARSKI NAVDUŠENCI

Kot smo videli, je tudi učenje vejice lahko zabavno in prav nič 'zateženo', še posebej če te k vejičarskim vajam vabijo navodila, kot so tista v *Vejici, nagajivi Smejici* – tam imamo vaje "s košem dobre vole" (Golob 1998: 10), pa vaje "/p/a da ne boš slabe volje!" (Golob 1998: 18), pa "detektivske" vaje, kjer smo "/n/a lovu za vejicami" (Golob 1998: 27), in še vaje "za mali in veliki možganski trening" (Golob 1998: 35 in 38). Na slovenskih knjižnih policah bi si želeli več podobnih priročnikov; trdno verjamemo namreč, da bi jezikovni uporabniki z veseljem in radovednostjo posegli po njih. Lep primer za to, da lahko tudi priročnik o pravilni rabi ločil postane uspešnica, nam potrjuje pokuk v angleško jezikovno okolje, kjer je to postala knjiga *Eats, Shoots & Leaves* (Lynne Truss). V njej avtorica poljudno kramlja o ločilih in pomembnosti njihove pravilne uporabe in prav to lahkotno kramljanje o ločilih je spodbudilo bralce, da so "sprevideli, da jih je izobraževalni sistem za nekaj ogoljufal. Za osnovno znanje o tem, kako se lahko nedvoumno izrazimo" (Sicherl 2004: 324), in povzročilo, "da so se jezikoslovci in jezikovno osveščena javnost pričeli spraševati, ali je mogoče, da se uporabniki jezika sploh še zanimajo za tako 'obrobne' reči, kot so vejice, opuščaji in podpičja" (Sicherl 2004: 323). Avtorica knjigo namenja godrnjavim pedantnežem (*sticklers*)¹⁹ – to so ljudje, ki se zdrznejo ob pogledu na nepravilno postavljene opuščaje, oziroma ljudje, ki jim ni vseeno, ali kakšno ločilo nekje stoji ali ne. "Godrnjavi pedantneži nikoli ne berejo knjige brez svinčnika pri roki" (Truss 2003: 5). O njih – in o sebi – Trussova še pravi (2003: 3–4):

Smo kot deček iz filma Šesti čut, ki je lahko videl mrtve ljudi, s to razliko, da mi lahko vidimo mrtvo stavo ločil /.../: mrtva ločila so vsem drugim nevidna, mi pa jih srečujemo vsepovsod. Nihče nas ne razume, nas – ljudi s sedmim čutom – , imajo nas za čudake.²⁰

¹⁹ Z godrnjavimi pedantneži je angleški izraz *sticklers* iz izvirnika v recenziji britanske knjižne uspešnice prevedla Eva Sicherl (2004: 323). Ker se nam ta prevod zdi smiseln in nadvse posrečen – tudi sami smo skušali prevesti ta angleški izraz, pa boljšega prevoda nismo našli –, ga uporabljamo tudi na tem mestu.

²⁰ Za večjo nazornost še v izvirniku: "We are like the little boy in *The Sixth Sense* who can see dead people, except that we can see dead punctuation /.../: dead punctuation is invisible to everyone else – yet

Če izraz *godrnjavi pedantneži* in njegovo definicijo prestavimo v slovensko jezikovno okolje, lahko govorimo o *vejičarskih pedantnežih*, torej ljudeh s sedmim čutom, tj. čutom za vejico in ločila. In kako presenetljivo, ti vejičarski zanesenjaki se zlahka poistovetijo z angleškimi godrnjavimi pedantneži, saj niso pri nas nič manj pogosto obravnavani kot čudaki in dolgočasneži brez pametnejšega dela od opozarjanja na napačne vejice.²¹ In to povsem neutemeljeno, saj so običajno to ljudje z dobrim poznavanjem pravil slovenskega pravopisa in skladnje, ki jim preprosto ni vseeno, da se ta pravila v vsakodnevni jezikovni praksi tako pogosto kršijo. Lynne Truss jih (nas) poziva k vojni²² – v našem primeru jo bomo imenovali vejičarska vojna –, v kateri morajo biti oboroženi s korektorji, debelimi flumastri ter nalepkami različnih velikosti in barv – bele bodo namenjene prekrivanju odvečnih vejic, barvne pa označevanju mest, kjer vejice manjkajo.²³ Prav zanimivo pa je, da o podobni skupini ljudi, tokrat v nemškem jezikovnem okolju, govori tudi Eduard Koelwel (1955: 12–13): "Kot imamo ljudi, ki komaj kdaj postavijo vejico in ki raje naredijo piko, imamo tudi uživače v stavi ločil /Satzzeichenschwelger/, ki so obsedeni z vejicami in pomišljaji."

Torej, če ste se prepoznali, ob naslednjem *Pa saj se razume!*, podkrepljenim z zamahom roke, najprej globoko vdihnite, nato pa mirne vesti uporabite debel – po možnosti rdeč – flumaster, ker je – kot smo pokazali v tem poglavju – tudi tako majcena stvar, kot je vejica, pomemben del ne samo naše jezikovne kulture, ampak jezikovne kulture družbe nasploh. Pa brez slabe vesti, da uničujete javni inventar!

we see it all the time. No one understands us seventh-sense people. They regard us as freaks." (Truss 2003: 3–4)

²¹ Predstavljajo nekakšno nasprotje vejičarskim ravnodušnežem, ki smo jih že omenjali. Obravnavani so tudi kot vtikljivci: "/Č/e boste vejico izpustili, se bo prav gotovo našel kdo, ki se vam bo v zapis vtaknil, češ to je pa 'narobe' in kakšni kronani osli da ste, ker tega ne veste (na zaveden izpust pomisli le malokdo). Zelo verjetno vtikljivec svoje trditve ne bo znal podpreti z nobenim argumentom razen s šepavim 'zato, ker se pred 'ki, ko ... kjer' piše vejica' – take intolerance je v naših logih namreč precej." (Šuss 2001: 42)

²² V svoji knjigi (2003: 65) govori o "the apostrophe war".

²³ V izvirniku (Truss 2003: 65–66) avtorica govori o prekrivanju odvečnih opuščajev (*for sticking over unwanted apostrophes*) in označevanju manjkajočih opuščajev (*for inserting where apostrophes are needed*).

2. V SVETU LOČIL

Že v prvem poglavju smo omenjali pomembnost vseh ločil, ne samo vejice, za pravilno in natančno (spo)razumevanje. Pomembno se nam zdi zato, da v drugem poglavju na kratko posvetimo pozornost celotni skupini ločil, kot je tudi predstavljena v SP 2001, in se za trenutek nekoliko oddaljimo od našega delovnega vprašanja, zastavljenega v naslovu te diplomske naloge. Zavedati se moramo namreč, da vejica – pa čeprav morda najbolj prožno, elastično, mnogostransko ločilo, "o stavi katerega so si bili kritiki najbolj in najpogosteje navzkriž" (Dobrovoljc 2004: 188) – še zdaleč ni edino in ne nujno najpomembnejše ločilo, predvsem pa sama nima moči, da bi v pravopisni red postavila celotno besedilo. Pozabimo torej za nekaj trenutkov na vejico in v drugem poglavju pogledimo v njeno širšo družino, tj. družino ločil,²⁴ in se ob tem poigrajmo z mislijo, kako bi bilo, če ločil več ne bi bilo.

Malce hudomušen, vendar nadvse nazoren opis ločil – "direndaj med ločili" – nam spet ponuja Berta Golob (1984: --):

V stolpnici na Oklepajskem trgu prebivajo ločila. Preden so se vselila, je imel predsednik stanovanjskega sveta tov. Pomišljaj kar veliko težav. Skoraj vsa so hotela imeti stanovanje z razgledom na Glagolsko poljano. Najbolj se je gnala Pika. Trdila je, da sta z glagolom neločljivo povezana. Brez nje ne bi nihče vedel, kako je ta besedni stric razpoložen. Toda natančno isto sta trdila Klicaj in Vprašaj. /.../ Vejica je hotela sobo v pritličju. Uprla se je, da bi skakljala po stopnicah gor in dol, /.../. Skoraj ni malo daljše povedi, da ne bi imela v njej pomembne naloge. /.../ Narekovaj je na sestanku nadzorne komisije pokazal užaljenost. Navedel je vse priložnosti, ki ne smejo miniti brez njega. Ne bo stanoval na podstrešju kot kaka pokvarjena budilka. Predlagal je, naj se tam naseli Opuščaj, ker ga skoraj nikoli nihče ne potrebuje. Dvopičje je hotelo primerno stanovanje na polsenčni strani, na senčno stran pa je predlagalo Podpičje. Ta priletni sorodnik Vejice in Pike je rahlega zdravja in bi mu sonce lahko škodovalo. /.../ Ločila živijo v stolpnici brez kakih hudih preprirov, le Podpičje se včasih prereka z Vejico.

Ločila so si torej med sabo natančno razdelila delovne naloge, le kakšno vejico lahko včasih nadomestimo s podpičjem ali jo zamenjamo s pomišljajem, pa tudi med klicajem in piko lahko sem pa tja izbiramo. Njihova uporaba je natančno popisana tudi v Slovenskem pravopisu,²⁵ ki nam o ločilih pove, da so to "enodelna ali dvodelna

²⁴ Med zbiranjem gradiva in pripravami na pisanje diplomske naloge smo pregledali tudi nekaj tujejezičnih jezikovnih priročnikov (angleških, nemških, španskih in italijanskih), s katerimi si bomo pomagali predvsem v tem poglavju.

²⁵ Uporabljali bomo Slovenski pravopis 2001, le mestoma bomo za primerjavo pokukali tudi v starejše izdaje. Pri citiranju pravopisov bomo uporabljali kratico SP, ki ji bomo dopisali letnico izida posameznega pravopisa.

nečrkovna znamenja", ki nam zaznamujejo "tonski potek, premore, vrste stavkov, povedi ipd." ter "okrajšave besed in besedila, vrstilstnost števnikov, kratnost prislovov, zapisanih s številkami, ipd." (SP 2001, § 226–228: 30). Pravopis nam še pove, da "/p/rvo vrsto rabe ločil imenujemo skladijsko, drugo neskladijsko" (prav tam). Ta kratka predstavitev ločil je bila v prejšnjih pravopisih zapisana nekoliko drugače, predvsem pa je poudarjala, da so ločila potrebna "za lažje in zanesljivo razumevanje pisanega jezika, zato so določena s pravopisnimi pravili" (SP 1962, § 83: 81); SP 1950 ob tem dodaja tudi, da včasih "pisatelj z ločili izraža osebno ali čustveno razgibanost" in da so taka ločila "osebna in zanje ni splošno veljavnih pravil" (§ 64: 43). Danes o osebni stavi ločil ne govorimo več, pa čeprav velja – kljub določenosti s pravopisnimi pravili – pri uporabi nekaterih znamenj, npr. klicaja, dvopičja, podpičja, v določenih situacijah določena zmerna poljubnost. Poljubno stavo srečamo tudi pri vejici, in sicer ko govorimo o besedilni vejici, ki lahko je ali pa je ni. Žal nas o tem pravopis ne obvesti, zato si bomo pomagali z naslednjo definicijo (Verovnik 2005c: 35):

Le redko – in še to v predvidljivih pomenskih, celo izvenjezikovnih okoliščinah – pa je slovenska vejica tudi besedilna. Zanja velja, da za razliko od skladijske (kot pove že njeno ime) ne označuje sistemsko predvidenih meja med posameznimi skladijskimi enotami, temveč jo narekuje besedilo v najširšem smislu – njegov pomen oz. vsebina, tvorčev sporočanski namen, izvenjezikovne danosti ipd. Povedano drugače, besedilna vejica se na določenem mestu pojavi (in s tem naslovniku signalizira čisto določeno vsebinsko razmerje do povedanega) ali pa ne. Odločitev o tem je prepuščena tvorcu oz. njegovemu sporočanskemu namenu.

Ker nas zanima predvsem slovenska skladijska vejica, besedilni vejici ne bomo posvečali večje pozornosti, naj omenimo le še, da so običajno to vejice, ki zaznamujejo vrinjene stavke, pristavke in dostavke,²⁶ in da tudi teh "ne smemo delati na pamet, zgolj zato, ker se nam zdi, da bi nekje lahko bile", saj "v takih primerih sicer res lahko so ali pa niso, a z bistveno pomensko razliko" (Verovnik 2005c: 39).

Podobno predstavitev ločil, kot jo srečamo v pravopisu, nam ponujajo tudi obpravopisni priročniki in jezikovni brusi, npr. (Cedilnik 1995: 40): "Ločila omogočajo smiselno in pravilno branje, s tem pa lažje razumevanje zapisanega besedila." Ločila nam povedo torej, "kje naj pri branju naredimo premore in kdaj naj spustimo ali dvignemo glas" (Žagar 2001: 158). Skoraj povsod je omenjena tudi delitev ločil na končna in nekončna; posebno skupino tvorijo dvodelna ločila, kot sta oklepaj in

²⁶ Več o besedilnih vejicah je v treh jezikovnih kotičkih, objavljenih v *Pravni praksi*, pisala Tina Verovnik (glej: 2005c, 2005č, 2005d).

narekovaj. Ob tem naj spomnimo, da ločila lahko delimo tudi glede na stopnjo pismenosti, in sicer na ločila višje pismenosti (podpičje, pomišljaj in vezaj) ter ločila nižje pismenosti (pika, vprašaj, klicaj, vejica), čeprav je "pri vejici in klicaju o stopnji pismenosti težko presojati izven konkretnega besedilnega položaja" (Dobrovoljc 2004: 188).²⁷ Pomembnost pravilne stave ločil in njihova vloga v besedilu sta zelo nazorno predstavljeni že petošolcem (Hiti 1995: 84):

Ko govoriš, oblikuješ smiselne enote s posebno stavčno melodijo in s krajšimi ali daljšimi premori. Takšno razčlenjenost nakazuješ z ločili, katerih se pri govorjenju sploh ne zavedaš. Drugače je, ko imaš pred seboj zapisano besedilo. Ločila ti olajšajo branje, tudi razumeš ga lažje. Seveda s pravilnim zapisovanjem ločil tudi ti pomagaš tistim, ki bero tvoje sestavke, zato jih moraš znati uporabljati.

Da pravilno postavljena ločila veliko prispevajo k jezikovnokulturni omikanosti naših besedil in predvsem – kot smo videli – omogočajo lažje in natančno razumevanje, izvemo torej že zelo zgodaj, pa tudi kasneje nas o tem skušajo prepričati jezikovni priročniki in pravopis. Kljub temu vse to očitno ni dovolj, saj v jezikovni praksi lahko srečamo tudi naslednja besedila:

- *TNZ:nepogrešljiva vadba v fitnes centrih□ pri kateri po uvodnem nezahtevnem aerobnem delu na stepu, sledi krepitev trebuha, nog in zadnjice.
Shape Up:vadba za krepitev celega telesa□ pri kateri uporabljamo različne pripomočke(utežke, elastike, žoge, step, tempo).²⁸
(Opis programov, Studio za oblikovanje telesa Fit-Fit Domžale, september 2005)*
- *Bliža se poletje in s tem čas dopustov ter počitnikovanja□ vendar pa v našem centru ne bomo popolnoma zaprli vrat□ zato vas vabimo, da nas tudi v poletnih mesecih obiščete na urah skupinskih vadb ali fitnesa /.../. V teh mesecih smo zato, da na nas ter na svoje telo popolnoma ne pozabite□ pripravili še posebno ugodne kombinirane mesečne karte□ saj lahko obiskujete tako fitnes kakor tudi skupinsko vadbo za 6.000sit mesečno. /.../ V upanju, da se tudi čez poletje srečamo□ vas lepo pozdravljamo.
(dopis, center Otelo Wellness, Domžale, poleti 2004)*
- *V kolikor ima vaš delodajalec sklenjeno z zavarovalnico zavarovanje svoje odgovornosti□ potem lahko odškodnino zahtevate iz te zavarovalne police. Ne glede na zavarovalno polico pa je za škodo odgovoren delodajalec□ v kolikor mu je mogoče pripisati kakršnokoli obliko krivde□ in zato se odškodninski zahtevek lahko pošlje direktno na sedež delodajalca□ in v kolikor*

²⁷ Poleg že omenjenih delitev razvrščamo ločila še glede na stičnost v stična (levostična, desnostična, obojestransko stična) in nestična ločila ter glede na nadstropnost v pritlična, sredinska in nadstropna (Dobrovoljc 2004: 186–188).

²⁸ Primera sta dosledno prepisana, zato nismo popravljali niti stičnosti ločil.

imajo sklenjeno tovrstno zavarovanje□ potem bodo sami zahtevek odstopili pristojni zavarovalnici.
(oglasno sporočilo Odškodnina svetuje, v: Žurnal, 9. 9. 2005: 51)

In ko smo že pri pravopisno tako nevzgojenih besedilih, zakaj ne bi po futuristično – futurizem, še posebno močen v Italiji, je v svojem tehničnem manifestu leta 1912 predlagal, naj poleg pridevnikov, prislovov in veznikov odpravimo tudi vsa ločila – prezrli vseh ločil, začeni z nekončnimi? Pa poskusimo:

Situacija je torej več kot paradoksalna lektoriranje je nekaj za kar nimamo niti opisa del in nalog niti formaliziranih izobrazbenih zahtev lektorji tudi tisti z neustrezno izobrazbo pa ob odpovedovanju drugih mehanizmov vedno bolj (samo)oblikujejo normo sodobnega javnega knjižnega jezika kar nikakor ni njihova naloga oz. vsaj ne bi smela biti.²⁹

Očitno je, da je branje tako zapisanega besedila veliko težje, zamudnejše in seveda tudi manj razumljivo, zato lahko z gotovostjo trdimo, da se ločilom ne moremo tako zlahka odreči. Ločila namreč "dajejo našim besedilom ritem, zaradi njih naše besedilo diha in njim zahvaljujoč prestrašenemu bralcu ni treba nizati besed eno za drugo v iskanju smisla" (spletni vir 2).³⁰ Rečemo lahko torej, da so ločila "mogočno orodje, ki nam omogoča, da jasno izrazimo svoje misli" (Brittain 1963/1950: 1), njihovo delo je delo vdanih "služabnikov" – "ločujejo, poudarjajo in predvsem pomagajo vzpostavljati in ohranjati red, vendar pri tem kot vzorni pomočniki ostajajo vedno neopazni" (Koelwel 1955: 10). Pri stavi ločil ne smemo biti "niti malenkostni nitiležerni, pa tudi ne skopuški ne razsipni, temveč moramo ločila postavljati razumno in pametno" (Koelwel 1955: 13), saj so pravilno postavljena ločila "znak natančnosti in doslednosti ter naše umske discipline" (Gómez Torrego 1992: 57). Pomembno vlogo ločil – "teh majhnih neutrudnih pomočnikov vsakega pišočega" (Koelwel 1955: 13) – najlažje primerjamo z vlogo prometnih znakov in drugih prometnih oznak v prometu (spletni vir 3):

Čemu služijo prometne oznake? /.../ Prometne oznake ti povejo, kdaj lahko in kdaj moraš zaviti v določeno smer, kdaj moraš upočasniti in kdaj lahko pospešiš, kdaj se moraš obvezno ustaviti, pa tudi, kje se lahko ustaviš in kje ne, itn. Ločila v besedilu imajo prav te naloge: urejajo promet idej tako, da poenostavijo branje in olajšajo razumevanje; skrbijo, da se ognemo dvoumnostim in nesporazumom; ločujejo glavno misel od manj pomembnih, obrobni; bralcu nakažejo, ali naj se smeje ali joka. Prometne oznake, ki niso pravilno postavljene, povzročajo zmedo v prometu in dosegajo nasprotni učinek od zelenega, enako pa tudi ločila, če niso uporabljena pravilno, otežujejo – in ne olajšujejo – razumevanje besedila.

²⁹ Primer je vzet iz jezikovnega kotička v *Pravni praksi* (Verovnik 2003č: 39). Z njim smo želeli le ponazoriti, kako se spremeni razumevanje zapisanega besedila, če v njem odpravimo vsa nekončna ločila, kot smo storili v tem primeru.

³⁰ Vse citate iz italijanščine prevedla Ž. Ž.

Ločila nas torej usmerjajo pri branju – povedo nam, kaj naj beremo hitreje in kaj počasneje, ločijo pomembnejše informacije od manj pomembnih; nakažejo nam, kdaj naj naredimo premor in kolikšen naj ta bo; opozorijo nas tudi, da moramo z glasom navzdol oziroma navzgor. Brez njih naše besedilo ne bi imelo ne repa ne glave, brez njih bi bila komunikacija med ljudmi veliko težja in predvsem veliko bolj zapletena. Ne pozabimo torej na dejstvo, da je "učinkovito postavljanje ločil /.../ povezano z zahtevnimi miselnimi operacijami" in da je to "spretnost, ki se je učimo vse življenje" (Žagar 1996: 22), kajti "ko tako pišemo čedalje bolj zapletena besedila, to zahteva, da stalno poglobljamo svoje znanje slovnice in pravopisa, na ta način pa dosegamo tudi čedalje bolj zanesljivo postavljanje ločil" (Žagar 1996: 25).

Prvo poglavje smo zaključili z željo, da bi v dnevnih in tedenskih publikacijah zasledili več jezikovnih kotičkov, ob koncu drugega poglavja lahko tej želji dodamo še eno. Želeli bi si namreč, da bi tudi na slovenske knjižne police prišel kakšen jezikovni priročnik, namenjen pravilni in natančni rabi ločil, "teh vidnih znamenj očem bolj skritih skladijskih razmerij" (Toporišič 1985b: 48).

3. SKLADENJSKA VEJICA

V prvih dveh poglavjih smo videli, zakaj in kako zelo je pomembna pravilna in dosledna stava vejice (pa tudi drugih ločil) – rabo vejice smo utemeljili z jezikovnokulturnega vidika. V tem poglavju bomo stavo vejice skušali utemeljiti še z vidika skladnje slovenskega knjižnega jezika. Trdno smo namreč prepričani, da "kdor hoče pravilno postavljati ločila, se mora najprej primerno poglobiti v slovensko skladnjo" (Moder 1994: 17); povsem enako velja – kot bomo videli – tudi za slovensko vejico. Skušali bomo dokazati pomembnost natančno oblikovanih in jasno predstavljenih skladenjskih pravil in se ob tem vprašali, v kakšni meri in kdaj je kršenje pravopisnega predpisa še dopustno in za spremembo pravopisne norme koristno ter kdaj lahko negativno vpliva na vsakdanjo jezikovno prakso uporabnikov slovenskega jezika. Pogledali bomo, kako sodelujejo vejica in nekateri nagajivi vezniki – zanimali nas bodo vezniki *in*, *kot* in *ali* –, posvetili pa se bomo tudi pogostejšim nepravilnim primerom stave skladenjske vejice, ki nam jih ponuja jezikovna praksa. Čisto na kratko se bomo dotaknili tudi slovenske neskladenjske vejice in ob koncu poglavja navedli še nekaj primerov "nevarne" vejice (Toporišič 1985a: 48).

3.1 NAUČLJIVA VEJICA

Kot smo videli, je veliko ljudi prepričanih, da je vejica težka, da zanjo ni natančno določenih pravil, in jo zato najraje postavljajo kar po posluhu. Pa to ni tako, saj "je slovenska vejica zelo logična skladenjska kategorija, kar pomeni, da je naučljiva,³¹ le skladenjska razmerja je treba prepoznati in to znanje dopolniti s pravopisnimi pravili" (Kalin Golob 2005: 43). "‘Imeti posluh za vejico’ potemtakem v resnici pomeni ‘razumeti skladnjo slovenskega knjižnega jezika’ in poznati pravopisna pravila (Kalin Golob 2001: 24). Podobnega mnenja je tudi Tina Verovnik, ki nas skuša prepričati, da "je treba dobro poznati in razumeti slovenski skladnjo", saj "nam vejica ni položena v zibko, kot nam je marsikatera druga jezikovna zadeva, ampak zahteva vsaj nekaj študija jezikovnega sistema in njegovega delovanja" (Verovnik 2003a: 31). Vejica je torej naučljiva skladenjska kategorija, pa tudi poljubnost njenega pojavljanja ni tako velika, kot tarnajo številni vejičarski dvomljivci (prepričani, da vejice nikoli ni mogoče z gotovostjo postaviti), kajti "skladenjska vejica /je/ v knjižni slovenščini visoko

³¹ Po avtoričinem mnenju (Kalin Golob 2001: 24) "je slovenska vejica /kar/ 99-odstotno naučljiva".

normativno ločilo s skoraj nikakršno sporočanjso poljubnostjo (na določenih mestih skladenjskega razmerja samo ali je ali pa je ni)" (Korošec 1994: 303). Slovenska vejica torej zaznamuje določena skladenjska razmerja "in teh je v slovenščini praviloma končna množica" (Korošec 2003: 247). Izgovori, da je vejica neobvladljiva in da smo ob njeni stavi vedno v negotovosti, so torej povsem neutemeljeni – skladenjska pravila za stavo vejice so namreč jasna in natančno določena, naša naloga – kot uporabnikov slovenskega knjižnega jezika – je zato, da jih spoznamo in se jih naučimo. Ob tem je dobro in koristno, da se zavedamo pomembnosti obvladovanja pravil, saj so ta tista, ki "dajejo jeziku hrbtnico in držijo skupaj njegovo bogato in razčlenjeno stavbo. Če poznamo pravila, imamo oporo, da varno hodimo skozi jezikovne goščave" (Gradišnik 1985: 51), pozabiti pa ne smemo tudi, da "/v/ jeziku ni vse popolnoma logično", saj je jezik "velikanska hiša, v kateri tiči polno zanimivosti. V njej se je zato prijetno muditi, ker se vrata odpirajo v presenečenje" (Golob 1988b: 62). Skladenjska in pravopisna pravila pa moramo poznati in spoštovati še zaradi nečesa drugega: z našimi pisnimi izdelki namreč dajemo jezikovni zgled tudi drugim jezikovnim uporabnikom in tako – kot smo že dejali – sooblikujemo jezikovno kulturo, pa tudi jezikovno normiranost slovenskega jezika, kajti če se napake pogosto ponavljajo, "širši krog bravcev sicer polagoma, pa neogibno izgublja občutek o tem, kaj je v jeziku prav in kaj narobe" (Gradišnik 1981: 14). Vsekakor se lahko strinjamo, da je "velika frekvenca pomot" lahko tudi "znak, da ne gre več za motnjo" (Crnkovič v Kalin Golob 1994: 28), vendar moramo biti pri tem pazljivi, saj vsaka jezikovna napaka laičnega jezikovnega uporabnika še ne more biti znak, da je z jezikovno normo nekaj narobe, še posebej ker je "/j/avno izražanje /.../ vedno manj domena jezikovno šolanih, kultiviranih govorcev" (Verovnik 2003c: 31). Na mestu se zato zdita svarilo Mirka Rupla, da so nevarne predvsem tiste stvari, "ki jih mnogi niti ne spoznajo za napake. Zato se čedalje bolj širijo. Lahko se tako ukoreninijo, da jih ne bo mogoče več pregnati" (Kalin Golob 1996a: 63), ter mnenje Toma Korošca, ki pravi, da se lahko "/l/e z jasnimi kriteriji pravilnosti /.../ izognemo samovoljnemu proglašanju določenih jezikovnih oblik za napačne" (1972: 69). Pretirano in preveč liberalno se nam zato zdi mnenje, da "bi se dalo npr. za zaimke in veznike, kot sta 'ki' in 'ker', reči, da nam te besedice že same po sebi dovolj jasno in prepoznavno signalizirajo, da gre za odvisnik in za določen intonacijski potek, in je torej vejica pravzaprav odveč" (Šuss.2001: 41), vejica namreč na teh mestih po pravilih slovenske skladnje lahko ali je ali pa je ni, in če je na tem mestu ne naredimo, kadar to od nas zahteva slovenska skladnja, sporočamo – kot je

pravilno ugotovil tudi avtor zgornjega navedka – "svoje nepoznavanje te konvencije, nestrinjanje s Pravopisom"(prav tam).

3.2 VEJICA IN NAGAJIVI VEZNIKI

Glavni kazalniki za stavo slovenske skladenjske vejice so povedki in vezniki. Zelo verjetno – ne pa nujno – je, da "če ima večstavčna poved tri povedke, štiri ali pet, v njih ne manjka vejic, nagajivih Smejic" (Golob 1998: 27). Vsekakor moramo biti pri štetju povedkov in stavi vejic pazljivi: nikakor ne smemo enačiti števila povedkov s številom vejic v povedi. Za povedke zato lahko rečemo, da sicer so kazalniki za stavo vejice, vendar ne vedno in ne v vseh skladenjskih okoliščinah. Pogosto je namreč stava vejice odvisna tudi od veznika, pred katerim naj bi jo (ali pa tudi ne) postavili in ki nam nakazuje natančno določeno skladenjsko razmerje – običajno sicer tudi to za stavo vejice ni dovolj in moramo stavek, pred katerega želimo postaviti vejico, umestiti v celotno poved, da vidimo, v kakšen odnosu so med seboj posamezni stavki znotraj večstavčne povedi. Pri določanju razmerij med stavki pa so nam vezniki lahko v veliko pomoč. Med njimi so trije, ki jezikovnim uporabnikom pogosto povzročajo največ preglavic – zato jih bomo imenovali nagajivi³² –, in sicer so to vezniki *in*, *kot* in *ali*.

3.2.1 NAGAJIVI "IN"

Veznik *in* sam po sebi niti ni tako problematičen, kot je problematično razvpito pravilo, da pred njim nikoli ne stoji vejica. Na dejstvo, da omenjeno pravilo ne ustreza jezikovni realnosti, opozarjajo številni jezikovni koticiki – "/v/ečina Slovencev meni, da pred *in* vejice nikoli ni. To ni res" (Kalin Golob 2001: 24) – in priročniki (Moljk 1991: 55):

V megleni daljni preteklosti nam je nekdo prepovedal pisati vejico pred in, zato še zdaj, ko imamo že na tone jezikovnega znanja, nekam oklevamo, če bi jo bilo treba zabeležiti. Če pomislimo, kako je ta besedica majčkена, si ne bi smeli privoščiti, da nas tako nebogljen premetava po polju našega znanja.

Prav omenjeno pravilo verjetno botruje večini težav – in s tem nepravilnim zgledom – s tem veznikom. Pravilo bi bilo v resnici dobro obrniti tako, da bi nam povedalo, kdaj nam vejice pred *in* ni treba postaviti. Na novo oblikovano pravilo bi se morda lahko glasilo takole: pred veznikom *in* vedno stoji vejica, razen pred vezalnoprirednim *in*, ki

³² O nagajivih veznikih oziroma "nagajivčkah" govori v jezikovnem koticiku, objavljenem v *Pravni praksi*, Monika Kalin Golob (2001: 28).

povezuje ali skladenjsko enakovredne stavčne člene ali pa skladenjsko enakovredne stavke med seboj. Jezikovna praksa nam tako v zvezi z vejico pred veznikom *in* ponuja predvsem primere, ko vejica pred *in* manjka; ko pa je vejica pred *in* odveč, je zelo verjetno, da smo jo postavili med priredno vezana odvisna stavka ali pa nam jo je zagodel naš posluh.

3.2.1.1 IN SICER

Zelo pogosto v primerih iz jezikovne prakse manjka vejica pred veznikom pojasnjevalnega priredja *in sicer*:

- *Veljavnost dovoljenja lahko podaljšate v katerikoli upravni enoti, v Upravni enoti Kamnik to lahko storite v času uradnih ur* □ *in sicer: /.../. (dopis, Upravna enota Kamnik, 25. 10. 2005)*
- *Z nakupom smučarske vozovnice ste tudi nezgodno zavarovani* □ *in sicer kot potniki v javnem prometu. (revija VIP, 2005, 11–12: 4)*
- *Mlajši ekonomisti, člani vladnega strateškega sveta za gospodarstvo z izrednim žarom zagovarjajo uvedbo enotne 20-odstotne davčne stopnje za tri osnovne davke* □ *in sicer: /.../. (Sobotna priloga, Pisma bralcev, 4. 6. 2005: 31)*

Prav v takih primerih si manjkajočo vejico verjetno lahko razlagamo z zgoraj omenjenim zavajajočim pravilom. Res je tudi, da je pojasnjevalno priredje v slovenskih priročnikih pomanjkljivo predstavljeno, predvsem pa zgledi, navedeni v priročnikih, pogosto ne odsevajo dovolj nazorno jezikovne prakse in uporabe najbolj pogostega veznika pojasnjevalnega priredja, to je veznika *in sicer*. Med primeri za to priredje tako v priročnikih najdemo naslednje:

- *Trije: oče, mati in sin so se odpravili na njivo.*
- *Na podstrešju je nekaj zašumelo: to je mati odpirala skrinjo.*
- *Eno samo je potrebno: več delati, manj govoriti. (vsi zgornji primeri, Toporišič 1992: 188)*
- *Potrebno je eno: vsak naj stori svojo dolžnost. (Žagar 2001: 154)*

Podobni primeri nas lahko zavedejo v zmotno prepričanje, da pojasnjevalno priredje nima tipičnih veznikov in da je običajno uvedeno z dvopičjem. Da to ni čisto tako, nas po drugi strani hitro prepriča pokuk v druge jezikovne priročnike:

- *Z mano je moj sošolec, in sicer Janko. (Pavlin Povodnik 1993: 133)*
- *V službo pride pozno, in sicer ob 9.00. (Skaza 2000: 124)*

- *Veliki kazalec ure v stolpu je kazal na dvanajst, in sicer je bila ura poldne. (Skaza 2003: 49)*

Torej, veznik *in* – običajno vezalnopriredni – lahko nastopa tudi kot del večbesednega veznika, "takrat ne opravlja več vloge veznika vezalnega priredja, ampak govorimo o dveh veznikih pojasnjevalnega priredja, to sta *in to* ter *in sicer*. Pred njima vedno stoji desnosmerna vejica" (Kalin Golob 2001: 26).³³

3.2.1.2 STILNO ZAZNAMOVANI "IN"

Pogosti pa so tudi primeri, ko vezalni veznik *in* "nadomesti veznik kake druge vrste, npr. protivne, posledične ipd." (Toporišič 1982: 202). V tem primeru "pride do svojevrstne oživitve razmerja med vsebinama obeh tako povezanih členov" (prav tam). Veznik *in* tako prevzame skladišne vloge veznikov, ki bi bili na tem mestu stilno nezaznamovani, ter obenem – in zato – pred seboj zahteva vejico. To npr. stavimo pred *in*, "kadar ima protivni ali sklepalni pomen" (Cedilnik 1995: 46):

- *Zakaj ste pisali z velikimi črkami, in ne z malimi?*
- *Postajala je odgovorna za svoje počutje, in vedno pogosteje je bila dobre volje. (oba primera, prav tam)*

Tudi te vejice, "ki kažejo našo višjo pismenost" (Toporišič 1985a: 48), pogosto manjkajo v jezikovni praksi:

- *Podatki kažejo, da je samomorilski terorizem neposreden odgovor na tujo okupacijo□ in ne zlobna ideologija skrajnežev. (Sobotna priloga, 10. 9. 2005: 10)*

Pred veznikom *in* pišemo vejico tudi, "če veznik *in* stoji v posledičnem priredju, kjer kaže drugi del sklep ali posledico, ki izhaja iz prvega dela" (Moljk 1991: 55); *in* torej nadomešča posledični veznik *zato*:

- *Bilo nas je devet, in (=zato) eden je moral od doma. (SP 2001, §310: 37)*

Trenutno veljavni pravopis nam za to vejico navede le primer, brez kakršne koli razlage oziroma dodatnega pojasnila. Za primerjavo pogledimo, kako nam je bila ta vejica predstavljena v SP 1962 (§90: 85):

Vendar in ni zmeraj vezalni veznik; zlasti v stavkih z različnimi osebki ima po navadi protivni, vzročni, sklepalni (posledični) pomen; zato v takem primeru lahko pišemo vejico tudi pred in: /.../.

³³ O izrazih desno- in levosmerna vejica bomo natančneje govorili v naslednjem poglavju.

Sedaj nam je verjetno že jasno, kako zelo neutemeljeno je naše pravilo o nezdružljivosti veznika *in* in vejice. Dokazali smo namreč, da je *in* v slovenskem jeziku večfunkcijski in da pred njim prav pogosto stojijo skladenjske vejice. Kar se veznika *in* tiče, si velja zapomniti še, da je njegova raba "neopazna, kadar se veznik nahaja med dvema (zadnjima) členoma, katerih vsebini sta si v odnosu soobstajanja ali zaporednosti, v vseh drugih primerih pa je opazna, stilno zaznamovana" (Toporišič 1982: 205).

3.2.1.3 VERIGA KI ... IN KI ...

Vežalnopriredni *in* lahko – kot smo že omenili – povezuje med seboj dva skladenjsko enakovredna stavčna člena, pa tudi dva skladenjsko enakovredna stavka, tj. odvisnika iste stopnje oziroma stavčna prilastka.³⁴ Še zlasti v drugem primeru v jezikovni praksi pogosto prihaja do napak, in sicer do stave nepotrebnih in skladenjsko neutemeljenih vejic:

- *Rodil in živel je kot Tiziano Terzani in umrl kot Anam – brezimni, z imenom, ki ga je dobil ob vstopu v indijski ašram, in s katerim je sestopil kot starec z gore med ljudi.*
(Delo, 14. 9. 2005: 12)
- *Čeravno je v Sloveniji registriranih okrog 100 lizinških hiš, kar 98 odstotkov posla opravi 32-erica, ki je praviloma v lasti bank pa tudi prodajalcev poznanih znamk avtomobilov, in ki je včlanjena v Združenje lizinških podjetij Slovenije (ZLPS).*
(Delo, 16. 9. 2005: 20)
- *Dokazovanje vplivov snovi, ki jih ne vidimo, in na katere se naše telo navadno ne odzove burno, stopnjujejo vse pogostejše raziskave bolezni otrok in dokazovanje navzočnosti kemičnih snovi v placenti in materinem mleku.*
(Sobotna priloga, 12. 11. 2005: 17)
- *S podpisom naročilnice kupec izjavlja, da se strinja z navedenimi pogoji, in da soglaša z vnosom svojih osebnih podatkov v bazo strank prodajalca in dovoljuje njihovo uporabo izključno za namene interne evidence prodajalca.*
(oglasni vložek, v: Žurnal, 16. 9. 2005: 4)

V vseh naštetih primerih je označena vejica pred *in* odveč, saj povezuje stavčna prilastka, ki se nanašata na isto samostalniško odnosnico (prvi trije primeri), ali pa odvisnika iste stopnje (zadnji primer). Pri stavčnih prilastkih, povezanih v vežalno priredje, moramo biti še posebej pozorni, da se "stavčni prilastki nanašajo na isto, na začetku verige navedeno odnosnico in /.../ da se – četudi ista – odnosnica v verigi ne

³⁴ V naslovu tega oddelka smo zapisali *Veriga ki ... in ki ...*, obravnavati pa želimo z veznikom *in* priredno povezane tako stavčne prilastke kot tudi odvisnike različnih vrst.

ponovi" (Korošec 2003: 255–256). Samo v tem primeru namreč vejice pred *in* ne stavimo. Če smo še vedno v dvomih, si lahko pomagamo tudi s pretvorbo stavčnih prilastkov na levo stran odnosnice (prav tam): če je ta mogoča za oba stavčna prilastka, potem imamo dokaz, da vejice pred *in* upravičeno nismo postavili.

Da "/z/a priredje odvisnih stavkov veljajo enaka pravila kot za priredje glavnih stavkov" (Cedilnik 1995: 48), nas opozarjajo – žal maloštevilni – jezikovni priročniki:

- *Zanima nas, kakšni so naši pogoji in kakšni so vaši načrti.*
(Cedilnik 1995: 48)

Nič kaj bolj izčrpen ni niti SP 2001, kjer sicer med posebnostmi izvemo, da "/v/ejice med skladenjsko enakovrednimi deli ne pišemo /.../ pred nekaterimi prirednimi vezniki" (SP 2001, § 316: 37), in med zgledi za vezalne veznike najdemo naslednja primera (SP 2001, § 317: 37):

- *(Premišljeval je,) kako ga ima rada in kako mu streže.*
- *(Rekel je,) da pride in prinese kruha.*

Izčrpnější, predvsem pa bolj jasni so bili glede te vejice prejšnji pravopisi: SP 1962 (§ 90: 86) nam npr. pravi, da "/m/ed odvisniki iste stopnje pišemo vejico kakor v priredju: /.../ Zato ne stavimo vejice, kadar take stavke vežejo vezalni *in, pa, ter*":

- *To priča, da imate tenak sluh in da čutite, kaj pomeni igravcu jezik.*
- *Samo to vem, da pred obličje nje ne smem in da ni mesta vrh zemljé, kjer bi pozabil to gorje. (oba primera, SP 1962, § 90: 86)*

Skratka, pri zvezah prirednega in podrednega veznika (npr. *in ki, in ko, in ker* itn.) moramo biti pri vejici zelo pozorni: če imamo v povedi dva vezalnopriredno vezana odvisnika iste stopnje ali pa stavčna prilastka, nanašajoča se na isto odnosnico, potem pred to vezniško zvezo vejice gotovo ne pišemo. Takoj, ko ugotovimo, da bi lahko pred vezniško zvezo (*in ko, in če, in ker* itn.) postavili piko in za njo začeli nov stavek, naj nam bo to znak, da spet resno razmislimo o stavi vejice.

3.2.1.4 IN ČE/IN KO/IN KER

Pred isto zvezo veznikov (prirednega *in* in podrednega veznika) vejico v določenih skladenjskih situacijah – zaradi pravopisnega dogovora – tudi stavimo. To nam velewa pravopisno pravilo, da "/k/adar prideta skupaj priredni in podredni veznik pred vmesnim odvisnikom, pišemo vejico samo pred prvim veznikom" (SP 2001, § 328: 39). To pravopisno pravilo se je v pravopisih spreminjalo; danes veljavno pravilo je bilo

sprejeto v SP 1962, čeprav je bilo takrat oblikovano nekoliko drugače kot danes. Pa vendar tudi pravilo, kot je zapisano v SP 2001, ne pojasnjuje dovolj jasno bistva vejice pred *in ker* (*in ko*, *in če* itn.), ki je v tem, "da zajema tristavčne povedi, v katerih je priredna zveza med prvim, neodvisnim stavkom in podredjem, ki je zveza odvisnika in (včasih eliptičnega, kot je v zgledu 'votlina') glavnega stavka – v tem in samo v tem zaporedju" (Korošec 2003: 254) – namesto vejice bi zlahka zapisali tudi piko. Omenjenega pravila, kot nam razkriva jezikovna praksa, še danes – več kot štirideset let po njegovem sprejetju – jezikovni uporabniki niso povsem usvojili:

- *Z vremenom so imeli srečo□ in čeprav je proti koncu štiri dni deževalo, niso izpustili niti enega dneva.*
(Delo, 9. 9. 2005: 22)
- *Očitno so na nacionalki kljub vsemu vztrajali pri Hrenovi□ in če se je Janša želel pojaviti na televiziji, je moral pred kamere z njo.*
(Vikend, 9.–15. 4. 2005: 10)
- *Mimogrede je pometel s svojimi zavezniki□ in ker še ni bistvenih rezultatov, je napadel raziskovalce javnega mnenja ter napovedal: na volitvah 9. aprila 2006 bom zmagal jaz!*
(Dnevnik, 7. 2. 2006: 6)
- *Med izbruhom "afere" Ines se je mudil v Budimpešti□ in ko je rahlo potrta madžarskim kolegom pojasnjeval okoliščine vseslovenskega škandala, so ga vsi malce debelo gledali, /.../.*
(Mladina, 11. 4. 2005: 66)
- *Vsi ameriški predsedniki prisegajo pred Svetim pismom□ in odkar je George Washington na koncu svoje prisege dahnil "Tako mi Bog pomagaj!", ga še ni bilo, ki bi kot nekateri evropski voditelji zavrnil omenjanje Boga v izvolitveni prisegi.*
(Delo, 20. 8. 2005: 14)
- *Sem Djuro□ in kjer je akcija, tam sem jaz!*
(razglasni oglas, trgovina Tuš, junij 2005)
- *Direktor Slovenske kinoteke še ni imenovan□ in kot pravijo na ministrstvu za kulturo, se do konca meseca ne bo zgodilo nič novega.* (Delo, 21. 9. 2005: 9)

Zadnji izmed navedenih primerov je še posebej zanimiv, saj v njem nastopa vezniška zveza *in kot*, za katero ne najdemo primera niti v pravopisu niti v priročnikih, je pa v jezikovni praksi zelo pogosta in večinoma pisana z vejico pred *kot*, in ne pred *in kot*. Razlog za to je morda občutek, da s *kot* uvedenim stavkom v poved nekaj vrivamo, obenem pa nas k vejici pred *kot* prav gotovo napeljuje premor, ki ga v tej situaciji naredimo pred veznikom *kot*. Za ponazoritev navedimo nekaj primerov:

- *Torej, Pravičnost in razvoj si predstavlja kot gibanje, neformalno in, kot poudari, civilnodružbeno.*
(Dnevnik, 22. 2. 2006)

- *O sebi je za eno serioznejših ženskih revij dejal, da je vztrajen, dosleden in načelen, a tudi premalo potrpežljiv, dovzeten za drugačna mnenja in, kot bi verjetno dejal, včasih premalo vertikalno razmišljajoč.*
(Sobotna priloga, 10. 9. 2005: 5)
- *Odločitev agencije zato ne pomeni samo odločitve o bodočem statusu Vzajemne, pač pa je od nje močno odvisno, kakšna bosta v prihodnje konkurenca na zavarovalnem trgu in, kot omenjeno, morda tudi hitrost racionalizacije v zdravstvu.*
(Dnevnik, 1. 2. 2006: 3)

Da gre v omenjenih primerih res za vrinjene stavke in da je torej vejica pred *kot* upravičena, nam dokazujejo podobni primeri, kjer sta vejici nadomeščeni s pomišljajema:

- *Tega pritiska so se zagotovo zavedali tudi sestavljalci slovarja in – kot kažejo dosedanje ocene – delno tudi klonili, s tem pa strokovni in širši javnosti naredili medvedjo uslugo.*
(Pravna praksa, 27. 11. 2003: 42)

Veznik *kot* pa vedno ne uvaja vrinjenega stavka, zato moramo biti ob tej vezniški zvezi še posebej previdni. V naslednjem primeru bi vejico verjetno spet postavili pred *in kot*:

- *V sedanji vladi je tehnologija spet skupaj z znanostjo in kot je pokazal rebalans, je šel delež za tehnologijo ponovno drastično navzdol, na sedem odstotkov.*
(Sobotna priloga, 4. 6. 2005: 13)

Pravilo o vejici pred *in ko* (*in če, in ker* itn.) pred vmesnim odvisnikom pa je "robato" (Korošec 2003: 253) še zaradi nečesa. Pravopisno pravilo namreč pozablja, da oblikovano tako, kot je, še vedno vključuje primere, ko "vejice pred *in* nesporno ne pišemo" (prav tam). Tak primer najdemo med nestavčno-stavčnimi enakovrednimi deli naveden tudi v SP 2001 (§ 315: 37):

- *Pozimi in kadar je mraz, moramo zakuriti.*

Tudi na to so nas prejšnji pravopisi opozarjali – SP 1962 (§ 90: 87) npr. o tem pravi, da "/k/adar veznik *in* veže stavčni člen in istovrstni odvisnik, med njima ne pišemo vejice". O vejici pred vezniško zvezo tipa *in ko* – ta vejica v bistvu izpred *ko* preskoči pred *in* – naj dodamo le še to, da preden se vejica ustavi pred *in*, lahko preskoči še kakšno besedo. Tako v povedi vejica vedno ne stoji pred *in ko*, ampak – kot v naslednjem primeru – pred *in šele kot*. Naj nas te vmesne (preskočene) besede ne zavedejo, skladenjska situacija se ne spremeni:

- *A dolgo so bili v manjšini in še le ko množice, forumi in posamezniki z vzhoda niso jenjali Ljubljani pred nosom mahati z argumenti in so jih podprli z državljansko nepokorščino, so se začeli kazati prvi obrisi predorov pod hribom.*
(Delo, 13. 8. 2005: 1)

3.2.1.5 VEJICA IN DOSTAVEK

Pred *in* vejica lahko stoji tudi v primerih, ko gre za vejico, ki uvaja dostavek, ki se začenja z besedico *in*. V tem primeru med vejico in veznikom *in* v bistvu ni nikakršne skladenske povezave – skupaj se znajdetta povsem po naključju oziroma po volji pišočega, ki se je odločil, da bo na nekem določenem mestu naredil dostavek. Iz SP 2001 lahko navedemo tale zgled (§ 340: 40):

- *Veronika je prišla domov, sama, in celo kmalu.*

Kot bomo videli, pa to še zdaleč niso vsi primeri vejice pred *in*. Ta se namreč lahko – spet povsem naključno – pojavi praktično pred katero koli slovensko besedo, ne glede na njeno besednovrstnost ali položaj v povedi. Da te vejice nimajo nič skupnega z veznikom *in* in da se v resnici 'obračajo nazaj', bomo videli v naslednjem poglavju. Do takrat pa le to, da jih imenujemo levosmerne. Pa nikar ne pozabimo, da – kot smo pokazali – pravili, da vejice pred *in* nikoli ni in da pred *ki*, *ko*, *ker*, *da*, *če* vejica skače, ne smemo vzeti za suho zlato – zelo pogosto sta namreč povsem v nasprotju z jezikovno realnostjo.

3.2.2 NAGAJIVI "ALI"

Med "nagajivčke" (Kalin Golob 2001: 28) lahko zaradi njegove večfunkcijskosti uvrstimo tudi veznik *ali*. Ta lahko nastopa kot veznik ločnega in protivnega priredja – v obeh primerih je "na ničti stilni stopnji" (Toporišič 1982: 207) in torej stilno nezaznamovan –, lahko pa je *ali* tudi podredni veznik, uvajajoč odvisne (pogosto vprašalne) stavke in stavčne prilastke; ko *ali* izgubi svojo vezniško vlogo, ga lahko uporabimo tudi kot vprašalnico, ali bolje rečeno, vprašalni prislov. Vsi primeri rabe veznika *ali* so navedeni tudi v SP 2001, žal ne skupaj, zato jih mora uporabnik pravopisa iskati med različnimi odseki:

- *Veliko si je prizadeval, ali uspeha ni bilo.* (§ 308: 37)
- *Ali delaj doma ali pojdi v svet.* (§ 319: 37)
- *(Prejkone je bila v dvomu,) ali naj me tika ali vika.* (§ 319: 37)
- *Strah, ali se mi stvar posreči, mi je jemal spanec.* (§ 325: 38)

Na to, da bi bilo treba veznik *ali* in (ne)stavo vejice pred njim jezikovnim uporabnikom natančneje in bolj jasno predstaviti, nas opozarjajo napačni primeri iz jezikovne prakse, v katerih običajno ali skačejo odvečne vejice pred ločnim *ali* ali pa manjkajo vejice pred podrednim *ali*:

- *Izpolnjen kupon najkasneje do 30. oktobra 2005 oddajte v eni izmed naših prodajaln po Sloveniji, ali pa ga pošljite na naslov: /.../. (oglasna naročilnica, Alpina, jesen 2005)*
- *Včasih se podatki preprosto ne ujemajo z realnostjo, ali pa ljudje med raziskavo ne dajejo resničnih odgovorov. (Marko Ferjan: Poslovno komuniciranje, str. 58)*
- *Odpravili so ga z nekaj vrsticami, ali ga preprosto ignorirali. (Delo, 12. 11. 2005: 2)*
- *To lahko storite ob osebnem obisku, prek telefona, ali pa uporabite eno od naslednjih možnosti, ki sta na razpolago 24 ur na dan. (zgibanka Navodila za uporabnike NUK, julij 2005)*
- *Počakajte do konca sporočila, da ugotovite ali je podaljšanje uspešno opravljeno. (prav tam)*
- *Vsakdo se sam odloči ali bi raje zabaval otroke, pomagal /.../. (zgibanka Te zanima prostovoljno delo v tujini?, Voluntariat, poleti 2004)*

Tudi stava vejice pred veznikom *ali* torej od nas zahteva dobro poznavanje slovenske skladnje. Pravopis nas bi zato pri tako nagajivem vezniku, kot je *ali*, moral opozoriti na njegove različne rabe oziroma vsaj na dejstvo, da pred ločnimi vezniki vejice ne pišemo. Tovrstna opozorila lahko najdemo v obpravopisnih priročnikih, kot npr. "/p/red ločnim *ali* ne pišemo vejice, razen če jo zahteva vmesni odvisni stavek ali kaj podobnega" (Žagar 2001: 149), ali " /v/vejice ne pišemo, če so stavki v poved vezani z ločnimi vezniki: ali (pa), ali – ali (pa), oziroma, bodisi – bodisi" (Skaza 2000: 131).

3.2.2.1 OZIROMA

Ali pa ni edini ločni veznik, pred katerim pogosto zasledimo odvečne vejice – podobno usodo ima tudi ločni veznik *oziroma*:

- *Ponudba velja od 15. 9. do 5. 10. 2005, oziroma do odprodaje zalog./ (oglasni vložek, Intersport, v: Delo, 16. 9. 2005: 23)*
- *Ruplu sem že januarja postavil poslansko vprašanje, kako se bo vlada odzvala na enostranske italijanske namere, da razglasijo ekološko cono, pa mi ni znal odgovoriti, oziroma je postregel zgolj s puhlicami. (Delo, 13. 8. 2005: 2)*
- *Kot opozarja AMZS, je v Sloveniji od 15. novembra do 15. marca obvezna zimska oprema avtomobilov, zunaj teh datumov pa, če to zahtevajo cestne, oziroma vremenske razmere. (Delo, 11. 11. 2005: 20)*

3.2.2.2 NAŠTEVALNI "ALI"

Za ločni *ali* in za neprvi *ali* v dvodelni vezniški zvezi *ali – ali* je značilna krepka (izključevalna) oziroma šibka (vključevalna) disjunkcija (Korošec 2003). V ločnem priredju se torej običajno odločamo (izbiramo) med dvema možnostma, in sicer ali eno ali drugo. Takoj, ko imamo več kot dve enoti, uvedeni z ločnim *ali*, "ne gre več za izključevanje ali izbiro med dvema možnostima, zato se ločno priredje spremeni v vezalno" (Kalin Golob 2001: 29). Vejico bi torej pred vsakim naštevalnim *ali* napisali. Pravopis nam v tem primeru dopušča poljubno stavo vejice – "/p/red naštevalnim *ali*, *ne* oz. *niti* se vejica lahko piše" (SP 2001, § 320: 38). Da ta takšna poljubnost za vejico ni dobra, opozarja Tomo Korošec (2003: 258):

SedANJI pravopis je omenjeno poljubnost nekako podedoval, za pravila o vejici pa to ni dobro. Obveljati mora, da vejica bodisi je bodisi ni. Vse drugo je stil. Predlog za ureditev stanja gre v smeri, da se vejica pred ali – kot je že v tradiciji – ne piše, kadar ustreza latinskim sive, vel, aut-aut, torej pri dvodelnosti z izključevalnostjo ali brez nje. Pri vseh večdelnih, pa naj gre za brezvezja ali za naštevanje možnosti, pa se pred /ali, op. Ž. Ž./ vejica piše.

Lep zgled za večdelni naštevalni *ali*, ločen z vejicami, je naslednji:

- *Ali se očetov pogreb lahko spremeni v razuzdano veselico, ali so lahko pogrebni govori tudi priložnost za odkrivanje komičnega daru vdove, ali se raztresanje pepela lahko sprevrže v turistično razglednico Amerike, ali lahko poskus samomora obrodi nepričakovano ljubezensko romanco?*
(Vikend, 12.–18. 11. 2005: 11)

Ker pravopisna poljubnost velja za naštevalne *ali*, *ne* in *niti*, naj navedemo še primer za naštevalni *ne* brez vejic pred *ne*. Tudi v tem primeru naštevamo, zato bi tudi tukaj stavili vejice:

- *Temu "zavodu" lastnica država nikakor noče definirati ne poslanstva□ ne ciljev□ ne strategije□ ne poslovnih sredstev in ne pomagati pri oblikovanju smiselne tekoče poslovne politike.*
(Sobotna priloga, 17. 9. 2005: 1)

Z veznikom *ali* smo pri koncu, in ker smo se protivnemu *ali*³⁵ še najmanj posvečali – napačne rabe tega veznika v jezikovni rabi nismo zasledili –, naj navedemo še en pomenljiv primer tudi za njegovo rabo:

- *Mnogokrat sem študiral v svojem življenju, ali tako bogate in koristne učenosti, kakor jo daje svojim učencem enajsta šola pod mostom, nisem zadobil nikjer in nikoli.* (Ivan Cankar)

³⁵ Protivna raba veznika *ali* je danes starinska.

3.2.3 NAGAJIVI "KOT"

Tudi *kot* nam jo rad zagode – vejica pred njim ali je ali pa je ni –, zato tudi ta veznik uvrščamo med nagajive. V svojem bistvu je to podredni veznik, vendar je njegova posebnost med podrednimi vezniki v tem, "da se lahko uporablja ne le med dvema stavkoma, ampak tudi v nestavčni besedni zvezi, kar za druge podredne veznike ne velja" (Toporišič 1985b: 48). Na *kot* in vejico nas pravopis opozori dvakrat: prvič ob obravnavi vejice med nadrednim in odvisnim stavkom – "/t/o vejico pišemo tudi, ko gre za primerjalni odvisnik s *kot*, *kakor* ipd." (SP 2001, § 325: 38) – in drugič med posebnostmi, ki jih navede pod to obravnavo: "Pred primerjalnimi *kakor*, *kot*, *ko* /.../ vejice ne pišemo, če veznik ne uvaža odvisnika z izraženo osebno glagolsko obliko" (SP 2001, § 330: 39). Da je *kot* res problematičen, kažejo tudi jezikovni kotički, ki so mu posvečeni, ter številna opozorila v jezikovnih priročnikih. Monika Kalin Golob, na primer, njegovo rabo razdeli v pet skupin, in sicer *kot* med stavčnimi členi, *kot* v primerjalnih odvisnih stavkih, *kot* pri naštevanju zgledov za prej povedano, *kot* kot del stopnjevalnega večbesednega veznika in *kot* pri vezanju sorodnih pojmov s *tako* – *kot* (2001: 30–31). Kljub vsem opozorilom glede vejice pred *kot* ta pogosto ne stoji, ko bi morala, oziroma se pojavlja, ko pred *kot* nima kaj iskati. Vejica je tako odveč, ko *kot* povezuje stavčne člene:

- Čprav se ta odstopanja kažejo tudi na Švedskem, v Angliji, ZDA in Kanadi, pa v nobeni od teh držav to ni tako veliko, *kot* v Sloveniji. (Delo, 14. 11. 2005: 7)
- Italijanski varnostni organi so se na varovanje olimpijade začeli pripravljati po londonskih terorističnih napadih, ko so številne (realne in domnevne) teroristične organizacije in skupine od Italije zahtevale, da iz Iraka umakne svoje čete, ter ji grozile s podobnimi atentati, *kot* v Madridu in Londonu. (Dnevnik, 25. 1. 2006: 8)
- Če pa v vzajemnih skladih varčujete že deset let in ste na primer milijon tolarjev naložili v sklade leta 1995, sicer niste imeli tolikšne izbire skladov, *kot* zdaj, vendar je v desetih letih vaš milijon v Probankini Alfi do zdaj narasel na 8,7 milijona tolarjev, /.../. (Delo, 9. 9. 2005: 17)
- Stari yogiji so gledali na telo, *kot* vozilo duše. (Opis programov, Studio za oblikovanje telesa Fit-Fit Domžale, september 2005)

Ali pa manjka pred *kot*, ki uvaža primerjalni odvisni stavek z izraženo osebno glagolsko obliko:

- *Dolgčas nam ni bilo nikoli; dela smo vedno imeli več kot bi ga zmogli³⁶ in tako je še danes. (revija VIP, 2005, št. 6: 3)*
- *Ampak, če voznik avtomobila vztraja – če na primer noče vžgati avta, dokler se ne pripnem – potem se seveda privežem, ker se vseeno raje vozim kot hodim peš. (Evropski rokovnik 2005/06: 26)*
- *Na zbirni kupon morate nalepiti toliko nalepk kot jih je na sliki poleg izdelka in ga ob nakupu tega izdelka oddati pri blagajni. (oglasni kupon, drogerija Tuš, december 2005)*
- *Pisava se z leti spreminja kot se spreminja njen pisec, zato se je smiselno večkrat odločiti za grafoanalizo, da bi izvedeli kaj novega o sebi. (Žurnal, 9. 9. 2005: 45)*
- *Razumljivo je, da je potrebno nekaj dela opraviti tudi v pisarni, gotovo pa drži, da skoraj ni poklica, ki bi ga večinoma opravljali v tako zdravem in prijetnem okolju kot je gozd. (zgibanka Študij gozdarstva, Biotehniška fakulteta, februar 2006)*

Kadar pa vezniku *kot* sledi neosebna glagolska oblika, npr. deležnik na -l ali nedoločnik, takrat je vejica pred *kot* spet odveč:

- */.../; pišemo tudi iz osebne stiske, kadar potrebujemo pomoč ali tolažbo, včasih tudi zato, ker menimo, da bomo svoje misli lažje zapisali, kot povedali. (Šimenc 1994: 7)*
- *Sprejemljivejše je torej slišati kamen na šajbo – Carglas, kot prebrati isti slogan. (Pravna praksa, 13. 1. 2005: 39)*

Tudi pred *kot*, ki je del stopnjevalnega večbesednega veznika *tako – kot tudi*, vejice ne pišemo:

- *Tako do sedaj ni bilo zaslediti pisanja, ki bi preteklost in sedanost povezala v novo kakovost prihodnje ureditve Kinoteke, in ki bi, v skladu z zahtevami sodobne družbe, služila tako njeni arhivski in muzejski funkciji na eni strani, kot tudi dinamični, torej v živo okolje celotne družbe vpeti, povezovalni, publicistični in izobraževalni funkciji na drugi. (Delo, 21. 9. 2005: 9)*

Vejica prav tako ne stoji pred *s tako – kot* vezanimi sorodnimi pojmi:

- *Tako pri novogradnji, kot pri prenovi in rekonstrukciji nepremičnine je mogoče tudi 100-odstotno izplačilo posojila v gotovini. (Delo, 30. 9. 2005: 17)*
- *Uravnotežen sistem UVA in UVB filtrov v izdelkih Nivea SUN pa poskrbi, da boste zaščiteni tako pred opeklinami, kot trajnimi poškodbam kože, ki jih lahko povzročijo sončni žarki. (oglasni izroček, Nivea Sun, junij 2005)*

³⁶ V primerih, ki jih navajamo zato, da ponazorimo neko določeno, glede stave vejice problematično mesto, drugih jezikovnih napak nismo popravili niti ne označili drugih morebitno napačno postavljenih ali manjkajočih vejic.

Kadar pa s *kot* uvajamo naštevanje zgledov za prej povedano, pred *kot* spet stavimo vejico. V takih primerih vezniku *kot* lahko sledita še osebna glagolska oblika in običajno okrajšani *npr.*, čeprav je možna "tudi eliptična raba, brez osebne glagolske oblike (tudi brez *npr.*), vejica pa vseeno mora biti" (Kalin Golob 2001: 31):

- *S prodajo NFD je vladajoča politična elita izgubila možnost dodatnega vpliva na podjetja □ kot so Sava, Gorenjska banka, Merkur, portoroški hoteli itd. (Delo, 4. 7. 2005: 1)*

Zgovoren zgled nepoznavanja pravil o vejici pred *kot* pa je naslednji primer, kjer je avtor najprej postavil nepotrebno vejico pred *kot* med stavčnimi členi, potem pa je pozabil na vejico pred *kot*, ki uvaja primerjalni odvisni stavek:

- *Glede na to, da je kulturniška srenja medijsko izobražena in pismena, se o njihovih težavah in pogledih govori veliko več, kot o drugih, denimo o tekstilnih delavkah, ki zaslužijo manj □ kot je potrebno za spodobno preživetje. (Delo, 5. 10. 2005: 11)*

Pravila za stavo vejice pred *kot* so – kot smo pokazali – jasno in natančno določena, zato – kljub nagajivi naravi veznika *kot* – izgovorov za nepravilno rabo vejice ne moremo iskati v pomanjkljivih pravopisnih pravilih: tam je jasno, kdaj vejica pred *kot* je in kdaj je ni.

3.3 SKLADENJSKE NEVEJICE

V do sedaj navedenih primerih smo vejico obravnavali glede na veznik, pred katerega jo stavimo (ali pa tudi ne), jezikovna praksa pa nam ponuja še lepo število nevejic, to so – v oksimoronu ali duhovitem protislovju rečeno – vejice, ki jih ni, ko bi morale biti, ker jih zahteva skladnja slovenskega knjižnega jezika.

3.3.1 VEM, ZAKAJ VEJICE NI

Med prvimi pravili za stavo vejice se naučimo, da ta stoji med glavnim in odvisnim stavkom. Na to nas opozarjajo v šoli, o vejici med nadrednim in odvisnim stavkom piše pravopis (SP 2001, § 325: 38), na to smo opozorjeni v številnih jezikovnih priročnikih, pa nam kljub temu ta vejica še vedno uide, najraje pred predmetnim odvisnim stavkom – tovrstnih nevejic v jezikovni praksi kar mrgoli:

- *In če potrebujete strokovnjaka za civilizacijski spopad, veste □ kje sem! (karikatura, Dnevnik, 22. 2. 2006: 1)*

- Čepprav je težko napovedati□ kolikšni bodo v prihodnjih letih donosi trenutno najdonosnejših slovenskih vzajemnih skladov, se zdi, da /.../. (Delo, 9. 9. 2005: 17)
- Še danes pokličite na brezplačno številko 080 15 54 in Dormeo svetovalcu povejte□ da ste prejemnica naše zlate ponudbe! (pisemski oglas, Dormeo, 1. 4. 2006)
- Dejstvo je, da ko se odločimo□ da bomo zaposlili kemika, želimo najboljšega, ki je na voljo. (Dnevnik, 25. 3. 2006: 26)
- Ne veste□ katera velikost je prava? (na <http://www.superge.si/html/svn/976622-AA.shtml>, 22. 2. 2006)
- Ne vem še□ kdo si, vem pa, da bi bila neskončno rada s teboj. (oglasni vložek, Sanjska ženska, v: Ona, januar 2005)
- Cenjene stranke naprošamo□ da s pudrom ne pomerjajo oblačil! (napis, trgovina Andor, Kamnik, 5. 7. 2005)
- Doma ne pozabiš povedati□ kam greš in kdaj se vrneš. (zgibanka Te zanima prostovoljno delo v tujini?, Voluntariat, poleti 2004)
- Mislim, da vem□ kdo je bil. (podnapis, serija Čarovnije, Prva TV, 27. 4. 2005)
- Dobro veš□ o čem govorim. (prav tam)
- Ne vem□ kje je. (prav tam)
- Slovenija je izzvala Actimel. Poglejte□ kaj se je zgodilo! (televizijski oglas, Actimel, SLO 2, 18. 2. 2006)
- Ne vem□ zakaj bi morala žival umreti, da lahko jaz pomivam posodo. (Delo, 16. 9. 2005: 6)
- Ali veste□ da ima več kot 50 % menopavznih žensk enega ali več simptomov suhe nožnice? (oglasni plakat, Nordisk, ZD Kamnik, 30. 6. 2003)

Očitno je, da samo poznavanje pravila o vejici med glavnim in odvisnim stavkom ni dovolj; znati moramo namreč tudi prepoznati skladišna razmerja v večstavčni (oziroma zloženi) povedi. Vejice pa ne manjkajo samo pred predmetnimi odvisniki, tudi odvisni stavki drugih vrst kličejo po njih, npr. osebkovi, časovni, krajevni itn.:

- Vas morda zanima□ za kaj pri spomladanski utrujenosti sploh gre? (Vodnik, brezplačna revija za obiskovalce BTC City-ja, april 2005: 9)
- Pri oskrbi nekaterih poškodb je potrebna splošna anestezija, zato vas vljudno prosimo, da ne pijete in ne jeste□ dokler niste dokončno oskrbljeni. (Urgentni kirurški blok, Klinični center Ljubljana, 27. 4. 2005)
- Ta teden je odpotoval v Pariz in New York□ od koder se odpravlja v La Paz na inavguracijo novega predsednika Eva Moralesa. (Sobotna priloga, 21. 1. 2006: 4)
- Do teh prihaja zaradi vojaško-političnih trenj na Bližnjem vzhodu□ kjer se nahaja nad polovico svetovnih zalog nafte. (oglasno besedilo, Eco Oil, v: Žurnal, 9. 9. 2005: 12)

V vseh navedenih primerih manjkajo skladenjske (desnosmerne) vejice. Na natančno določenem mestu, tj. na meji med nadrednim in podrednim stavkom, jih zahteva slovenska skladnja. Že omenjeni ugovor, da nekateri vezniki že sami po sebi dovolj jasno nakazujejo, da gre za odvisnik in s tem za glasovni premor in da zato vejica pred njimi ni potrebna, je torej v nasprotju z najbolj temeljnimi skladenjskimi pravili za stavo vejice in ga v teh primerih nikakor ne moremo imeti za tehtno opravičilo za nestavo vejice.

3.3.2 ZAPOREDJE ODVISNI + GLAVNI STAVEK

Kot kaže jezikovna praksa, se jezikovni uporabniki ob pravilu o vejici med glavnim in odvisnim stavkom premalo zavedamo, da to pravilo ne velja samo za glavni in odvisni stavek v tem in samo tem zaporedju. Da to ni tako, nas morda jezikovni priročniki premalo opozarjajo, saj pogosto navajajo zgolj primere, kjer glavnemu sledi odvisni stavek. Najdemo pa tudi jezikovne priročnike, ki nas na različne položaje odvisnika glede na glavni stavek skrbno opozarjajo, npr. (Pavlin Povodnik 1993: 73):

- Kakšen je položaj odvisnika glede na glavni (nadredni) stavek? Lahko:*
- *stoji pred glavnim stavkom: Ko pride mrak, se ozračje ohladi.*
 - *se nahaja za njim: Pokliči me, ko boš gotov.*
 - *je vrinjen v glavni stavek: Cesta, po kateri hodimo, je makadamska.*³⁷

Na to, da vejico med nadrednim in odvisnim stavkom stavimo "ne glede na to, ali je nadredni stavek pred odvisnim, za njim ali pa ga obdaja" (SP 2001, § 325: 38), nas opozarja tudi pravopis. Zato lahko rečemo, da tudi v tem primeru za številne nevejice ni opravičila:

- *Če ste geslo pozabili ali ga želite spremeniti □ se ponovno oglasite pri okencu za vpis (pritičje, soba 011).*
(zhibanka Navodila za uporabnike NUK, julij 2005)
- *Če zberete štiri pečate iz katerekoli embalaže Apotheker Scheller □ vas nagradimo s proizvodom po izbiri.*
(katalog dm, junij 2004)
- *Če se s tem ne strinjate □ se spodaj podpišite.*
(oglasni izroček, Avtohiša Moste, junij 2005)
- *Če želite □ lahko organiziramo tudi tisk in/ali vezenje na izdelke po vaši želji, pri čemer imamo večletne izkušnje.*
(katalog Jerzees 2004)
- *Če bo npr. celotna odškodnina znašala 1 mio SIT □ bo delodajalec moral plačati 500 EUR v tolarski protivrednosti, razliko do 1 mio*

³⁷ V zadnjem primeru gre za stavčni prilastek, ki se nanaša na samostalniško odnosnico *cesta*.

SIT pa zavarovalnica.

(Odškodnina svetuje, v: Žurnal, 16. 9. 2005: 53)

- *V kolikor se boste odločili za izlete v maju in juniju □ Vam priznamo 10% popusta za prijave do 20. aprila 2005 (...). (pisemski oglas, turistična agencije Kažipot, 12. 4. 2005)*
- *Da bi vam lahko svetovalec pomagal □ priporočamo, da imate s seboj dokumentacijo, v zvezi z vašim primerom. (zgibanka Brezplačna pravna pomoč, poleti 2005)*
- *Mene je zanimal moj svet, ker sem pisala z odmaknjenosti nekaj desetletij □ pa mi tudi ni bilo treba nikomur polagati računov za tisto, kar se je pozneje zgodilo. (Delo, 23. 11. 2005: 12)*
- *Katera je ugodnejša □ je odvisno od posameznega primera in vrednosti najemnine. (Delo, 26. 11. 2005: 7)*
- *Kako se je pravzaprav zgodila huda prometna nesreča □ še ni povsem jasno. (Delo, 20. 4. 2005: 8)*

Ker je tovrstnih manjkajočih vejic v jezikovni praksi res veliko, bi morali o tej vejici, tj. o vejici med odvisnim in glavnim stavkom, jezikovni priročniki več in bolj poglobljeno spregovoriti, predvsem pa bi bilo treba tem vejicam nameniti več pozornosti med poukom slovenščine v osnovnih in srednjih šolah. Ob tem je zanimivo tudi, da vejice najbolj pogosto manjkajo v primerih, ko stoji pred glavnim stavkom pogojni odvisnik. Očitno je torej, da v tej kombinaciji stavkov uporabniki še posebno radi spregledajo vejico, zato bi se morali jezikovni priročniki in učitelji slovenščine tudi na to težavo odzvati in še posebej opozoriti na omenjeno skladenjsko situacijo, pri čemer ne bi smeli pozabiti na dejstvo, da to vejico stavimo tudi, ko je glavni stavek eliptičen:

- *Sicer pa je dobro vedeti, da lahko poleg novih osebnih in komercialnih avtomobilov na lizing kupimo tudi rabljena, traktorje in drugo kmetijsko opremo, če imamo dovolj pod palcem □ pa tudi plovila in letala. (Delo, 16. 9. 2005: 20)*

3.3.3 VEJICA IN STAVČNI PRILASTEK

Stavčne prilastke³⁸ v učbenikih in priročnikih večinoma srečamo pod naslovom prilastkovi odvisniki, kjer lahko izvemo, da so to "prilastki v obliki stavkov", ki jih uvajata zlasti "oziralna pridevniška zaimka *ki* in *kateri*" (Žagar 2001: 134). In res, večina primerov za prilastkove odvisnike, navedenih v priročnikih, vsebuje oziralna *ki* in *kateri*, kar pa nas ne sme zavesti, saj ta oziralna zaimka še zdaleč nista edina veznika (čeprav resda najpogostejša), ki uvajata prilastkove odvisnike oziroma stavčne prilastke; to lahko počneta na primer tudi veznika *da* in *ali*:

³⁸ Za prilastkove odvisnike je prof. Tomo Korošec – med predavanji na Fakulteti za družbene vede, pa tudi v prispevkih, objavljenih v Slavistični reviji in v zborniku s slavističnega kongresa v Mariboru – predlagal veliko bolj jasno in nazorno poimenovanje stavčni prilastki.

- *Strašna mu je bila misel, da bo tepen. (SP 2001, § 325: 38)*
- *Novica, da bomo kmalu rešeni, nam je vlila novih moči. (prav tam)*
- *Strah, ali se mi stvar posreči, mi je jemal spanec. (prav tam)*

Zgornji primeri so v pravopisu napačno navedeni med primeri za vejico med nadrednim in odvisnim stavkom, "saj ne kažejo na zvezo med nadrednim in odvisnim stavkom, ampak na zvezo stavčnega prilastka k odnosnici" (Korošec 2003: 250). Da je poimenovanje *prilastkov odvisnik* res neustrezno, Tomo Korošec utemeljuje pri obravnavi ki-stavkov (2002: 43):

Zato bi bilo bolje, ko bi slovnični izraz odvisnik prepustili stavčju, tj. pomenski in skladenjski odvisnosti, zajeti v razmerju glavni stavek : odvisni stavek; ki-stavki pa niso odvisni od pomena (glavnega, nadrednega) stavka, ampak so kot prilastki samo skladenjsko nesamostojni, samo skladenjsko (tj. s položajem na desni strani) in hkrati – kot ostali prilastki – z oblikami povezani s samostalniško odnosnico.

Govorili bomo torej o stavčnih prilastkih, natančneje, o skladenjski vejici pred oziralnima *ki* in *kateri*. To vejico namreč v vsakdanji jezikovni praksi pogosto pogrešamo.

3.3.3.1 KI-STAVKI

Med stavčnimi prilastki lahko iz več razlogov kot posebno skupino obravnavamo t. i. ki-stavke oziroma "stavčne prilastke z oziralnim zaimkom *ki*" (Korošec 2002: 42), ki so posebni "tako zaradi oziralnega *ki-ja*, saj ga ima med slovanskimi jeziki samo slovenščina /.../, kakor tudi zato, ker uvajajo stavek izključno na desni strani od samostalniške odnosnice" (Korošec 2002: 43). Kot posebno skupino znotraj stavčnih prilastkov jih lahko obravnavamo tudi zato, ker so prav njim jezikoslovci v jezikovnih kotičkih in drugih prispevkih posvečali precej pozornosti – še posebej živa in dolga je bila debata o t. i. nepravih relativnikih, spodbujena s pisanjem Antona Sovreta.³⁹ Posebnost so ki-stavki tudi zaradi težav pri izbiri med oziralnima *ki* in *kateri* – tudi o tem pišejo jezikovni kotički in tudi to bo predmet našega zanimanja –, čeprav nam glavni razlog, da se posvetimo ki-stavkom, skorajda vsiljuje jezikovna praksa s (pre)številnimi skladenjskimi nevejicami med samostalniško odnosnico in tem stavčnim prilastkom:

³⁹ Ker nas zanima zlasti in samo vejica, se razpravam o pravih in nepravih ki-stavkih ne bomo posvečali. O "Sovretovih nepravih relativnikih" je natančneje spregovoril Tomo Korošec na slavističnem kongresu v Mariboru (2002), njegov prispevek je objavljen tudi v zborniku s tega kongresa (Korošec 2002: 42–51).

- *Whiskas predstavlja pet novih poslastic – slastne prigrizke□ katerim se vaša ljubljanka ne bo mogla upreti. (oglasni vložek, Whiskas, v: Nedelo, 13. 11. 2005: 26)*
- *Spoštovani, v preteklih dneh je prišlo do zlorabe vaših naslovov□ katere ste nam zaupali ob obiski v našem salonu, /.../. (dopis, frizerski salon Lasek, 6. 12. 2004)*
- *To je svetovalni razgovor□ na katerem vam bomo pojasnili vse o: /.../. (zgibanka Brezplačna pravna pomoč, poleti 2005)*
- *Zaradi barv□ s katerimi nisva skoparila, ne zunaj, ne v notranjih prostorih. (oglas, Helios, v: Delo in dom, 8. 6. 2005)*
- *Vodni stolpec šotora je parameter□ s katerim po veljavnih standardih izkazujemo njegovo vodotesnost. (oglas, Maya Maya, v: Vikend, 19.–25. 6. 2004)*
- *Na leoneziva@hotmail.com ste dobili sporočilo□ s katero potrdite vpis. (<http://www.hisajezikov.com/?stran=minutka>, 1. 6. 2005)*
- *Ambulanta□ v kateri so vas pregledali: /.../ (Vprašalnik o zadovoljstvu pacientov z zdravstveno obravnavo v urgentnem bloku Kliničnega centra Ljubljana, 27. 4. 2005)*
- *Udeležite se v čim večjem številu in pokažite, da Vam je mar za čisto okolje□ v katerem živimo. (vabilo na čistilno akcijo, TD Volčji Potok, april 2005)*
- *Prosimo, izberite jezikovni center□ v katerem vas zanima ponudba! (www.berlitz.si, 15. 4. 2005)*
- *Gre za obliko financiranja□ pri kateri predmet prodamo lizinški hiši za od 50 do 70 odstotkov ocenjene vrednosti, nato pa ga najamemo v uporabo in ga v dogovorjenem obdobju obročno odplačujemo, nakar po zadnjem obroku spet postanemo njegov lastnik. (Delo, 16. 9. 2005: 20)*

Kot lahko opazimo iz primerov, je vejica še zlasti problematična, kadar moramo *ki* v zvezi s predlogom nadomestiti s *kateri*, pa tudi odločitev med obema zaimkoma ni vedno najboljša in – kot smo že dejali in kot lahko vidimo v zgornjih primerih – uporabnikom povzroča težave. Pa odločitev med *ki* in *kateri* sploh ni tako težka, saj je slovenska skladnja "glede rabe oziralne dvojice jasna. *Kateri* uporabljamo le v treh primerih: v zvezi s predlogi (...), za izražanje svojilnosti (...) in kadar bi raba *ki* povzročila nejasnost" (Verovnik 2003c: 31). Zgornji primeri so torej stavčni prilastki oziroma *ki*-stavki, ki so svoj *ki* izgubili, ker je le-ta trčil ob predlog in se spremenil v *kateri*, niso pa ti stavki izgubili vejice, na katero pogosto pozabljajo jezikovni uporabniki.

3.3.4 VEJICA IN POLSTAVČNI PRILASTEK

Še bolj izmuzljiva kot pred stavčnim je vejica pred polstavčnim prilastkom in tudi polstavčni prilastek med jezikoslovci nima enotnega poimenovanja. SP 2001 (in po

njem večina jezikovnih priročnikov, izjema med temi je Jože Skaza (2003: 50)) ga imenuje pridevniški polstavek, in sicer ko govori o vejici med polstavkom in drugim delom povedi oziroma "/k/adar je jedro polstavka deležje, deležnik, pridevnik, samostalnišnik" (SP 2001, § 333: 39). Tomo Korošec ob tem predlaga⁴⁰ (nujno) ločevanje med primeri, ko gre za skladenjsko razmerje med nadrednim stavkom in polstavkom, in primeri skladenjskega razmerja med samostalniško odnosnico in polstavčnim prilastkom. Za polstavke, katerih jedro je pridevnik ali deležnik na -n/-t (ta je po izvoru pridevniška beseda), torej uvaja poimenovanje *polstavčni prilastek* – v bistvu gre za za samostalniško besedo zapisani "prilastek, ki ima namesto osebne glagolske oblike neosebno, in sicer deležnike na -n/-t in prave pridevnike (ki pa morajo biti razviti)" (Kalin Golob 2001: 37). Tomo Korošec ob tem še poudarja, da je polstavčni prilastek "omejen izključno na mesto desno od samostalniške odnosnice, zato ima vselej desnosmerno vejico; če ni desno, gre za nekaj drugega", in sicer za "navadno pridevniško frazo", kar ponazarja ob primerih iz Slovenske slovnice: *Meda polna skleda* in *Vsega dobrega siti otroci*. Med samostalniško odnosnico in polstavčnim prilastkom torej vedno stoji skladenjska (desnosmerna) vejica, ki je v jezikovni praksi zelo pogosto nevejica, in ne vejica:⁴¹

- *Mateju Makaroviču, sopodpisniku pobude in docentu na fakulteti za družbene vede, smo vprašanja□ vezana na posamezne točke pobude□ poslali po elektronski pošti. (Delo, 26. 8. 2005: 2)*
- *Pri najemu kredita□ zavarovanega pri zavarovalnici□ pa je potrebno skleniti za vsakega kreditojemalca posebno pogodbo, drug drugemu pa morata solidarno jamčiti. (oglasno besedilo, Volksbank, v: Žurnal, 2. 9. 2005: 11)*
- *V Franciji, Nemčiji, Grčiji in Italiji živi 10,6 milijona otrok□ mlajših od pet let. (televizijski oglas, Unicef, Prva TV, 14. 2. 2006)*
- *Cene□ navedene v ceniku□ veljajo za količine v vrednosti od 100.000 SIT do 1.000.000 SIT. (katalog Jerzees 2004)*
- *Revija izhaja na podlagi koncesijske pogodbe št. 012-118/2003 - 16□ sklenjene z Vlado Republike Slovenije, ki jo zastopa minister za gospodarstvo. (revija VIP, 2006, št. 3: kolofon)*

⁴⁰ Mnenja Toma Korošca o polstavčnem prilastku, navedena v tem poglavju, so povzeta iz gradiva, ki ga pri svojih predavanjih študentom izroča prof. Korošec. Gradivo, iz katerega smo črpali navedke, je bilo študentom izročeno 8. 5. 2002.

⁴¹ Vejica, ki uvaja polstavčni prilastek, pa ni edina, ki ob tej skladenjski kategoriji povzroča težave. Zelo pogosto jezikovni uporabniki pozabljajo tudi na levosmerno vejico, tisto torej, ki zaključuje polstavčni prilastek. Kadar bo tudi ta manjkala v zgoraj navedenih primerih, bomo tudi to mesto označili s kvadratom.

- *Zaradi časa□ potrebnega za obdelavo vašega naročila in pošiljanje evropskih kartic zdravstvenega zavarovanja ali konvencijskih potrdil po pošti, naročite evropske kartice zdravstvenega zavarovanja /.../ vsaj 4 delovne dni pred odhodom. (<https://www.zzzs.si/zzzs/konv/konv.nsf/obrazec?openform>, 6. 3. 2006)*
- *V zadnjih letih je predsednik države pomilostil največ obsojenih zaradi kaznivih dejanj□ povezanih z mamili, teh je bilo deset (podnaslov, Dnevnik, 21. 2. 2006: 12)*
- *Potrebna je tudi pripravljenost za disciplinirano delo na poti□ polni iskanj pravih odgovorov. (Delo, 14. 2. 2006: 25)*

Polstavčni prilastek torej vedno stoji ob samostalniški odnosnici, in sicer vedno desno od nje, in je vedno od nje ločen z desnosmerno skladiščno vejico. Glede na to, da ta vejica jezikovnim uporabnikom povzroča tolikšne težave, lahko mirno rečemo, da je to poglavje v SP 2001 preslabo in premalo natančno predstavljeno: polstavčni prilastek je – kot smo videli – obravnavan skupaj z drugimi polstavki, pa tudi zgledi zanj so pomešani z zgledi za druge vrste polstavkov. Sodeč po načinu predstavitve polstavčnega prilastka (pridevniškega polstavka) v pravopisu, jezikovni uporabniki s stavbo vejice pred njim (in za njim) nimajo večjih težav. Žal, kot smo videli, jezikovna realnost ni vedno in povsem taka.

3.4 NESKLADENJSKA VEJICA

Vse do sedaj obravnavane vejice so bile skladiščne, čisto na kratko pa želimo opozoriti na dejstvo, da je slovenska vejica lahko tudi neskladiščna. Ta vejica je v primerjavi s skladiščno veliko manj gibčna, manj razposajena, predvsem pa so njene vloge v besedilu veliko bolj omejene. Pišemo jo npr. "pri pisanju imen in večbesednih poimenovanj, ko jih iz tehničnih, bibliografskih in podobnih razlogov pišemo za priimkom, npr. v seznamih ali stvarnih kazalnih" (SP 2001, § 350: 41). Stavimo jo tudi "kot znamenje za mejo med celim številom in decimalkami" (§ 351: 41), včasih pa tudi "namesto presledka za označevanje milijonic (če so v istem zapisu tisočice zaznamovane s piko)" (§ 352: 41). Neskladiščna je tudi vejica za vrstilnimi števili, pa še v vozniških redih, pri navajanju literature, denarnih zneskov, pri alinejnem naštevanju, pri pozdravih in dopisih (Skaza 2000: 138). Kakorkoli že, tudi neskladiščna vejica je v slovenskem jeziku natančno določena s pravopisnimi pravili, zato tudi pri njeni stavi veliko opravičil za morebitne napake ne moremo najti.

3.5 PITIJSKA VEJICA

Da je slovenska skladijska vejica lahko tudi nevarna, nam dokazuje Pitijin izrek, v priročnikih pogosto navajan kot primer, kako zelo lahko ena sama vejica spremeni pomen povedanega in – kot v tem primeru – odloča tudi med življenjem in smrtjo. Vsebina Pitijine prerokbe se namreč z malce drugačno stavo vejice povsem spremeni:

- *Pojdeš, vrneš se, ne padeš na vojski.*
- *Pojdeš, vrneš se ne, padeš na vojski.*

Vejica je v tem primeru res nevarna, podobno nevarna pa je tudi naslednja vejica v brzojavki iz anekdote (Skaza 2003: 138):

- *Streljati, ne pomilostiti.*
- *Streljati ne, pomilostiti.*

Nekatere pitijske vejice lahko izzvenijo tudi kot grožnja (prav tam):

- *Klali bi te, vabimo na koline.*
- *Klali bi, te vabimo na koline.*

Pa vse pitijske vejice le niso tako smrtno nevarne, nekatere se pač samo poigravajo z vsebino povedanega in nas s tem spravljajo v kočljiv položaj; kot morda naslednje (prav tam):

- *Draga tašča, ob Vaši obletnici zdravja ne, bolezni.*
- *Draga tašča, ob Vaši obletnici zdravja, ne bolezni.*

Z njihovo pomočjo pa smo lahko tudi zelo zelo prijazni (Golob 1988a: 38):

- *Hvala lepa, gospa.*
- *Hvala, lepa gospa.*

Opozarjajo nas tudi, da je dobro poznavanje slovenske skladnje in njenih zakonitosti res nadvse pomembno, kot npr. pri razumevanju ukazov (Žagar 1998b: 84):

- *Častnik ukaže vojaku, naj očisti orožje, in odide.*
- *Častnik ukaže vojaku, naj očisti orožje in odide.*

Bodimo torej pozorni na vejice, stavljajmo jih pazljivo in dosledno, ker drugače nam jo te nagajive drobcene stvarce lahko pošteno zagodejo in "z eno samo nepotrebno ali premalo premišljeno vejico lahko izdamo, da smo bili pri pisanju premalo zbrani, ali pa celo bistveno spremenimo smisel besedila" (Moder 1996: 16).

V tem poglavju smo s pomočjo številnih primerov dokazali, da slovenska vejica je skladijska in da je poved brez nje kot naše vozilo z začetka diplomske naloge – brez

koles, ali morda bolje rečeno, brez repa in glave. Videli smo tudi, da je vejica v slovenskem jeziku tudi neskladenjska, ter s primeri pokazali, kako hitro napačno (ne)postavljena vejica lahko spremeni pomen povedi. Mestoma smo vejico že označili za desnosmerno. Več o tem, kakšne so te vejice in kakšne njihove parne nasprotnice – levosmerne vejice, bomo izvedeli v naslednjem poglavju; v tem samo še to, da so bile vse vejice, o katerih smo govorili do sedaj (razen seveda neskladenjskih), desnosmerne.

4. LEVOSMERNNA VEJICA

Vejica v slovenskem jeziku lahko stoji pred katero koli besedo. Se ne strinjate? Verjemite, res je, čeprav bi zgornjo trditev podali pravilneje, če bi dodali, da dovršen del vejic *pred* v resnici predstavljajo vejice *za*. Vam ni prav nič jasno, o čem govorimo? Poglejmo v četrto poglavje.

V tem poglavju bomo pri obravnavi (predvsem levosmerne) vejice uporabili dva nova, v pravopisju še ne uveljavljena izraza, in sicer bomo vejico poimenovali *levo-* in *desnosmerna*. Izraza je – najprej med predavanji na Fakulteti za družbene vede, kasneje tudi v prispevku za *Slavistično revijo* – predlagal Tomo Korošec in z njima odlično poenostavil nerazumljive predstavitve (zlasti levosmerne vejice) v pravopisu in jezikovnih priročnikih, ki nas npr. opozarjajo, da je vejica "na obeh straneh" (SP 2001, § 301: 36) ali pa da vejico pišemo, "če jo zahteva vrinjeni ali vmesni stavek oz. dostavek" (SP 2001, § 321: 38). Nekoliko bolj hudomušno se nam kar sama hvali, da "/n/ihče ne more biti istočasno na dveh straneh. Jaz pa sem hkrati spredaj in zadaj" (Golob 1998: 32). O prilastkovem odvisniku na morda malce bolj nazoren način izvemo, da "je zakoličen na obeh straneh z vejico" (Moljk 1991: 22) oziroma da je pri tem odvisniku treba "še posebej paziti na vejice, kadar razdvaja glavni/nadredni stavek, tedaj sta vejici dve: pred odvisnikom in za njim" (Pavlin Povodnik 1993: 90). Podobno opozorilo, in sicer da "je od preostalega dela stavka ločen z vejicama" (Skaza 2003: 46), nas čaka tudi pri polstavčnem prilastku. In prav za tema dvema skladenjskima enotama v jezikovni praksi najpogosteje manjka levosmerna (zaključujoča) vejica:

- *Klubska cena večera z jedilnikom, ki vključuje predjed, glavno jed in sladico* □ je 4.900 SIT po osebi. (vabilo, Klub Vale Novak, oktober 2005)
- *V kolikor plačila vseh obveznosti, ki so navedene na enotnem računu* □ ne bomo prejeli do 13.07.2005, bomo primorani v skladu s Splošnimi pogoji uporabe storitev /.../ začasno izklopiti vse vaše telefonske številke iz omrežja. (opomin, Mobitel, 29. 6. 2005)
- *Delodajalci, ki bodo nad predpisano kvoto zaposlovali invalide, ki so bili kot brezposelni več kot tri mesece prijavljeni na zavodu za zaposlovanje* □ bodo upravičeni do izplačila 12 minimalnih plač. (spletne novičke Adecco, april 2005)
- *Če se nesreča pripeti v državi, ki ni članica EGP* □ in je povzročitelj domačin, potem je treba zabeležiti podatke o povzročitelju in njegovi zavarovalnici. (Nakup, 16. 9. 2005: 22)
- *Razlika, ki ostane* □ je obdavčena s 25-odstotnim davkom od dohodka pravnih oseb. (Delo, 26. 9. 2005: 7)

- *Vsem, ki se nameravajo udeležiti izletov v tujino□ priporočamo, da plačajo članarino A, sicer se morajo sami zavarovati. (Program planinskih prireditev v letu 2004, PD Kamnik)*
- *Podatkov, pridobljenih z vašim vpisom□ ne bomo posredovali tretjim osebam ali podjetjem. (<http://www.hisajezikov.com/?stran=minutka>, 1. 6. 2005)*
- *Pri prebivalstvu, starejšem od 65 let□ se zlasti povečuje poraba zdravil za srce in ožilje, osrednje živčevje ter analgetikov in zdravil za lajšanje bolečin. (Dnevnik, 2. 2. 2006: 13)*

Prav zaradi (pre)mnogih manjkajočih levosmernih vejic sta zgoraj omenjena izraza še toliko bolj dobrodošla. Natančneje, predvsem pa veliko bolj razumljivo pojasnjujeta (veliko povesta tudi že imeni sami) vlogo vejice na natančno določenem mestu v povedi. Desnosmerna vejica kaže na desno stran, saj je na desni strani nekaj – najpogosteje veznik ali zaimek –, kar zahteva njeno stavo. Ta vejica uvaja oziroma začenja novo skladenjsko enoto, nasprotno pa levosmerna vejica to isto skladenjsko enoto zaključuje in torej kaže nazaj, na levo stran. Tomo Korošec novi poimenovanji utemeljuje še s "pravil/om/ o pobiranju vsake zanke", ki pravi, "da mora tvorec na vsaki točki poteka v /.../ linearnem sporočanjem nizu dati naslovniku ustrezno informacijo o tem, kaj je bilo in kaj bo sledilo v nadaljevanju" (Korošec 2003: 252), vejica pa mora biti pri tem (prav tam)

dober kazalnik, da je to pravilo izpolnjeno, saj določena skladenjska razmerja zaznamuje, drugih spet ne, in če to vemo oz. če je tvorec to pravilno upošteval, so vejice v linearnem poteku smerniki (orientirji) glede tega, katero skladenjsko razmerje se je začelo (to dela desnosmerna vejica), katero pa zaključilo (to dela levosmerna vejica). To omogoča razbiranje smisla, kakršnega je določil tvorec.

In prav zato, ker levosmerna vejica skladenjsko enoto zaključuje, lahko stoji pred katerim koli slovenskim veznikom, ali bolje rečeno, pred katero koli besedo v povedi. Ko nam je to jasno, se kar naenkrat pravilo, da pred *in*, *ter*, *ali* nikoli ne pišemo vejice, zdi povsem nesmiselno, obenem pa začenjamo razumeti razlage iz jezikovnih priročnikov, ki so nam bile do tega trenutka bolj ali manj tuje, kot npr. (Žagar 1998b: 84):

Kdaj pa je pred veznikom in vejica? Kadar ločuje vmesni odvisni stavek ali pristavek od nadrednih stavkov. (Častnik ukaže vojaku, naj očisti orožje, in odide.)

Sedaj torej že vemo, da v tem primeru o vejici pred *in* sploh ne moremo govoriti. Zgornje pravilo je zato ne samo nerazumljivo, ampak tudi neustrezno. Naša vejica pred *in* je v resnici levosmerna vejica, ki nakazuje zaključek odvisnega stavka – zato z

veznikom *in* v tej skladijski situaciji nima prav nič skupnega. Tudi v naslednjih primerih "pred" *in* manjkajo levosmerne vejice:

- *Na MŠŠ so nam v zvezi s to ministrovo odločitvijo povedali, da je iz dokumentacije šole in dokumentacije inšpektorata razvidno, da je inšpektorat ocenil, da ni več razlogov za ukrepanje šolske inšpekcije□ in je zato 22. decembra 2005 primer zaključil.*
(Dnevnik, 22. 2. 2006: 2)
- *Redki so bili glasovi, ki so podvomili v to□ in redki so bili mediji, ki so kritične prispevke o tem sploh hoteli objaviti.*
(Delo, 23. 7. 2005: 8)
- *Povejte mu, da ste prejemnica naše zlate ponudbe□ in mu zaupajte geslo (desno zgoraj), ter si s tem zagotovite to ugodnost.*
(dopis, Dormeo, 1. 4. 2006)
- *Vsem otrokom, ki se letos že tretje leto vračajo na Berlitzove jezikovne počitnice□ in vsem, ki se jih bodo udeležili prvič, želijo ponuditi nekaj novega, /.../.*
(oglasno besedilo, Berlitz, v: Delo in dom, 2005)
- *Ohranili bi radi tisto, kar dobro deluje□ in spremenili tisto, kar bi bilo mogoče izboljšati.*
(plakat Rojstvo – porodnišnice za današnji čas, Inštitut za varovanje zdravja, v: ZD Kamnik, 16. 11. 2005)

Levosmerne vejice pa v jezikovni praksi ne manjkajo samo "pred" *in*, tudi na drugih mestih jih pogosto pogrešamo, še posebej radi pa pozabimo na levosmerno vejico za oklepajem:

- *Najmanj, kar ugotovimo□ je, da je raba obojespolnih oblik v predpisih daleč od vsake romantike in da je iskanje pravil mere očitno povezano s predvidenimi in nepredvidenimi praktičnimi težavami.* (Sobotna priloga, 18. 2. 2006: 27)
- *Ali sploh vedo, kaj je to tržno gospodarstvo□ ali so samo administratorji, lahko bi celo rekel diktatorji?*
(Mladina, 7. 11. 2005: 35)
- *Reči, da je večina slovenskih novinarjev korumpirana oziroma da ves čas propagirajo isto politično opcijo□ je krivično.*
(Sobotna priloga, 3. 9. 2005: 3)
- *MC Medicor, center za kirurgijo srca in ožilja□ je po besedah predsednice uprave Metke Zorc rešil finančne težave družbe.*
(Dnevnik, 6. 2. 2006: 18)
- *Člani, ki so državljani RS in so dopolnili 18 let (mlajši le dijaki četrtega letnika, ki se pripravljajo na maturo)□ lahko gradivo, v skladu s pravili izposoje, uporabljajo tudi doma.*
(zgidanka Navodila za uporabnike NUK, julij 2005)

Tudi ob teh vejicah lahko pričakujemo ravnodušne zamahe z roko, češ, te vejice so pa še manj pomembne kot one prej. Zavedati se moramo – sedaj že oboroženi z vejičarskim znanjem –, da to še zdaleč ni res in da so tudi pravilno postavljene

levosmerne vejice zelo pomembne za natančno in pravilno razumevanje zapisanega besedila. Kot smo videli, se pogosto prav one poigrajo z našimi mislimi, zapisanimi na papir – zato pazite, lahko postanejo celo pitijske.

5. POSLUŠNA NADVEJICA oz. VEJICA PO POSLUHU

V prejšnjih poglavjih smo večinoma opozarjali na manjkajoče vejice (nevejice), v tem pa se želimo posvetiti odvečnim vejicam (nadvejicam) – tudi teh je namreč v jezikovni praksi veliko. Videli bomo, da nam takšno odvečno stavo vejic veleva t. i. posluh za vejice, da pa so po drugi strani te nadvejice pogosto tudi odraz nepoznavanja skladenjskih in pravopisnih pravil.

Med jezikovnimi uporabniki je zelo razširjeno prepričanje, da vejico stavimo vedno, kadar v govoru naredimo premor. Takšno prepričanje potrjujejo tudi številni jezikovni priročniki, začenši s pravopisom: "Ločila zaznamujejo tudi slušne (akustične) pojave; najpomembnejši so premori, tonski poteki (intonacije) in register" (SP 2001, § 476: 53). Še izčrpnější je SP 1962, ki pravi, da vejica "večinoma nakazuje kratek odmor, pred njim pa zvišanje glasu; zato jo zapisujemo tam, kjer v govoru delamo odmore" (§ 88: 83), podobno tudi v jezikovni vadnici za 5. razred: "Vejica je nekončno ločilo in jo v govoru nakazujemo s premorom" (Hiti 1995: 87). Slovenska vejica je resda utemeljena tako s skladenjskimi pravili kot tudi s pravili stavčne fonetike in res je, da jo zelo pogosto zapišemo tam, kjer v govorjenju naredimo premor.⁴² Pa vendar to ni vedno tako: pogosto, ko v govorjenju premolknemo, vejice kljub temu ne zapišemo (ker je ne zahteva slovenska skladnja) in obratno, često vejico pravilno zapišemo, v govoru pa ne naredimo premora. Tudi o tem pišejo jezikovni priročniki, čeprav – kot bomo videli iz številnih primerov odvečne vejice – očitno tega ne poudarjajo dovolj pogosto in dovolj natančno (Toporišič 1968: 77):

Ločila opravljajo v slovenščini deloma isto nalogo kot premori in posebni poteki tona. Vendar je npr. res, da vseh premorov, ki jih delamo v govoru, v zapisu ne označujemo z ločili. Večkrat uporabljamo ločila tudi na mestih, kjer v govoru ni nikakršnega premora ali tipičnega poteka tona, sploh nikakršne členitve.

Zelo podobno, pa vendar zelo dobrodošlo opozorilo prinaša tudi učbenik za gimnazije, ko pravi, da je "/g/ovorjeno besedilo /.../ členjeno s premori drugače, kot je zapisano besedilo členjeno s presledki in ločili – v govorjenem besedilu je premorov manj, pogosto pa so tudi tam, kjer v zapisanih besedilih ni ločila" (Križaj Ortar in dr. 2004: 53). Na to pomembno dejstvo ob stavi vejice ne smemo pozabiti, če se želimo izogniti nepotrebnim vejicam, kot so naslednje:

⁴² Vejica naj bi bila znak (signal) premora le v polovici primerov.

- *Po uvodnih besedah in pozdravnem nagovoru, je razstavo slavnostno odprl in prerezal srebrni trak, ki je obdajal več kot petdeset karikatur. (Dnevnik, 6. 2. 2006: 16)*
- *Po besedah direktorja Amicusa Primoža Kapusa, si prizadeva na njih ustvariti nov medij, poimenovan Na glas!, ki bi opozarjal tako na negativno kot na pozitivno družbeno dogajanje. (Delo, 5. 8. 2005: 2)*
- *Do konca meseca Decembra, vas ob obisku čaka darilce! (dopis, frizerski salon Lasek, 6. 12. 2004)*
- *Ob vsem spoštovanju njegovega veličastnega opusa alpinista in pisatelja ter ljubezni do gora, mi je posebno občudovanje izzval način, kako je mojster znal živeti. (Polet, 2. 6. 2005: 25)*
- *Predvsem s prostovoljnim delom in prispevki faranov ter delno s pomočjo najprej KS in kasneje občine Trzin, je župnija obnovila farno cerkev sv. Florjana, /.../. (Kamniške novice, junij 2004: 9)*

V zgornjih primerih so vejice povsem odveč, saj so skladenjsko neutemeljene. Zelo verjetno jih je piscem veleval lažni vejičarski posluš, ki s pravilno stavo vejice nima kaj dosti skupnega, zato se nanj ne bi smeli zanašati. Veliko premalo je verjetno med jezikovnimi uporabniki "ozaveščeno dejstvo, da so za stavo vejice odločilni predvsem skladenjski in ne stavčnofonetični razlogi. Tako je vejica zelo pogosto za prvim večbesednim, praviloma podredno zloženim osnovnim stavčnim členom, bodisi osebkom, prislovnim določilom ali predmetom, kateremu v govoru nujno sledi premor" (Majdič 2004: 146), kot nam ponazarjajo tudi zgornji primeri. Pozorni moramo zato biti na razliko med odvisnim stavkom in navadnim stavčnim členom – odvisnik ima osebno glagolsko obliko (povedek), navadni stavčni člen pa ne; odvisnik je ločen od glavnega stavka z vejico, med navadnim stavčnim členom in povedkom pa ni vejice. Primerov, ko pisci te razlike ne prepoznajo in zato stavijo vejico, je res veliko:

- *V času dopustov in naše selitve v nove prostore, medknjižnična izposoja ne bo mogoča. (<http://www.knjiznica-domzale.si/>, 21. 6. 2005)*
- *Evidentiranje M-Pik in izdaja podjetniškega računa, se pri istem nakupu medsebojno izključujeta! (center Mercator, Kamnik, 2. 6. 2005)*
- *Takoj po zagonu operacijskega sistema Microsoft Windows XP, boste opazili nekaj sprememb. (Microsoft Windows XP – korak za korakom, str. IX)*
- *Zahvaljujemo se vam za zaupanje. S klikom na gumb OK, boste poslali sporočilo. (<https://www.zzzs.si/zzzs/konv/konv.nsf/obrazec?openform>, 6. 3. 2006)*
- *Poleg gibanja na svežem zraku, je pomembno, da pazite tudi na prehrano, ki naj vsebuje /.../. (Vodnik, brezplačna revija za obiskovalce BTC City-ja, april 2005: 99)*

5.1 LAŽNI ATRAKTORJI ZA VEJICO

Opazujoč jezikovno prakso, se zdi, da se vejica piscem še posebej rada prikrade ob stavčnih členih, uvedenih s t. i. lažnimi atraktorji, kot so predlogi *kljub*, *zaradi* in *glede*.⁴³ Da predlog *kljub* zelo rad zavaja že učence osnovnih šol, je v svoji raziskavi ugotovil France Žagar, saj je "k/ar 95 odstotkov učencev /.../ napačno postavilo vejico v poved" (1987: 94):

- *Kljub opozarjanju na škodljivost tobaka, se potrošnja cigaret ne zmanjša. (prav tam)*

Tudi predloga *zaradi* in *glede* nam pogosto vsilita vejico, ki je sploh ni:

- *Zaradi kvalitetnega pouka in poteka tečajev, je število vpisov omejeno. (katalog, Šola lepih umetnosti Akademija, 9. 9. 2005)*
- *Glede na vaše povpraševanje, vam pošiljamo ponudbo za knjigo/-e: /.../. (dopis, založba Krtina, 17. 10. 2005)*
- *Glede na navedeno okvirno definicijo o morebitnem herojskem samomoru, kaže zdaj pogledati, kako pa je s palestinskimi in drugimi praviloma islamskimi samomorilci, ki opasani z eksplozivom stopijo v lokal, poln mladih, ki se brezskrbno zabavajo? (Delo, 4. 8. 2005: 15)*
- *Glede na objavo prvih izsledkov o Timssu, so v poročilu razširjena poglavja z dodatnimi prikazi, novo je poglavje o učiteljih, /.../. (Delo, 14. 11. 2005: 7)*

"Razlog za takšno rabo je najbrž možna pretvorba v odvisnik, ki seveda že po definiciji vsebuje povedek, torej zahteva tudi vejico" (Verovnik 2003b: 51), del krivde pa je gotovo tudi na posluhu, saj ob koncu teh stavčnih členov z glasom rahlo premolkne – potreba po premolku je še posebej izrazita ob daljših stavčnih členih, ki nas kar silijo, da na koncu "zadihamo". Nobeden od teh razlogov pa ni opravičilo za odvečno stavo vejice: vejice v zgornjih primerih ni, ker nimamo odvisnika, ampak le stavčne člene.

5.2 OB NAKUPU VAM PODARIMO ŠE VEJICO

Ob odvečnih poslušnih vejicah bi čisto na koncu radi omenili še prav posebno skupino teh vejice – poimenujemo jih lahko kar *vejice ob nakupu*. Tudi te po nepotrebnem ločujejo stavčne člene med seboj in tudi te v jezikovni praksi postajajo manira:

⁴³ Tina Verovnik v jezikovnem kotičku v *Pravni praksi* (2003b: 51) govori o dveh lažnih atraktorjih za vejico, in sicer o predlogih *zaradi* in *kljub*. V jezikovni praksi se je kot tak izkazal tudi predlog *glede*, zato ga dodajamo v skupino lažnih atraktorjev.

- *Ob hkratnem nakupu treh zavitkov Pampers Sensitive pleničk, vam četrte podarimo. (katalog dm, junij 2004)*
- *Ob nakupu treh izdelkov Dove*, vam v prodajalnah dm pri blagajni podarimo brisačo Dove. (katalog dm, oktober 2005)*
- *Ob nakupu dveh artiklov, bomo cenejšemu odbili kar 50% vrednosti. (oglas, Tomas Sport 2, julij 2005)*
- *Ob nakupu kompleta šestih deteljic, vam sedmo podarimo. (televizijski oglas, Loterija Slovenije, SLO 1, 13. 6. 2005)⁴⁴*

Kot vidimo iz primerov, je vsebina navedenih povedi zelo podobna. Vse se začenjajo s prislovnim določilom, uvedenim z besedno zvezo *Ob nakupu*, in vse kupcem ob izpolnjevanju določenih pogojev obljublajo darilo. Ker pa je vsem povedim skupna tudi napačna odvečna vejica za prislovnim določilom, se upravičeno lahko vprašamo, ali tej vejici botruje samo zavajajoči posluh – ob koncu prislovnega določila namreč tudi tu naredimo kratek premor – ali pa gre preprosto za posnemanje napačnih zgledov iz jezikovne prakse.

Pri stavi slovenske skladske vejice nam torej posluh – kljub drugačnemu splošnemu prepričanju – ne more, in če želimo vejice postavljati pravilno, tudi ne sme pomagati. Vejico se moramo naučiti, kar pomeni, da moramo dobro poznati pravila slovenske skladnje. Le tako bomo namreč vejice lahko postavljali na ustrezna mesta, in ne kar malo po posluhu, malo pa kar tako, kot se pogosto dogaja v jezikovni praksi.

⁴⁴ Ta oglas nas še vedno "razveseljuje" na naših malih ekranih.

6. VEJICA IN (OB)PRAVOPISNI PRIROČNIKI

V tem poglavju nas bo zanimalo, kako je vejica predstavljena v SP 2001 in jezikovnih priročnikih. Na nekatere slabosti in pomanjkljivosti smo že opozorili, nekatere pa želimo izpostaviti še v tem poglavju. Omenili bomo tudi primer, ko iskane razlage ne najdemo niti v pravopisu niti v drugih priročnikih. Videli bomo, kako se na dvojnično pravopisno normo odzivajo jezikovni uporabniki, in si pogledali primere, ko je (prevladujoča) jezikovna raba v nasprotju s pravopisno normo. Čisto na koncu poglavja bomo opozorili na pomembnost natančnih in ustreznih zgledov, navedenih pod posameznimi definicijami v priročnikih, pa tudi na to, da morajo biti priročniki pisani v pravopisno omikanem jeziku, torej brez nepotrebnih pravopisnih napak, saj bi morala biti prav ta besedila prvi in najboljši zgled jezikovnim uporabnikom, ki v njih iščejo odgovore na jezikovna vprašanja.

Vejica je v SP 2001 (pravzaprav vse od Načrta pravil za novi slovenski pravopis (1981)) predstavljena v petih glavnih skupinah, in sicer kot vejica "/m/ed skladenjsko enakovrednimi deli proste ali zložene povedi" (SP 2001, § 290–324: 35–38), "/m/ed nadrednim in odvisnim stavkom" (prav tam, § 325–332: 38–39), "/m/ed polstavkom in drugim delom povedi" (prav tam, § 333–337: 39–40), "/m/ed izpostavkom ali dostavkom in preostalem delom povedi" (prav tam, § 338–340: 40) ter kot vejica "/m/ed pastavki in drugim besedilom" (prav tam, § 341–348: 40–41). Takšna razdelitev rabe vejice v pet skupin je najbrž dobra in smiselna, čeprav po našem mnenju morda preveč shematična, saj skuša vejico, to mnogostransko in tako giblivo ločilo, ukalupiti zgolj z nekaj primeri (ki niso najbolj preprosti in pogosto vzeti iz leposlovja), medtem ko je jezikovna praksa glede rabe vejice veliko bolj pestra in raznolika. Po drugi strani je SP 2001 pri razvrščanju vejice v podskupine in pri njihovem poimenovanju nadvse zahteven⁴⁵ in zato verjetno za marsikaterega povprečnega jezikovnega uporabnika težko razumljiv. Kar se samega poimenovanja tiče, so bili pravopisi pred Načrtom razumljivejši, saj so npr. govorili o "/v/ejici v nezloženem stavku" (SP 1962, § 89: 83) ter o "/v/ejici v zloženih stavkih" (§ 90: 85), kjer so ločevali obravnavo vejice v priredju in podredju ter vejice, ki ločuje "vrinjene in okrajšane stavke od stavčne celote" (§ 90: 86). Natančnejša

⁴⁵ Ko govorimo o zahtevnosti SP 2001, imamo v mislih predvsem poimenovanja, kot so *nestavčno-stavčni enakovredni deli* ipd. Vsekakor se zavedamo, da vejice ni mogoče predstaviti, ne da bi pri tem uporabili terminologijo slovenske skladnje. Nujno pa je, da uporabljamo natančno določeno in enotno terminologijo.

razporeditev vejice po glavnih skupinah rabe je sicer v novejših pravopisih dobrodošla novost, le jezikovni uporabniki smo ob razumevanju poimenovanj pogosto v negotovosti, saj ne vemo, kaj naj pod posameznim naslovom pričakujemo – razni "/n/estavčni enakovredni deli" pa "/n/estavčno-stavčni enakovredni deli" so za mnoge pretrd oreh.⁴⁶ Ne nazadnje velja omeniti tudi dejstvo, da SP 2001 mnogo povsem osnovnih pravil za stavo vejice navaja med posebnostmi in s tem zavaja svoje uporabnike. Ti si na primer o nepisanju "vejice med skladenjsko enakovrednimi deli /.../ pred nekaterimi vezniki" (SP 2001, § 316: 37), kot so vezalni *in*, *pa*, *ter*, ločni *ali*, *oziroma*, *bodisi* itn., lahko ustvarijo povsem zmotno prepričanje, da je to prej posebnost kot pravilo, ko pa vemo, da je skladenjsko pravilo za nestavo te vejice povsem jasno, predvsem pa eno izmed osnovnih pravil, ki se ga otroci naučijo že zgodaj v osnovni šoli.

Mnogo je jezikovnih priročnikov, ki v predstavitvi vejice dosledno sledijo pravopisu, so pa tudi taki – kot npr. *Pravopis* Jožeta Skaze (2003) –, ki nam vejico prikažejo na poljudnejši in razumljivejši način.

6.1 KAM PO RAZLAGO?

6.1.1 KOPIČENJE VEZNIKOV

Zgodi se tudi, da nam nejasnosti glede stave vejice niti pravopis niti priročniki ne pomagajo razrešiti. Zanima nas na primer, ali v naslednjem zgledu (lahko) stavimo vejico pred *ali*:

- *Zastavlja pa se hkrati še drugo vprašanje, in sicer ali ni pravzaprav krepostnost nujna in inherentna pravemu oglaševanju? (Zbornik ob 35-letnici FDV-ja, str. 234)*

Na predavanjih iz predmeta Slovenski knjižni jezik na Fakulteti za družbene vede smo nestavo vejice v takšnih primerih utemeljili s pravilom o kopičenju veznikom, ki nam svetuje, da v primeru kopičenja veznikov vejico stavimo le pred prvi veznik v nizu. Ker podobnega primera v pravopisu in priročnikih ne najdemo, si pri razlagi pomagajmo kar s tem pravilom, na katerega nas opozarja tudi SP 2001, in sicer pravi, da "/k/adar prideta skupaj dve podredni vezniški besedi, med njima vejico opuščamo" (SP 2001, § 327: 39). Pove nam tudi, da se je "v starejših besedilih /.../ tu vejica pogosto pisala" (prav

⁴⁶ Na druge poimenovalne slabosti, kot npr. neustrezno poimenovanje polstavčnih prilastkov, smo opozorili v tretjem poglavju.

tam), ter nam med primeri navede zgolj zglede, ko skupaj trčita dva podredna veznika. Ker to ne velja za naš zgornji primer, kjer imamo skupaj priredni in podredni veznik, berimo dalje: v naslednjem členu namreč SP 2001 govori o trčenju prirednega in podrednega veznika, vendar "pred vmesnim odvisnikom" (§ 328: 39), torej si tudi s tem določilom ne moremo pomagati. Nadalje še beremo, da "/v/ejico pišemo pred prvo in pred drugo vezniško besedo, kadar priredni veznik zastopa opuščeni nadredni stavek" (§ 328: 39), kar je ponazorjeno z naslednjim zgledom:

- *Nekaj pa vam obljubim, namreč (to obljubim), da kmalu spet pridem.*

To določilo pa je že uporabnejše, saj si naš zgornji primer verjetno res lahko razložimo z opuščenim nadrednim stavkom, uvedenim s pojasnjevalnim prirednim veznikom *in sicer* (*Zastavlja pa se hkrati še drugo vprašanje, in sicer je to vprašanje, ali ni ...*). Ker pa nas takšna razlaga ni docela prepričala in ker se nam pravilo o kopičenju veznikov zdi ustreznije, smo se odločili, da te vejice kljub vsemu ne bomo zapisali.⁴⁷ Primeri iz jezikovne prakse omahujejo med obema možnostma:

- *Ali ni morda resnica prav obratna, in sicer da oglaševanje le reflektira družbene razmere?*
(Zbornik ob 35-letnici FDV-ja, str. 236)
- *S poševnim ali z oglatim oklepajem zaznamujemo tudi posege v tuje besedilo, in sicer ko kaj izpustimo (v tem primeru napišemo v tak oklepaj tri pike), zamenjamo ali dodamo črke ali besede: /.../.*
(SP 2001, § 449: 50)
- *V obdobju prvega slovenskega pravopisa je za rabo grških in latinskih imen veljajo staro Vodnikovo pravilo, ki so ga ohranjali tudi Metelko, Malavašič in Janežič, in sicer, da ta imena ob pregibanju spreminjajo končnice (...).*
(Helena Dobrovoljc: Pravopisje na Slovenskem, str. 249)

Enako vprašanje se nam zastavlja ob pojasnjevalnem vezniku *to je*, pogosto zapisanem okrajšano *tj.* (v bistvu gre za vezniški stavek, zreduciran na vezniško vlogo). Tudi v tem primeru je v jezikovni praksi opazno omahovanje, ne glede na to, ali je vezniški stavek izpisan v celoti ali z okrajšavo:

- *Ali so ti stavki somerni, tj., ali obliko pomožnega glagola lahko določata obe SZ, odvisno od členitve po aktualnosti, ali pa so nesomerni in /.../.*
(Olga Kunst Gnamuš: Teorija sporazumevanja, str. 30)

⁴⁷ Enako smo storili, ko smo na takšno situacijo naleteli med pisanjem diplomske naloge – vejice za *in sicer* (torej pred podrednim veznikom) nismo zapisali.

- *Druga vrsta dostavkov so taki dostavki, kjer o vrednosti informacije (tj. ali je besedilu dodana šele po kratkem premisleku ali je del tekoče tvorjenega besedila) v resnici odloča le vejica. (Pravna praksa, 17. 3. 2005: 35)*
- *Vprašanja, ki sta jih želela razjasniti Hieng in Pregl, tj. če sta slovnica in pravopis resnično rezultat raziskave jezikovnega razvoja in kdo je pravzaprav jezikovni zakonodajalec – literarni jezik ali delegatski politični jezik, /.../, sta ostali brez pravega odziva. (Helena Dobrovoljc: Pravopisje na Slovenskem, str. 90)*
- *Ker je torej podredje samo neke vrste razširjeni prosti stavek – imenujemo ga stavčje –, se nič ne čudimo, če zanj glede besednega reda načeloma veljajo pravila členitve po aktualnosti, tj. da najprej pride na vrsto izhodišče, nato jedro /.../. (Jože Toporišič: Slovenska slovnica, str. 672)*
- *Ta dejstva moramo znati ovrednotiti, tj., do njih se moramo kritično (pozitivno ali negativno) opredeliti. (Drago Bajt: Pišem, torej sem, str. 16)*

Čeprav se zdijo primeri z *in sicer(,)* ali *in to je(,)* ali povsem identični, verjetno med njimi skoraj nezavedno občutimo razliko. V vezniškem stavku *to je* je namreč v nasprotju z veznikom *in sicer* prisotna osebna glagolska oblika (s *sicer* oslABLJENO vlogo), ki nam prav gotovo sugerira avtomatično stavo vejice. Kljub temu pa tudi v tem primeru končnega (in zadovoljivega) odgovora ne najdemo, zato nam ne preostane drugega, kot da še naprej opazujemo – zaenkrat zelo raznoliko – stavo te vejice v jezikovni praksi.

6.1.2 PROSIMO, PREMISLITE

Naslednja vejica, za stavo katere v priročnikih nismo našli zgleda, v jezikovni praksi pa je zelo izmuzljiva, je vejica ob glagolu *prosimi*, običajno uporabljenem v prvi osebi ednine ali množine. Pri edninski prvi osebi *prosim* glagolskost slabi, njeno rabo bi lahko označili kot pastavčno, zato tudi večjih težav z vejico ob *prosim* nismo zasledili. Smo pa napačen zgled zanjo našli v Slovarji slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) pod geslom *prosimi*, in *sicer* pod drugo točko, kjer so navedeni primeri medmetne rabe glagola *prosimi*, ko ta "izraža vljudnost pri nagovoru" (SSKJ 2002: 1084):

- *a) prosim, odprite okno; prosim, oprostite, kje pa stanuje NN / elipt. pog.: prosim dve kavi; vozne listke, prosim; žarg. trg. prosim, že dobite / (...)*

Kaj je izpuščeno (eliptično) v primeru *prosim dve kavi*, lahko samo ugibamo. Če navedemo nekaj možnosti, kot npr. *prosim, lahko dobim dve kavi; prosim, mi prinesete*

dve kavi; prosim, dve kavi bi itn., lahko vidimo, da vejica za *prosim* vsekakor mora stati in je zato primer brez vejice, kot je zapisan v slovarju, napačen.⁴⁸

Vljudnost pri nagovoru⁴⁹ pa izraža tudi množinska oblika glagola *prosim*, tj. *prosimo*. Čeprav primerov zanjo in za stavo vejice ob njej nismo našli ne v pravopisu ne drugod, menimo, da je njena vloga podobna vlogi *prosim*; razlika med *prosim* in *prosimo* je le v tem, da je *prosimo* vljudnostni nagovor, izražen v imenu več oseb. Zgornji primer lahko torej povsem enako, tj. z vejico, zapišemo tudi v množinski obliki: *prosimo, dve kavi*. Težave v praksi pa nastopijo, ko nagovoru *prosimo* sledi osebna glagolska oblika – vejica pogosto manjka –, če pa se *prosimo* znajde sredi povedi, pogosto manjkata kar obe, tako desno- kot levosmerna:

- *Prosimo□ stopite na drugo stran hodnika!*
(čiščenje sanitarij, City Park, 30. 6. 2005)
- *Pozdravljeni! Arhiv Dnevnika je zaklenjen. Prosimo□ izberite eno izmed spodnjih opcij.*
(<http://www.dnevnik.si/clanek.asp?id=124741>, 23. 5. 2005)
- *Če je slabo, prosimo□ navedite kje in kaj?*
(Vprašalnik o zadovoljstvu pacientov z zdravstveno obravnavo v urgentnem bloku ..., Klinični center Ljubljana, 27. 4. 2005)
- *V kolikor želite dodatni propagandni material, nas□ prosimo□ pokličite!* (katalog Jerzees 2004)

Ker tudi v teh primerih vljudno nagovarjamo, bi lahko trdili, da je tudi tu *prosimo* rabljen medmetno, lahko pa si vejico razlagamo tudi z opuščnim veznikom, uvajajočim predmetni odvisni stavek – *Prosimo, da stopite na drugo stran hodnika!* Kakor koli že, pri vljudnem nagovarjanju s *prosimo* vejico vedno stavimo, naj se poved nadaljuje z osebno glagolsko obliko ali kakim drugim stavčnim členom.

6.2 PRAVOPISNA POLJUBNOST V PRAKSI

Pravopis v določenih situacijah glede stave vejice dopušča dvojničnost oziroma variantnost, kar pomeni, da vejico lahko stavimo ali pa tudi ne, pa ne bomo kršili pravopisnega pravila. O dvojničnem določilu smo že govorili ob naštevalnih *ali*, *ne* in *niti*, kjer smo izrazili prepričanje, da je pravopisna poljubnost glede stave vejice nezaželena, in predlagali zapis z vejico.

⁴⁸ Tudi če primer *prosim□ dve kavi* skušamo pojasniti s povedkovo vlogo, kot je npr. v *dajte dve kavi*, ugotovimo (prav tako s pomočjo SSKJ-ja), da takšna razlaga ni mogoča. Glagol *prosim* se namreč lahko veže s predlogom *za* (*prosim koga za časopis*, SSKJ: 1084) ali z brezpredložnim rodilnikom (*prosim koga ljubezni*, prav tam). Naš primer brez vejice bi bil torej pravilen v obliki *prosim za dve kavi* ali *prosim dveh kav*. Vsaj slednji primer prav gotovo zveni starinsko.

⁴⁹ V bistvu gre za vljudnostno prošnjo.

6.2.1 VEJICA PRI ZAPISOVANJU DATUMOV

Omenjeno pravopisno pravilo pa ni edino, ki pri stavi vejice dopušča poljubnost, "/t/ipična je variantnost vejice pri zapisovanju datumov" (Humar 1995: 72). Takšna poljubnost – smo rekli – ni dobra, pravopis bi zato "zaradi lažjega pisanja moral enoumno določiti, kaj je kaj ali kako se piše" (prav tam). Tako danes glede vejice v zapisih datumov v praksi srečujemo obe pravopisni možnosti, uveljavila se je tudi tretja, poleg tega pa lahko zasledimo tudi ogromno napačnih primerov.

Kar se tiče zveze kot v *četrtek, 7. avgusta, (bo)* SP 2001 pravi, da "se navadno piše takole: v *nedeljo, 20. maja, ob 17. uri (bo)*" (§ 299: 36), take zveze pa "se redkeje pišejo tudi brez vejic, tj. v *nedeljo 9. maja (bo)*" (prav tam). Pravopis še dodaja, da se "tip kot v *nedeljo ob 9. uri (bo) /.../* navadno piše brez vejic" (prav tam), kar pa niti ni problematično. Če torej pobrskamo med primeri iz jezikovne prakse, lahko ugotovimo, da se dejansko uporabljata obe možnosti:

- *Jubilejna izdaja legendarnih stripov Mikija Mustra – v četrtek 23. 2. strip za 980 SIT ob časniku Delo*
(oglas, v: *Polet*, 23. 2. 2006: 5)
- *Dopisnice ali SMS za drugi krog pošljite najkasneje do četrтка 22. septembra 2005.*
(oglas – vabilo k nagradni igri, v: *Žurnal*, 16. 9. 2005: 24)
- *Ali se boste udeležili referendumu o zakonu RTVS, ki bo v nedeljo 25. 9. 2005?*
(*Nedelo*, 11. 9. 2005)
- *Združenje dramskih umetnikov Slovenije vabi na Recital Prešernove poezije v sredo, 8. februarja, ob 12. uri pred Prešernovim spomenikom v Ljubljani.*
(*Dnevnik*, 6. 2. 2006: 13)
- *Informativni dan bo v petek, 10. februarja 2006, ob 15. uri in v soboto, 11. februarja 2006, ob 9. uri na Gimnaziji Bežigrad.*
(*Dnevnik*, 7. 2. 2006: 3)
- *Naslednji klubski večer bo v četrtek, 20. septembra 2005, ob 20h.*
(vabilo, *Klub Vale Novak*)⁵⁰

Kot pa smo že omenili, se je uveljavila tudi tretja možnost, in sicer tipa v *petek, 3. 9. 2002 ob 16.00, (bo)*; takšno stavo vejice priporoča npr. Monika Kalin Golob (2003a: 33–34):

Kadar najprej navedemo ime dneva, sledi pristavčna vejica, nato še ena, ki ta pristavek zaključuje. Smiselno ga zaključuje podatek o uri, zato je druga vejica, kot je razvidno iz pravilnih zgledov, lahko za tem podatkom. S tem se oddaljujem od pravopisa, /.../. Menim, da v prvem primeru pristavek končuje

⁵⁰ Takšno stavo vejice priporoča tudi Jože Skaza (2000: 138), in sicer "/v/ nedeljo, 9. 9. 1999, ob 16.00 (bo)", čeprav to vejico uvrsti med neskladenjske vejice.

podatek o uri (kdaj v nedeljo?), zato levosmerna vejica za njim. Pravopisni primer brez vejic je skladenjsko nejasen.

Tudi takšni primeri, torej z levosmerno vejico za navedbo ure, se najdejo v jezikovni praksi:

- *Vse navdušence najnovejših tehnoloških trendov vabimo, da nas y petek, 10. februarja ob 17. uri, obiščete na delavnici digitalne fotografije.*
(oglas, City Park, v: Dnevnik, 6. 2. 2006: 7)

Strinjamo se o skladenjski neustreznosti pisave datumov brez vejic, nekoliko drugačno pa je naše razmišljanje o stavi levosmerne vejice. V pristavku namreč natančneje pojasnjujemo, za kateri ponedeljek, torek itn. gre – ne za kateri koli, ampak za na primer *ponedeljek, 1. maja*. Podatek o uri pa pristavčno ne pojasnjuje ponedeljka, kar je razvidno tudi iz primerov, ko navedbo datuma izpustimo, npr. *v ponedeljek ob 10. uri*. Sprejeli bi zato navadnejšo pravopisno možnost, drugo – o pisavi datuma brez vejic – pa preprosto ukinili, saj verjetno tudi zaradi nje prihaja do napak pri navedbah datumov, ko v praksi manjkajo predvsem levosmerne vejice; zaradi dvojničnosti glede stave levosmerne vejice pa verjetno prihaja do podvajanja te vejice kot v zadnjem zgledu:

- *V četrtek, 9. februarja □ vsakemu kupcu Dnevnika prvo knjigo podarimo*
(oglas, Veliki splošni leksikon, Dnevnik, 6. 2. 2006: 1)
- *Ljubezen na prvi ugriz – samo v torek, 14. 2. □ in sredo, 15. 2. 2006*
(oglas, Mercator, v: Delo, 14. 2. 2006: 11)
- *Ob nakupu Nedeljskega knjiga samo 2.490 SIT.*
Od srede, 22. 2. □ do torka, 28. 2.
(oglasna naročilnica, v: Antena, 13. 2. 2006)
- *Informativni dan bo v soboto, 25. 2., ob 12. uri, v učilnici 157 v Šolskem centru, Podlubnik 1b, Škofja Loka.*
(oglas, Ljudska univerza Škofja Loka, v: Dnevnik, 10. 2. 2006: 4)

6.2.2 POGLEJMO, ZAKAJ

Slovenska skladnja nam veleva, da glavne in odvisne stavke ločimo z vejico. Seveda to velja tudi za predmetne odvisnike, kjer – kot smo že opozorili – v praksi velikokrat na vejico pozabimo. Pogosto pa se v jezikovni praksi zgodi, da v predmetnem odvisnem stavku manjka osebna glagolska oblika (povedek).⁵¹ V takih primerih govorimo o opuščenih (eliptičnih) stavkih in pred njimi nam pravopis dopušča poljubno stavo vejice (SP 2001, § 331: 39):

⁵¹ To velja za vse odvisne stavke, opuščeni predmetni odvisniki so morda le najpogostejši.

Za vmesnim stavkom pred besedo, ki nadomešča opuščeni odvisnik, enak prvemu delu priredja, pišemo vejico: Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel). Večkrat je to mogoče pisati tudi brez vejice.

Kot vidimo, je pravopis glede te vejice zelo neizčrpen: navede samo primer z vejico, in čeprav dopušča tudi pisavo brez nje, ne pove, kdaj in zakaj je to mogoče. Tudi jezikovna praksa je glede te vejice močno neenotna – veliko je primerov brez vejice:

- *Bi imeli novo stanovanje, a ne veste□ kako?*
(Žurnal, 9. 9. 2005: 32)
- *Actimel je prepričal mnogo Slovencev. Zanimalo nas je□ zakaj.*⁵²
(televizijski oglas, SLO 1, maj 2005)
- *Toda natančno isto sta trdila Klicaj in Vprašaj. Ali veste□ zakaj?*
(Berta Golob: Sporočanje v Ptičjem logu, str. --)

Veliko pa je tudi primerov, kjer pred opuščenim odvisnim stavkom vejica stoji:

- *Toda določila standarda so menda bolj dogovor kot obveza! Kaj vem, zakaj ...* (Delo, 18. 2. 2006: 14)
- *Čeprav je Slovenija tranzitna država, si je kar nekaj Kitajcev deželo na sončni strani Alp izbralo za svoj novi dom. Poglejmo, zakaj.* (Žurnal, 9. 9. 2005: 10)
- *Nalašč sem izbral besedilo, v katerem stoji vejica pred naštevalnima in, pa. In tudi vemo, zakaj.*
(Tajnica, št. 2, poletje–jesen 1994: 18)
- *Kaj pa, misliš, je vprašaj? Stric, ki ve, kako in kaj.*
(Berta Golob: Slovnica, odčarana čarovnica, str. 14)
- *Odšel je, ne da bi povedal, kam.*
(Jože Toporišič: Slovenska slovnica, str. 623)

Pojasnila za to vejico v priročnikih torej ne najdemo, zato smo prepuščeni lastnemu razmisleku, in ker vemo, da odvisne stavke od glavnih ločujemo z vejico, se nam zdi smiselno, da tudi opuščene odvisne stavke od glavnih ločimo z vejico. Potrditev za stavbo vejice dobimo tudi, če vrstni red stavkov obrnemo. V vseh zgornjih primerih namreč opuščeni odvisnik sledi glavnemu stavku, pogledjmo zato, kaj se zgodi, če ga postavimo predenj:

- *Natečaja se je udeležilo 33 organizacij s 35 prijavami, kar je glede na število nevladnih organizacij v Sloveniji (približno 17.000) izredno malo. Zakaj, ne vemo.* (Ona, 7. 6. 2005: 14)

V tem primeru pa se nam vejica med opuščenim odvisnikom in glavnim stavkom zdi nujna, kajne? Kajti če je tam ne bi bilo, smisel povedi ne bi bil več tako jasen. Zato predlagamo poenotenje pravopisnega določila v smislu pisave vejice pred opuščenimi

⁵² V tem primeru imamo opuščeni osebki odvisni stavek.

odvisnimi stavki. Poraja pa se nam ob tem vprašanje, ali takšno vejico stavimo tudi pred opuščeni stavčni prilastek: *5 razlogov zakaj*⁵³ – z vejico pred *zakaj* ali brez nje?

6.2.3 NEDOLOČNIŠKI POLSTAVEK

Poljubnost – po našem mnenju tokrat skladenjsko neupravičeno – dopušča pravopis tudi glede stave vejice pred nedoločniškim polstavkom (SP 2001, § 337: 40):

Kadar nedoločniški polstavek lahko razvijemo v osebno glagolsko obliko, ga lahko ločimo z vejico ali pa ga pišemo brez nje: Imel je željo, postati zdravnik (=Imel je željo, da bi postal zdravnik). – Njegova želja je, postati zdravnik in Njegova želja je postati zdravnik. – Postati zdravnik, je njegova želja in Postati zdravnik je njegova želja. Prim. še Lenariti ves dan, ga je sram (=Da bi lenaril ...). – Moja dolžnost je, govoriti resnico (=Da govorim resnico ...). Če pa se nedoločniški polstavek rabi kot povedkovo določilo ali povedkov prilastek, se od besedila ne sme ločiti z vejico: Ne moreš oditi kar tako. – Treba je pridno delati. – Začelo je močno snežiti. – Slišala je ptičko peti.

Takšno pravopisno določilo vnaša – kot bomo videli iz primerov iz jezikovne prakse – med jezikovne uporabnike samo zmedo. Ob koncu dodaja, da nedoločniških polstavkov od besedila ne ločujemo z vejico, če ti v povedi nastopajo kot povedkova določila ali povedkovi prilastki, v primerih, ki jih navaja pred tem, pa so prav takšni nedoločniški polstavki od besedila ločeni z vejico. Tak je primer *Njegova želja je, postati zdravnik* in *Njegova želja je postati zdravnik*. *Postati zdravnik* je v tej povedi namreč povedkovo določilo k pomensko nepopolnemu glagolu *biti*. Če želimo to preveriti, v povedkovem določilu nedoločnik *postati zdravnik* zamenjamo s kako drugo besedno vrsto, npr. samostalnikom (*Njegova želja je uspeh*) ali pa pridevnikom (*Njegova želja je neuresničljiva*). Ker imamo torej v zgornjem primeru pomensko nepopolni glagol, je – v pravopisu navedena celo kot prva – možnost z vejico skladenjsko neustrezna in obenem nasprotujoča samemu pravopisnemu določilu. Enako velja tudi za obrnjeni primer *Postati zdravnik je, njegova želja* in *Postati zdravnik je njegova želja* (in tudi za *Moja dolžnost je, govoriti resnico*), in sicer ne glede na to, ali tak nedoločniški polstavek lahko razvijemo v osebno glagolsko obliko ali ne.⁵⁴ Vejica je zato v naslednjih zgledih po našem mnenju odveč:

⁵³ Oglasna zgibanka o avtomobilu Peugeot 107 (februar 2006).

⁵⁴ Podobno razmišlja tudi Jože Skaza (2000: 135); pri obravnavi nedoločniškega polstavka sicer povzema pravopisno pravilo, vendar pa primere zanj označi kot dobre oziroma slabe, in slaba sta po njegovem primera *Želel si je, peti* in *Njegova želja je, postati dober obrtnik*.

- *Kot veste, je eden glavnih ciljev svetovalne organizacije AMC, omogočiti imetnikom sistema AMC stalen stik z našim podjetjem. (dopis, podjetje AMC, 5. 10. 2005)*
- *Premagati živo legendo, kot je Andre Agassi, v finalu US Open, je več kot bi si lahko želel. (Delo, 13. 9. 2005: 22)*

Med primeri, ki naj bi v pravopisu ponazarjali poljubnost stave vejice pred nedoločniškim polstavkom, je tudi *Imel je željo, postati zdravnik*, naveden samo z vejico pred nedoločnikom, kar nam gotovo – glede na to, da so primeri, ki mu sledijo, zapisani enkrat z vejico, drugič brez – zbuja dvome, ali morda tu pravopisna poljubnost ne velja. Tudi primeri iz jezikovne prakse dokazujejo negotovost, ki jo ustvarja pravopis:

- *Želja vplivati na vreme je bila tudi v Evropi zaradi poplav, suše in gozdnih požarov redko tako velika kot letošnje poletje. (Delo, 9. 9. 2005: 12)*
- *Želja, napraviti vse po svoje, ga je gnala k delu. (France Žagar: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, str. 77)*
- *Zato hočem televizijce opozoriti na nekaj težjih mest v zvezi s ponarobljanjem pravila veter – vetrnica, da ne bi česa kljub želji, pisati narobe, nevede pisali prav. (Velemir Gjurin: Slovenščina zdaj, str. 63)*
- *Poskusi opisati razlike med govorno in pisno rabo lahko izhajajo iz ene ali druge rabe in prikažejo vse odsotne lastnosti druge kot primanjkljaj. (Meta Grosman: Šolska ura z besedilom, str. 37)*
- *Vprašanje o sposobnosti, zanimivo in privlačno predstaviti svoje ugotovitve in predloge, ni tako obstransko in pikolovsko, kakor se utegne zdeti na prvi pogled, /.../. (Delo, 15. 10. 2005: 1)*
- *Razmišljate o tem kako čim bolj prijetno in koristno preživeti jesenske dni? (dopis, Izobraževalno središče Miklošič, 23. 8. 2005)*

Dejstvo je, da v teh primerih nimamo opraviti z nedoločniškim polstavkom, ampak kvečjemu z nedoločniškim stavčnim prilastkom⁵⁵ k samostalniški odnosnici; stavčne prilastke pa – kot že vemo – od odnosnice ločimo z vejico, zato tudi v teh primerih vejico stavimo. To je v zgornjih (in njim podobnih) primerih edina skladenjsko ustrezna

⁵⁵ Pravopis – kot smo videli – primerov nedoločniških polstavkov ob samostalniški odnosnici ne ločuje od drugih primerov za nedoločniške polstavke. V Slovenski slovnici (Toporišič 2000: 490) tak primer najdemo med večstavčnimi povedmi s polstavkom (*Minila ga je želja, biti za vsako ceno prvi.*), pa tudi med polstavčnimi desnimi prilastki (*prizadevanje, napraviti vse najboljše*) (prav tam, 562). Podoben primer med polstavčnimi prilastki navaja tudi Enciklopedija slovenskega jezika (Toporišič 1992: 191) – *hotenje, napraviti vse čim bolje*. Ker se nam obe poimenovanji zdita neustrezni – ker se nanašajo na samostalniško odnosnico, to polstavki niso, ker pa je njihovo jedro nedoločnik, in ne deležnik na -n/-t ali pridevnik, ne moremo govoriti niti o polstavčnih prilastkih –, smo nedoločniške polstavke, ki stojijo (vedno) desno od samostalniške odnosnice, poimenovali nedoločniški stavčni prilastki.

možnost, kot nam je verjetno z navedbo samo zgleda z vejico želel povedati tudi pravopis.

Ne nazadnje nam ostanejo še pravi nedoločniški polstavki, kjer imamo zvezo glavnega stavka in polstavka – kot na primer v naslednjem zgledu:

- *Kadar ne veste kaj podariti... darilni cekini Beautique.*
(oglas, Beautique, v: Ona, 6. 12. 2005: 87)

Tu glede stave vejice v resnici velja pravopisna poljubnost, ki pa bi jo bilo dobro zaradi poenotenja pravopisnega pravila odpraviti.

6.3 PRAVOPIS IN RABA V NASPROTJU

Na tem mestu želimo opozoriti na dva primera, ko je pravopisno pravilo v jezikovni praksi pogosto neupoštevano. V prvem primeru (primeru večbesednih veznikov) pogosta odstopanja od pravopisne norme morda opozarjajo na nujnost spremembe pravopisnega predpisa, v drugem (pri vejici pred oznako družbe – d. o. o.) pa gre verjetno za slepo in brezbržno posnemanje napačnih zgledov iz vsakodnevne jezikovne rabe.

6.3.1 VEČBESEDNI VEZNIKI

Precej samosvoji glede stave vejice – enkrat jo hočejo spredaj, enkrat vmes – so večbesedni vezniki. To so "večbesedni vezniški izrazi, v katerih nastopajo tudi členki ali prislovi, vendar imajo vsi skupaj funkcijo veznika in enoten pomen" (Dobrovoljc 2004: 192), med katerimi nas bodo zaradi močno raznolike jezikovne prakse še posebej zanimali *kljub temu da*, *medtem ko*, *potem ko* in *s tem ko*. Pravopis o vejici ob teh veznikih govori med posebnostmi v poglavju o vejici med nadrednim in odvisnim stavkom, ko pravi, da "/v/ejice ne pišemo med deli večbesednega veznika" (SP 2001, § 329: 39), in med drugimi navaja tudi naslednja zgleda (prav tam):

- *Kljub temu da je bil bolan, je šel na delo.*
- *Medtem ko ste spali, je bilo hudo neurje.*

6.3.1.1 KLJUB TEMU, DA

Pravopisno pravilo se zdi jasno in neproblematično, "/t/ežava pa nastopi pri *kljub temu da*, tj. zvezi členska, kazalnega zaimka in podrednega veznika, kadar se pojavi na začetku povedi" (Kalin Golob 2001: 34):

Kazalni zaimek je takrat poudarjen, je polnopomenska pridevniška beseda, za njo nastopi premor, zato je v tem primeru smiselno postaviti pred da vejico (in seveda "da-stavek" zaključiti z levosmerno vejico): /.../. (prav tam)

Pogled v jezikovno prakso nam razkrije prav to: kadar je večbesedni veznik *kljub temu* da na začetku povedi, zelo pogosto vejica stoji prav pred *da*, poudarjajoč kazalni zaimek pred seboj:

- *Kljub temu, da sta zdaj oba uspešna poslovneža, sta ostala navdušena športnika.*
(Nakup, 30. 9. 2005: 14)
- *Kajti kljub temu, da Marko Jaklič nasmejano pozdravlja vladni zakon (...), je jasno, da bo uprava Vzajemne storila vse, da bi lahko na skupščini 1. februarja obravnavali preoblikovanje v delniško družbo.*
(Dnevnik, 19. 1. 2006: 3)
- *Kljub temu, da za gesto RKC, s katero je ta podprla najavljene ekonomske reforme, lahko najdemo logično razlago – desnica reformo podpira, levica pa ji nasprotuje –, gre za dvorezno potezo.*
(Mladina, 7. 11. 2005: 20)
- *Kljub temu, da imajo lizinške hiše nepremičnine celo na zalogi, je najbolje, če primerno poiščemo sami in se nato dogovorimo o pogojih lizinga.*
(Delo, 16. 9. 2005: 20)

Smiselno bi bilo zato dopolniti pravopisno pravilo, in sicer z opombo, da kadar *kljub temu* da stoji na začetku povedi, pred podrednim *da* vejico pišemo, kadar pa se ta večbesedni veznik znajde v sredini povedi, vejico stavimo le pred njegov prvi del. Zanimivo pri tem je, da se je vejica – očitno pod vplivom vejice pred *da* v *kljub temu* da na začetku povedi – v praksi začela pisati pred *da* tudi, ko ta večbesedni veznik stoji na sredini povedi:

- *Gibanje Fatah je sporočilo, da ni pripravljeno sodelovati v vladajoči koaliciji, kljub temu, da je Hamas Fatahu ponudil to možnost.*
(Dnevnik, 28. 1. 2006: 1)
- *Razvil ga je /glas/ s samokontrolo, kljub temu, da se je razvijal v časih, ko so se na slovenskih radijskih valovih začeli prebijati kričavi voditelji kontaktov v živo, kakršnih je danes pretežna večina.*
(Antena, 16. 1. 2006: 11)

Glede na zgornje primere bi morda veljajo razmisliti ne samo o dopolnitvi pravopisnega pravila, ampak kar o njegovi odpravi – dejstvo je namreč, da za kazalnim zaimkom

skoraj vedno premolknemo, in to ne glede na to, ali se *kljub temu da* nahaja na začetku povedi ali v njeni sredini.

6.3.1.2 MED TEM, KO

V podobni situaciji se lahko znajde tudi večbesedni veznik *medtem ko*, kadar ga "zaradi spremembe pomena (med časom)" (Kalin Golob 2001: 35) na začetku povedi pišemo narazen (*Med tem, ko ...*). Ker je kazalni zaimek tudi v tem primeru poudarjen, je smiselno tudi pred ta podredni *ko* staviti vejico:

- *Med tem, ko je bila energija zavarovalnic usmerjena v oglaševanje "posebnih obvestil", certifikatnih obljub, "zdravih začetkov" in podobno, je bil morda zamujen dragocen čas za najučinkovitejši način krepitev zaupanja zavarovancev in pridobivanje njihove naklonjenosti: /.../. (VIP, št. 11–12, 2005: 3)⁵⁶*

Vejica pa v jezikovni praksi pogosto stoji tudi med obema deloma večbesednega *medtem ko* (*medtem, ko*), kljub temu da je kazalni zaimek s predlogom *med* združen v eno besedo in torej ni polnopomenski, kot je npr. kazalni zaimek *temu* v primeru večbesednega veznika *kljub temu da*:

- *Medtem, ko so gasilci reševali (...) potnike, so rešili (...) tudi skupino ruskih turistov. (Maria Bidovec, Vera Vitrih: Verbi sloveni, Slovesnki glagoli, str. 27)*
- *Medtem, ko je lani v Sloveniji prezimovalo okoli 50.000 vodnih ptic, so jih letos našli 10.000 manj. (Dnevnik, 21. 2. 2006: 2)*
- *Medtem, ko je v nekaterih slovenskih mestih plačevanje z evri že mogoče, bo treba še "sveže" ljubljanske parkomate le nekaj mesecev po postavitvi posodabljati. (Dnevnik, 1. 2. 2006: 12)*

Vejico med *medtem ko* pa najdemo tudi, ko ta večbesedni veznik stoji v sredini povedi:

- *Bančne obveznice so bolj tvegane od državnih, saj za slednje jamči država Slovenija, medtem, ko pri bančnih obveznicah jamči izdajatelj z vsem svojim premoženjem. (Delo, 16. 9. 2005: 20)*

6.3.1.3 PO TEM, KO

Podobno raznolika in neenotna je stava vejice ob večbesednem *potem ko*, za katerega velja isto, zgoraj omenjeno pravopisno pravilo, pa čeprav zgleda zanj v pravopisu ne najdemo. Tudi ob tem vezniku Monika Kalin Golob (prav tam) predlaga, da pred

⁵⁶ Enako svetuje tudi Jože Skaza (2004: 125): "Če med tem v začetku povedi zaradi pomena pišemo narazen, potem: *Med tem, ko ste spali, so vlomili v garažo.*"

podredni *ko* stavimo vejico, kadar ta večbesedni veznik stoji na začetku povedi in je kazalni zaimek poudarjen, tj. pisan ločeno (*Po tem, ko ...*), in da vejico stavimo le pred njegov prvi del, kadar se *potem ko* nahaja sredi povedi (kot nam pravi pravopisno pravilo). Kot bomo videli iz primerov, se stava vejice ob tem vezniku še ni ustalila, vsekakor pa so v praksi vidna odmikanja od pravopisnega predpisa o nestavi vejice med deli večbesednih veznikov:

- *V jeseniški bolnišnici so ga potem, ko se je decembra stari dokončno pokvaril, nujno potrebovali, saj na leto opravijo tri tisoč pregledov. (Dnevnik, 22. 2. 2006: 9)*
- *Mar to ne spominja na domobranksko prisego Hitlerju potem, ko je (po bitki pri Stalingradu in bitki pri Kursku) Nemčija že izgubila vojno? (Dnevnik, 18. 1. 2006: 5)*
- *V praksi to pomeni, da Kad in Sod sama take pogodbe, zlasti potem, ko je izvršena, ne moreta opredeljevati kot poslovno tajnost. (Delo, 17. 9. 2005: 17)*

Zgornji primeri z vejico pred *ko* verjetno kažejo na potrebo, da tudi v pisavi – tako kot v govoru – poudarimo kazalni zaimek. Veliko ustrežneje bi bili ti primeri zapisani, če bi kazalni zaimek osamosvojili, ga zapisali ločeno in ga s tem poudarili; za njim bi lahko napisali tudi vejico, še zlasti kadar bi večbesedni veznik z osamosvojenim kazalnim zaimkom stal na začetku povedi.⁵⁷ V naslednjih je zato verjetno smiselno osamosvojiti kazalni zaimek in ga pisati ločeno:

- *Tudi potem, ko sem ostala sama, nisem nič komplicirala. (Ona, 11. 10. 2005: 11)*
- *Potem, ko minister za pravosodje Lovro Šturm na mesto predsednika okrožnega sodišča v Ljubljani ni hotel imenovati Aleša Zalarja, je z novim letom vodenje največjega sodišča v državi prevzel njegov podpredsednik Marjan Pogačnik. (Dnevnik, 21. 2. 2006: 3)*
- *Potem, ko je leta 1969 končal magisterij iz mednarodnih odnosov na newyorški univerzi Columbia, se je še istega leta odpravil v Azijo, kamor ga je vleklo od trenutka, ko je prvič stopil na Japonsko kot uslužbenec podjetja Olivetti. (Delo, 14. 9. 2005: 12)*

Tudi v teh – enako v naslednjih – primerih je lepo vidna težnja po spremembi pomena (po času) in s tem po pomenski osamosvojitvi kazalnega zaimka, ki bi moral biti tudi tu zapisan ločeno. Taka sta naslednja primera iz jezikovne prakse, a – glej ga, zlomka – v drugem primeru nam je tokrat vejica ušla:

⁵⁷ V zgornjih primerih je večbesedni veznik vedno na sredini povedi, in čeprav je opazna težnja po osamosvojitvi kazalnega zaimka, je treba razmisliti o smiselnosti stave vejice pred podrednim *ko*, če bi *potem ko* v sredini povedi zapisali ločeno, tj. *po tem ko*.

- *Po tem, ko se je vnela politična debata glede primerjave načina izbire vodstvenih organov evropskih javnih radiotelevizij, ki (...), so ji širšo, strokovno dimenzijo dodali podpisniki Pobude za javno Radiotelevizijo Slovenije. (Delo, 13. 9. 2005: 2)*
- *Še več, po tem□ ko so izločili sprto družčino Dejana Bodiroke, imajo celo moralno zadolžitev, da zagrenijo življenje branilcem evropskega naslova s Švedske. (Delo, 22. 9. 2005: 21)*

6.3.1.4 S TEM, KO

Ne dosti drugačna je raba večbesednega veznika *s tem ko*, čeprav se ta veznik od zgornjih treh pomembno razlikuje v tem, da je tu kazalni zaimek osamosvojen, zato težav s pisanjem kazalnega zaimka ločeno ali skupaj pri tem vezniku nimamo. V praksi tako pogosto za osamosvojenim kazalnim zaimkom stoji vejica, pa naj bo to v začetku povedi ali v njeni sredini:

- *S tem, ko bo država duhovnikom krila vse socialne prispevke, bodo ti imeli podoben status kot tisti samozaposleni v kulturi, ki jim socialne prispevke krije ministrstvo za kulturo. (Mladina, 7. 11. 2005: 21)*
- *S tem, ko je minister dejal, da je za predsednika sodišča primeren le sodnik, ki sodi na glavnih obravnavah, je po Zalarjevi presoji diskriminiral preiskovalne sodnike, izvršilne sodnike, deloma nepravdne sodnike in še koga, /.../. (Delo, 19. 11. 2005: 2)*
- *Koronarne bolezni in rakava obolenja postajajo s tem, ko se populacija stara, vse pogostejše, /.../. (Moje zdravje, 24. 1. 2006: 11)*

Seveda pa v praksi najdemo *s tem ko* po pravopisnem določilu zapisan tudi brez vejice med njegovimi deli:

- *S tem ko v mladi državi nepremišljeno spreminjamo zakone, hote ali nehoite spodbujamo nezaupanje ljudi do zakonov, do zakonodaje in tudi do tistih, ki to sprejemajo. (Sobotna priloga, 3. 9. 2005: 4)*
- *S tem ko je SAZU kot najvišja znanstvena ustanova – pod okriljem katere je pravopisni priročnik, ki je zanetil toliko prahu, tudi nastal – odvzela SP 1962 normativno veljavnost v najbolj spornem vprašanju, mu je z vidika /.../. (Helena Dobrovoljc: Pravopisje na Slovenskem, str. 82)*

Glede na navedene argumente, potrjene s primeri iz prakse, je očitno, da je pravopisno pravilo glede stave vejice med deli večbesednih veznikov potrebno sprememb. Smiselno bi bilo predpisati stavo vejice pred podrednimi *da/ko*, kadar imamo pred njima osamosvojeni, poudarjeni kazalni zaimek in kadar tak večbesedni veznik – *Kljub temu, da; Med tem, ko; Po tem, ko; S tem, ko* – stoji na začetku povedi,

in ohraniti pravopisni predpis o nestavi vejice med deli večbesednih veznikov, kadar se ti nahajajo v sredini povedi (Kalin Golob 2001: 34–35). Ob tem bi bilo dobro razmisliti tudi, ali ne bi bilo – v težnji po poenotenju pravopisnega predpisa – smiselno pisati vejico za poudarjenimi kazalnimi zaimki tudi, kadar večbesedni veznik stoji v sredini povedi, četudi bi s tem verjetno kršili pravilo o kopičenju veznikov.

6.3.2 VEJICA, d. o. o.

Primer za pristavčno vejico pred oznako družbe je prvič naveden v Slovenskem pravopisu (Pravila) 1994 – *Podjetju Mavrica, d. d., grozi stavka* (§ 301: 45), in sicer med zgledi za stavo vejice pred pristavčnimi deli. Oznacbe gospodarskih družb, kot so d. d., d. o. o. in s. p., torej navajamo za vejico, ki za imenom družbe uvaja pristavek, tj. natančneje oziroma z drugimi besedami pojasnjuje, za kakšen tip družbe gre.⁵⁸ Da te vejice v jezikovni praksi zelo pogosto manjkajo, nam ni treba posebej poudarjati. Razlogov za to je gotovo več; zelo verjetno pa je, da je "v register vpisana oblika eden od razlogov, da se vejica ne uporablja" (Verovnik 2004b: 39), in da na to vejico močno vpliva javna raba, v kateri kar mrgoli takšnih nevejic. Kljub spoštovanju splošne rabe in zavedanju, da je ta lahko pomemben regulator knjižnojezikovne norme, ter kljub zahtevam po doslednem navajanju imena družbe, kot je bilo zapisano v register, ne pozabimo, da "/č/etudi družba ni registrirana z vejico, jo pravopis predvideva: če jo boste zapisali, ne boste kršili nobenega zakona, če pa je ne boste, boste kršili pravopisno normo" (Kalin Golob 2003a: 30).

6.4 VEJIČARSKE NAPAKE V PRIROČNIKIH

Ob zavedanju, da nihče ni nezmotljiv, želimo ob koncu poglavja navesti nekaj primerov napačne stave vejice, ki smo jih našli med prebiranjem jezikovnih priročnikov. Med njimi bi še posebej radi omenili neustrezne (napačne) zgleds, navedene ob posameznih definicijah, ki jih v nasprotju z napakami v prostem besedilu ne moremo pripisati površnosti in nepazljivosti. Kako naj od jezikovnih uporabnikov pričakujemo, da natančno in dosledno udejanjajo pravopisno normo, ko pa na primer v priročniku za srednješolce pod predpisom, da "/k/adar prideta skupaj priredni in

⁵⁸ Pravopis za tovrstnimi okrajšavnimi pikami predvideva presledke, v nasprotju s pravopisnim predpisom p "/s/plošna raba, ki je pomemben regulator knjižnojezikovne norme, kaže močno nagibanje k zapisu brez presledkov" (Verovnik 2004b: 39).

podredni veznik pred vmesnim odvisnikom, vejico pišemo le pred prvim veznikom" (Erhartič 2000: 39), lahko najdemo naslednji zgled (prav tam):

- *Tista krama, ki je bila včasih na našem podstrešju, in ki si jo danes videl na boljšem sejmu, v resnici ni vredna počenega groša.*

V istem priročniku k pravilu, da vejice "/m/ed stavke v podredni stavčni zvezi /.../ ne vstavljamo le tedaj, kadar sta dva odvisnika v prirednem razmerju (odvisniki iste stopnje) in povezana z vezniki *in, ter, pa, ali*" (Erhartič 2000: 140), najdemo naveden tudi tale zgled:

- *Odvrnil mu je, da ne ve, zakaj je bilo tega treba in ga vprašal, če ima namen prespati.*

O veznikih in rabi vejice v tem priročniku tudi izvemo, da "/v/ejice ne pišemo pred vezalnimi vezniki (*in, pa, ter*), stopnjevalnima (*ne-ne, niti-niti, ne samo-ampak tudi*) in ločnimi (*ali*)" (prav tam, 203). In seveda nepopolnemu pravilu sledi tudi napačen zgled:

- *Ne samo juhe ampak tudi glavno jed je pojedel.*

Pa tudi med obravnavo dvodelnih veznikov najdemo podoben zgled:

- *Ti si ne samo pridna ampak tudi pametna. (prav tam)*

Tako grobih nepravilnosti (nepazljivosti?) si noben jezikovni priročnik ne sme privoščiti, še posebej ne, če je namenjen dijakom, ki se s jezikovnimi pravili šele spoznavajo, oziroma študentom, ki ta pravila že utrjujejo – v priročniku, ki ga uporabljajo na Fakulteti za upravo, je kot zgled za primerjalni odvisnik navedena naslednja poved (Novak 2004: 36):

- *Bil je vesel, kot že dolgo ne.*

Lažje odpustljive, čeprav nič manj nezanemarljive so napake, ki jih najdemo v prostem besedilu jezikovnih priročnikov. Lahko se še spomnimo nasvetov iz šolskih klopi, naj bomo iznajdljivi in odgovore na izpitna vprašanja iščemo v testu samem. Enako bi lahko trdili za jezikovne priročnike. Ti bi namreč morali biti prvi in najpomembnejši zgled pravilnega udejanjanja pravopisnih pravil, ne pa da v njih beremo:

- *Stavek so besede zbrane okrog ene osebne glagolske oblike. (Pavlin Povodnik 1993: 65)*
- *Kako pa jih nizamo in kako se med seboj povezujejo pa boste izvedeli v tej lekciji. (Čížman 1994: 55)*
- *Kot levostično ločilo ga pišemo, ko: /.../. (Skaza 2004: 33)*

- *Drugi dodatek je akademski naslov, ki se zapisuje z okrajšavami (prof., dr., mag. itd.)□ in sicer pred imenom. (Novak 2004: 70)*
- *Svoje delo smo sproti preizkusile v razredu□ in ker so učenci radi delali na tak način, smo se opogumile in zaprosile za natis, /.../. (Marija Rejc, Darja Rupnik, Mira Tratnik: Preberi, razberi, preveri", Uvod)*
- *Zaradi obsežnosti poglavja o vejicah, sem ga razdelila na dva dela. (Tajnica, nov. 2001, št. 8: 31; avtorica predstavlja pravila za stavo vejice v novem nemškem pravopisu)*

Prepričani smo, da so vse nad- in nevejice v zgornjih primerih le posledica nehotenih in neljubih spodrseljajev. Vseeno pa se nam zdi pomembno poudariti, da si po našem mnenju tudi teh jezikovni priročniki ne bi smeli privoščiti.

7. VEJICA V OGLASIH

V zadnjem poglavju želimo opozoriti na pomembnost jezikovne – in vejičarske – pravilnosti dveh vrst besedil. Najprej bomo skušali dokazati, da "premnogi oglasi kot sporočila, tudi s pomočjo jezika, onesnažujejo naše duhovno okolje" (Korošec 2004: 200) in obenem z jezikovno pomanjkljivimi besedili močno (negativno) vplivajo na splošno jezikovno rabo. Zanimala nas bodo tudi besedila, s katerimi država komunicira s svojimi državljani. Med temi bomo še posebno pozornost namenili zakonskim besedilom, natančneje Zakonu o varstvu potrošnikov in Zakonu o javni rabi slovenščine, v katerih je najti vrsto vejičarskih nepravilnosti, ter vprašalnikom in obrazcem, ki "so danes verjetno najbolj razširjena skupina besedil, ki lepo kaže raven jezikovnega občevanja – ob njih se meri naša osnovna jezikovna kultura oziroma nekultura" (Bajt 1993: 94). Vejičarsko paberkovanje bomo torej zaključili ob besedilih, s katerimi država in oglaševalci polnijo naša življenja in ob katerih se bomo vrnili v prvo poglavje – k jezikovni kulturi, kjer – kot smo videli – se vejičarstvo tudi začne.

7.1 OGLAŠEVANA (NE)VEJICA

O pomembnosti pravilne stave vejice v oglasnih sporočilih sploh ne bi smeli dvomiti, saj nas v težnji, da bi dosegli čim večje občinstvo, oglasi bombardirajo na vsakem koraku, pa naj bodo to televizijski, radijski ali časopisni oglasi – povsod okrog nas so, venomer na očeh, "/s/kratka, kamor koli gremo in kar koli gledamo – tam so in nas prepričujejo" (Kalin Golob 1996b: 231) –, zato je njihov vpliv na splošno jezikovno rabo tako rekoč samoumeven. Tem "jezikovni/m/ talilni/m/ lonc/em/" je v imenu poslanstva, "pridobiti naslovnike, tj. jih prepričati v nakup oglaševanega predmeta, uporabo neke storitve /.../ dovoljeno skorajda vse, kar ne gre ravno čez rob dobrega okusa /.../. V zvezi z jezikom to pomeni, da je legitimno vse, kar bo povečalo učinek oglasa" (Verovnik 2005a: 23). Za doseganje posebnih učinkov (ali pa morda zgolj za nepoznavanje pravopisnih pravil?) gre verjetno v naslednjih oglasnih besedilih:

- *Ker se jo opazi bolj pogosto□
kot si mislite
(televizijski oglas za kremo Dove, POP TV, junij 2004 – zapisan v
dveh vrsticah, z malimi tiskanimi črkami in veliko začetnico na
začetku stavka ter brez končne pike)*
- *Prodajalne□ v katerih je na voljo del
Alpinine ponudbe.*

(Alpinin katalog jesen - zima 2005 / 2006 – besedilo je zapisano z veliki tiskanimi črkami v dveh vrsticah)

- *Pokaži kdo si
Dokaži da znaš
(televizijski oglas, Bar, POP TV, julij 2005)*

Izpust ločil v oglasnih besedilih naj bi imel "s stališča sporočevalca več funkcij: pritegniti pozornost, saj je bralec navajen videti povedi z ločili; izraziti odprtost, nedokončanost sporočil in možnost dodajanja, torej pritegnitev naslovnika sporočila kot soustvarjalca" (Humar 2000: 266). Kot lahko vidimo v zgornjih primerih, se oglaševalci ne poigravajo samo z ločili (poleg manjkajočih vejic zelo pogosto manjkajo tudi končne pike), ampak tudi z izbiro začetnih črk in črk sploh, pri tem pa si jemljejo pravico poljubnega kombiniranja načinov pritegovanja pozornosti. In prav tu si kljub dejstvu, da je kršenje norme v oglasnih besedilih "marsikdaj v funkciji stilne učinkovitosti in opaznosti" (Verovnik 2004a: 43), pisci oglasnih sporočil – po našem mnenju – jemljejo preveč svobode. V oglasnem besedilu

- *"Ko malo pogledaš cene□
ugotoviš, da se splača!"
(časopisni oglas, Si.mobil, v: Ona, 27. 12. 2005: 49)*

tako ne najdemo razloga (oziroma opravičila), zakaj vejica med časovnim odvisnim in glavnim stavkom ne bi stala, pa čeprav jo moramo zapisati na konec vrstice. Nekaj podobnega bi lahko rekli za naslednji (televizijski) oglas:

- *Da pralni stroj bo dlje živel□
dodaj Calgon.
(televizijski oglas, Calgon, POP TV, avgust 2005)*

Oglasno besedilo je bilo v tem primeru na zaslonu izpisano z veliki tiskanimi črkami in zaključeno s končno piko, zato tudi tu kljub samim velikim črkam ni smiselnega opravičila za nevejico, kajti težko je verjeti, da bi ta manjkajoča vejice lahko pritegnila pozornost publike še kako drugače kot le odraz jezikovnokulturne neomikanosti pisca oglasnega besedila oziroma njegovega naročnika.

7.1.1 KUPUJEM TAM, KJER VEJICO IMAM

Kot prav poseben primer samovoljnega jezikovnostilnega poigravanja z ločili v oglasnih besedilih bomo uporabili slogan trgovske verige dm:

- *KUPUJEM TAM□
KJER NEKAJ VELJAM*

Slogan je zapisan z veliki tiskanimi črkami brez končne pike in torej ni niti z veliko začetnico niti s končnim ločilom definiran kot skladenjska enota (poved), kar bi lahko bilo opravičilo za nestavo vejice. Kljub zavedanju, da gre morda (verjetno?) pri tem sloganu za zaveden izpust vejice, se nam zdi pomembno poudariti, da to vejico zahteva slovenska skladnja (namreč vejico med glavnim stavkom in oziralnim prislovnim odvisnikom) in da – v slogu pristavčne vejice pred označbami družb – lahko z gotovostjo trdimo, da s stavo vejice ne kršimo nobenega zakona (niti oglaševalskega kodeksa), če pa je ne stavimo, kršimo pravopisno normo. Glede na povedano lahko ugotovimo, da pisec zgornjega slogana za nevejico nima druge utemeljitve od tiste, da je z njo želel pritegniti pozornost, kar pa je – kot smo že videli – tudi v tem primeru zelo malo verjetno. Pisci oglasnih sporočil bi se zato, preden izpustijo kako vejico, morali vprašati, kaj želijo s tem doseči in če jim bo to z izpustom vejice tudi uspelo, kajti "škoda, ki jo napravi jezikovno pomanjkljiv oglas, /je/ še posebej velika, saj ga vidi veliko oči in se (tudi zaradi ponavljanja) bolj vtisne v zavest" (Jezikovno razsodišče 1984: 109). Cilj oglaševalcev mora zato biti "obvestilno oglasno besedilo, dostojno in mikavno, gledljivo in berljivo, ki ne žali ne okusa, ne jezikovnega čuta, ne inteligence in ne preizkuša naslovnikove potrpežljivosti celo takrat, ko ga oglaševano ne zanima kot potencialnega kupca" (Korošec 2004: 200).

7.2 VSEGA JE KRIVA DRŽAVA

Podobno jezikovnokulturno odgovornost kot oglasi imajo tudi uradovalna (razni dopisi, vprašalniki, obrazci itn.) in pravna besedila, s katerimi država komunicira z državljani. O odgovornosti države za jezikovno malomarnost državljanov ob navedbah priimka in imena (zaporedje!) na osebnih izkaznicah razmišlja Monika Kalin Golob (2003c: 43) in ugotavlja, da je "za vse kriva država" (tj. za vsa "napačno zapisana zaporedja"). Če za trenutek vzamemo v roke prometno dovoljenje, nekaj podobnega lahko ugotovimo tudi za vejico:

- *(3) Registrske tablice so vezane na osebo, kateri so izdane. V primeru odsvojitve vozila, mora dosedanji lastnik zadržati registrske tablice ter jih oddati ali deponirati na upravni enoti. (Republika Slovenija, Prometno dovoljenje za registrirano vozilo, 27. 9. 2004)*

Za vse odvečne vejice je torej kriva država! Pa za vse manjkajoče levosmerne tudi:

- *Napišite nazive delovnih mest, na katerih ste delali□ in z nekaj besedami opišite, kaj ste delali.*
(vprašalnik Zavoda republike Slovenije za zaposlovanje, julij 2005)

Prav tako pa tudi za desnosmerne vejice pred stavčnim in polstavčnim prilastkom:

- *Dokument□ s katerim se izkazuje identiteta**
- **Javna listina□ opremljena s fotografijo, ki jo je izdal državni organ /.../ (obrazec Zahteva za izdajo delovne knjižice, Upravna enota Kamnik, 8. 7. 2005)*

Takšnih napak uradni obrazci, vprašalniki in druga uradovna besedila ne smejo vsebovati, saj se z njimi srečujemo vsakodnevno, zato pomembno prispevajo k jezikovni (in vejičarski) kulturi slovenske pisane besede.

Brez takšnih in podobnih napak pa bi morala biti tudi zakonska besedila. Dve smo med pripravami na pisanje diplomske naloge pregledali tudi sami, in sicer Zakon o javni rabi slovenščine in Zakon o varstvu potrošnikov, in v obeh – na naše veliko začudenje – našli ogromno napak:⁵⁹

- *Na območju občin□ v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, se javna raba italijanščine ali madžarščine kot uradnih jezikov zagotavlja na način, kot ta zakon ureja javno rabo slovenščine /.../. (4. člen)*
- *Vse pravne osebe zasebnega prava in fizične osebe, ki opravljajo registrirano dejavnost□ poslujejo s strankami na območju Slovenije v slovenščini. (14. člen)*
- *Javno oglaševanje izdelkov in storitev, predstavitev dejavnosti ter druge oblike obveščanja javnosti na območju Republike Slovenije, so skladno s področnim zakonom,□ v slovenščini. (23. člen)⁶⁰*
- *Do 1. januarja 2005 se za prekrške□ določene v 32. členu tega zakona□ kaznuje: /.../. (38. člen)*
(vsi zgornji primeri so iz Zakona o javni rabi slovenščine, <http://www.media-forum.si/slo/pravo/pravni-viri/zakon-raba-slovenscine.pdf>, 28. 7. 2005)
- *Oglaševanje ne sme vsebovati sestavin, ki povzročajo ali bi lahko povzročile telesno, duševno ali drugačno škodo pri otrocih□ ali sestavin, ki izkoriščajo ali bi lahko izkoriščale njihovo zaupljivost ali pomanjkanje izkušenj. (15. člen, 1. odst.)*
- *Glede jezika, v katerem je pogodba sestavljena□ se smiselno uporabljajo določila tretjega odstavka 60. člena tega zakona. (60.a člen, 1. odst.)*

⁵⁹ Zamikalo nas je, da bi spremenili temo diplomske naloge in se posvetili zgolj vejici v zakonskih besedilih. Novi naslov bi lahko bil *Zanemarjena vejica v slovenskih zakonskih besedilih*.

⁶⁰ Ali sta obe vejici odveč, kot smo označili, ali pa je treba prvo vejico prestaviti za *so*, da dobimo desnosmerno vejico vrinjenega stavka, in je druga vejica potem levosmerna.

- Če potrošnik odstopi od pogodbe□ se smiselno uporabljajo določila 43d. člena tega zakona.
(primeri so iz Zakona o varstvu potrošnikov (ZVPot – UPB1),
http://www.sigov.si/uvp/zakon/zakon_o_varstvu_potrosnikov.pdf,
28. 7. 2005)

Celotne krivde za vse napačno (ne)postavljene vejice verjetno ne moremo pripisati državi, je pa država gotovo kriva toliko, da s številnimi pravopisno malomarnimi zgledi "skrbi" za jezikovno neomikanost slovenskih uradovanih in pravnih besedil in s tem zglede slabe rabe neodgovorno trosi po slovenskem jezikovnokulturnem prostoru.

8. SKLEP

Naše vejičarsko paberkovanje je končano. Če ste se vsaj malo zabavali, če se vam vejica ne zdi več tako težavna in nadležna, potem je naš namen dosežen.

V tej diplomski nalogi smo pokazali, da je vejica v slovenskem knjižnem jeziku (večinoma) skladijsko ločilo, da je prav zato njena stava natančno določena in le redko prepuščena posameznikovi presoji, da je torej slovenska vejica ločilo s skoraj nično poljubnostjo: ali na določenem mestu je ali pa je ni. Prav zato njena stava ni tako težka in zamotana, kot mislijo mnogi in kot nas skušajo prepričati nekateri priročniki – samo dobro je treba poznati slovensko skladnjo, pa s stavno vejico nimamo težav. Ker pa jezikovna realnost kaže nekoliko drugačno sliko – napačno (ne)postavljenih vejic v njej najdemo veliko (preveč) –, smo pozvali (in na tem mestu še enkrat pozivamo) jezikoslovce sloveniste k pisanju jezikovnih kotičkov, in ne samo tistih o vejici, jezikovni uporabniki imamo še veliko drugih jezikovnih vprašanj, in si obenem zaželeli jezikovnega priročnika, namenjenega samo vejici. Za boljše razumevanje stave vejice, predvsem pa za bolj "sproščen" odnos do vejice bi več lahko naredila tudi šola, še zlasti učitelji slovenščine. Poudarili smo, kako pomembno je, da ti slovnico mladim jezikovnim uporabnikom predstavijo na karseda poljuden in preprost način, predvsem pa s pozitivnim (ljubečim?) odnosom do slovenskega jezika in njegove skladnje.

Za lažje razumevanje skladijskih vlog naše drage vejice smo po zgledu Toma Korošca slovenske vejice razdelili na levo- in desnosmerne: prve skladijsko enoto zaključujejo (kažejo na levo), druge pa jo uvajajo (kažejo na desno). S takšnim poimenovanjem se izognemo dvoumnim razlagam, kot je npr. tista o vejici pred veznikom *in*, ko gre v resnici za levosmerno vejico, ki z veznikom *in* nima nikakršne povezave.

Diplomsko nalogo smo začeli in končali ob jezikovni kulturi. Skušali smo utemeljiti naše prepričanje, da pravilno postavljene vejice pomembno sooblikujejo ne samo jezikovnokulturno podobo naših besedil, ampak podobo slovenskega kulturnega prostora nasploh. Ob tem smo poudarili pomembno in odgovorno vlogo oglasnih ter uradovnih in pravnih besedil, saj so to besedila, ki so vsepovsod okoli nas in s katerimi se vsakodnevno pogosto srečujemo. Ta besedila bi morala zato biti najboljši zgled pravopisne omikanosti, žal pa v praksi tega svojega poslanstva (še) ne izpolnjujejo.

O slovenski skladijski vejici smo povedali veliko, pa to še zdaleč ni vse. Opozorili smo le na nekatere najpogostejše primere napačne stave vejice v jezikovni praksi, tudi teh je v resnici še precej več. Tema o vejici se zdi – kot je zapisano v enem izmed jezikovnih kotičkov – neizčrpna. In ker se s tem povsem strinjamo in se tega zavedamo, naj še zadnjič pozovemo sloveniste k pisanju o vejici, vas, dragi jezikovni uporabniki, pa k spoštljivemu odnosu do te pomembne drobne stvarce, ki želi le pomagati, in nikakor ne oteževati, nič hudega noče – ne grize in ne je: krotko čaka, da jo pokličemo, se ubogljivo postavi na mesto, kamor želimo, in le redko – ko ji je res hudo – potarna z glasom godrnjavih pedantnežev, da se na kakem mestu ne počuti zaželeno. Imejmo jo radi, našo drago Vejico, pa jo bomo veliko laže in z večjo gotovostjo stavili v naša besedila.

SEZNAM VIROV

I. SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

- Bajt, Drago (1993): *Pišem, torej sem*, Priročnik za pisanje. Založba Obzorja, Maribor.
- Brittain, Robert (1963/1950): *Punctuation for clarity*. Tenth Printing. New York: Barnes & Noble, Inc.
- Bunc, Stanko (1966): *Mali slovenski pravopis*. Založba Obzorja, Maribor.
- Cedilnik, Danica (1995): *Cikcak po pravopisu, Za boljšo slovenščino na delovnem mestu*. Sledi, Žalec.
- Čižman, Branka (1994): *Slovenski jezik II*. CDI Univerzum, Ljubljana.
- Dobrovoljc, Helena (2004): *Pravopisje na Slovenskem*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Dular, Janez, Končina, Marija, Bavdek, Mojca (1994): *Šolska ura z neumetnostnim besedilom*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana.
- Erhartič, Blanka (2000): *V območju jezika*. Samozaložba, Blanka Erhartič, Ormož.
- Gómez Torrego, Leonardo (1992): *Manual de español correcto I*. Arco/Libro, S.A., Madrid.
- Golob, Berta (1984): *Sporočanje v Ptičjem logu ob povedih, tiskarskem skratu in slogu*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Golob Berta (1988a): *Igrarije – besedne čarovnije*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Golob, Berta (1988b): *Jezikovni vozli*. Založba Borec, Ljubljana.
- Golob, Berta (1991): *Žive besede*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Golob, Berta (1992): *Dežela Slovnčarija*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Golob, Berta, Manček, Marjan (1995): *Slovnica, odčarana čarovnica*. Založba M & N, Ljubljana.
- Golob, Berta (1998): *Vejica, nagajiva Smejica: razlaga in ponovitev snovi z vajami za kratkohlačnike in kratkohlačnice*. Založba Obzorja, Maribor.
- Gradišnik, Janez (1967): *Slovenščina za Slovence*. Založba Obzorja, Maribor.
- Gradišnik, Janez (1981): *Še znamo slovensko?* Mohorjeva družba, Celje.
- Gradišnik, Janez (1985): *Za lepo domačo besedo*. Založba Obzorja, Maribor.
- Grosman, Meta (2000): *Šolska ura z besedilom*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Hiti, Zdenka (1995): *Moj jezik, tvoj jezik, naš jezik – slovenski jezik, Vadnica za 5. razred*. Založba Rokus, Ljubljana.
- Hladnik, Miran (1994): *Praktični spisovnik ali šola strokovnega ubesedovanja*. Samozaložba, Ljubljana.

- (1984) *Jezikovno razsodišče 1980–1982*. Založba Drava, Celovec.
- Kalin Golob, Monika (1996a): *Jezikovna kultura in jezikovni koticiki*. Jutro, Ljubljana.
- Kalin Golob, Monika (2001): *Jezikovne reže*. GV Revije, Ljubljana.
- Kalin Golob, Monika (2003a): *O dopisih: predlog za standardizacijo*. GV založba, Ljubljana.
- Kalin Golob, Monika (2003b): *Jezikovne reže 2*. GV Revije, Ljubljana.
- Kocjan - Barle, Marta (1999): *Abeceda pravopisa: preglednice, vaje, rešitve*. DZS, Ljubljana.
- Koelwel, Eduard (1955): *Vom Punkt bis zum Bindestrich*. Langenscheidt KG, Verlagsbuchhandlung, Berlin-Schöneberg.
- Korošec, Tomo (1972): *Pet minut za boljši jezik*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Križaj - Ortar, Martina, Bešter, Marja, Kržišnik, Erika (1994): *Pouk slovenščine malo drugače*. Založba Different, d.o.o., Trzin.
- Križaj Ortar, Martina, Bešter Turk, Marja, Končina, Marija, Bavdek, Mojca, Poznanovič, Mojca (2004): *Na pragu besedila. Učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*. Založba Rokus, Ljubljana.
- Kunst Gnamuš, Olga (1992): *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Majdič, Viktor (2004): *Pogledi na jezik, Razprave in članki o slovenskem jeziku*. Debora, Ljubljana.
- Moljk, Fanči (1991): *Vesela šola slovenščine*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- (1981) *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*. SAZU in DZS, Ljubljana.
- Novak, France (2004): *Poslovno in uradnovalno komuniciranje*. Fakulteta za upravo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Pavlin Povodnik, Marta (1993): *Skladnja, Priročnik z vajami*. Jutro, Ljubljana.
- Pertot, Nada (1997): *Pomagajmo si sami*. Goriška Mohorjeva družba, Gorica.
- Skaza, Jožef (2000): *EPIS – pravopisni priročnik*. Eknjiga, Dobrna.
- Skaza, Jože (2003): *Pravopis, Priročnik z vajami*. Založništvo Jutro, Ljubljana.
- Skaza, Jože (2004): *Žepni pravopis za vsakdanjo rabo, Pravopisna pravila, slogovni in pravopisni zgledi*. Jutro, Ljubljana.
- (2002) *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. SAZU in DZS, Ljubljana.
- (1996) *Slovenski jezik, Zbirka nalog za preizkus znanja*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- (1950) *Slovenski pravopis*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- (1962) *Slovenski pravopis*. SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- (1990) *Slovenski pravopis 1: Pravila*. SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana.

- (1994) *Slovenski pravopis: 1 Pravila*. SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- (2003/2001) *Slovenski pravopis*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Sršen, Janez (1998): *Jezik naš vsakdanji*. Gospodarski vestnik, Ljubljana.
- Šimenc, Stanko (1994): *Pisno sporočanje za vsakdanjo rabo*. DZS, Ljubljana.
- (2001): *ŠUSS, Študentska skrb za slovenščino*. Študentska založba, Ljubljana.
- Toporišič, Jože (1968): *Slovenski knjižni jezik 1*. Založba Obzorja, Maribor.
- Toporišič, Jože (1982): *Nova slovenska skladnja*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Toporišič, Jože (1991): *Družbenost slovenskega jezika*. DZS, Ljubljana.
- Toporišič, Jože (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Toporišič, Jože (2000/1976): *Slovenska slovnica*. Založba Obzorja, Maribor.
- Truss, Lynne (2003): *Eats, Shoots & Leaves; The Zero Tolerance Approach to Punctuation*. Profile Books, London.
- Urbančič, Boris (1973): *O jezikovni kulturi*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Verbinc, France (2003): *365 X slovensko: z jezikovnimi kotički skozi leto*. Družina, Ljubljana.
- (1998) *Vzporedja, Ustvarjalnost učiteljev slovenščine. Študijske skupine 1996/97*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Žagar, France (1987): *Pouk slovenske slovnice in pravopisa v višjih razredih osnovne šole*. Založba Obzorja, Maribor.
- Žagar, France (1998a): *Slovenski jezik 6, Jezikovna vadnica za 6. razred osnovne šole*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Žagar, France (1998b): *Slovenski jezik 7, Jezikovna vadnica za 7. razred osnovne šole*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Žagar, France (2001): *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*. Založba Obzorja, Maribor.

II. ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH

- Dermol Hvala, Hedvika (2002): Lektorjeva skrb za jezik. *Nacionalno, regionalno, provincialno, Zbornik s kongresa v Mariboru, oktober 2002*, 155–156. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana.
- Humar, Marjeta (1995): Jezikovno znanje in študentje ob delu. *Strokovno posvetovanje slavistov, Ljubljana, 12.–14. 10. 1995*, 67–75. Slavistično društvo Slovenije, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Humar, Marjeta (2000): Jezikovne značilnosti reklamnih gesel. *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10, Slovensko jezikoslovje danes in jutri, Slovenski slavistični kongres, Celje, 1999*, 259–274. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Kalin Golob, Monika (1994): Sodobni pogledi na ogroženost slovenščine. *Javnost* 1 (3), 23–37.
- Kalin Golob, Monika (1995): Slovenski knjižni jezik na Fakulteti za družbene vede. *Strokovno posvetovanje slavistov, Ljubljana, 12.–14. 10. 1995*, 62–66. Slavistično društvo Slovenije, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Kalin Golob, Monika (1996b): Uvod v okroglo mizo Oglaševanje kot javno komuniciranje. *Slovenska država, družba in javnost: zbornik ob 35-letnici FDV-ja (27.–29. nov. 1996)*, 231–232. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Korošec, Tomo (1994): Nekaj kazalnikov o znanju pisane knjižne slovenščine pri slovenskih srednješolcih. *Traditiones* 23, 297–309.
- Korošec, Tomo (2002): Sovretovi nepravi relativniki. *Nacionalno, regionalno, provincialno, Zbornik s kongresa v Mariboru, oktober 2002*, 42–51. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana.
- Korošec, Tomo (2003): K pravilom za skladenjsko vejico v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51 (2), 247–266.
- Korošec, Tomo (2004): K tipologiji oglaševalskih besedil. *Mednarodni znanstveni simpozij Obdobja – metode in zvrsti, 2003, Ljubljana: Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, 199 – 228. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Sicherl, Eva (2004): Pravopis kot bestseller? *Vestnik* 38 (1–2), 323–324.
- Žagar, France (1996): Poučevanje postavljanja ločil v osnovni šoli. *Slovenščina v šoli* 1 (1), 22–25.
- Žagar, France (2002): Poprava. *Nacionalno, regionalno, provincialno, Zbornik s kongresa v Mariboru, oktober 2002*, 159–162. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana.

III. JEZIKOVNI KOTIČKI

- Belšak, Aleksandra (2005): *Jezikovna pragmatika v jeziku medijev*. Pravna praksa 24 (1), 13. 1.: 39.
- Dular, Janez (1994a): *Kdaj pred »in« vejica skače*. Slovenec, 26. 3.: 29.
- Dular, Janez (1994b): *Vejica je lahko tudi preveč*. Slovenec, 2. 4.: 29.
- Golob, Berta (1993): *Vejica Smejica*. Ciciban 49 (3), 18.
- Kalin Golob, Monika (2003c): *Sedaj vem – vsega je kriva država*. Pravna praksa 22 (18), 22. 5.: 43.
- Kalin Golob, Monika (2005): *Na napakah se učimo*. Tajnica 12 (7–8), 43–44.
- Kocjan-Barle, Marta (1992): *Ločila v skladijski in neskladijski rabi (2)*. Življenje in tehnika 43 (6), 78.
- Moder, Janko (1994): *Nekaj o ločilih, zlasti o vejici*. Tajnica 1 (2), 17–18.
- Moder, Janko (1996): *Zakaj ne preprosto?* Tajnica 3 (3), 16.
- Moder, Janko (1999): *Pravopis kot detektivka?* Tajnica 6 (5), 9.
- Moder, Janko (2000): *Pristavki in vejice*. Tajnica 7 (3), 13–14.
- Toporišič, Jože (1985a): *Vejice take in drugačne*. 7D, 21. 2.: 48.
- Toporišič, Jože (1985b): *Vejica pred KOT (KAKOR, KO)*. 7D, 27. 6.: 48.
- Toporišič, Jože (1985c): *Temni soj vejic in nevejic*. 7D, 17. 10.: 48.
- Toporišič, Jože (1990): *Ločila*. 7D, 18. 7.: 22.
- Verovnik, Tina (2003a): *Vejica premalo, vejica preveč (1)*. Pravna praksa 22 (21), 12. 6.: 31.
- Verovnik, Tina (2003b): *Vejica premalo, vejica preveč (2)*. Pravna praksa 22 (22–23), 19. 6.: 51.
- Verovnik, Tina (2003c): *Ki in kateri*. Pravna praksa 22 (33), 25. 9.: 31.
- Verovnik, Tina (2003č): *O lektoriranju kot (slovenskem) fenomenu – 2*. Pravna praksa 22 (40), 13. 11.: 39.
- Verovnik, Tina (2004a): *Jezikovna (pre)moč oglaševanja*. Pravna praksa 23 (22), 8. 7.: 43.
- Verovnik, Tina (2004b): *Označbe gospodarskih družb*. Pravna praksa 23 (29), 9. 9.: 39.
- Verovnik, Tina (2005a): *Oglasi – jezikovni talilni lonci*. Pravna praksa 24 (3), 27. 1.: 23.
- Verovnik, Tina (2005b): *Oglasi in njihov jezikovni vpliv*. Pravna praksa 24 (4), 3. 2.: 27.
- Verovnik, Tina (2005c): *Besedilne vejice – 1*. Pravna praksa 24 (7), 24. 2.: 35.
- Verovnik, Tina (2005č): *Besedilne vejice – 2*. Pravna praksa 24 (8), 10. 3.: 39.
- Verovnik, Tina (2005d): *Besedilne vejice – 3*. Pravna praksa 24 (9), 17. 3.: 35.

- Verovnik, Tina (2005e): *Kaj pa skrb za kulturo govornega izražanja?* Pravna praksa 24 (16), 21. 4.: 33.
- Verovnik, Tina (2005f): *Tipične pomanjkljivosti javne govorice (2)*. Pravna praksa 24 (20), 19. 5.: 23.

IV. SPLETNI VIRI

1. *Punteggiatura. Due volumi per parlare di punti, virgole, regole e eccezioni.* Dostopno na <http://www.librialice.it/news/primo/punteggiatura.htm> (14. 8. 2005).
2. *Guida agli errori più frequenti.* Dostopno na <http://www.immaginaria.net/risorsa.php/id/5/start/18> (14. 8. 2005).
3. De Bellis, Luigi (2005): *La punteggiatura.* Dostopno na <http://spazioinwind.libero.it/grammatica/grammatica/punteggiatura.htm> (14. 8. 2005).